

Катерина Чаплик

ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЕМКІВСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Національна академія наук України
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т. Рильського

Катерина Чаплик

ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЕМКІВСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Київ
Видавничий дім Дмитра Бураго
2013

УДК 784.4(477.8)(=161.2'282.2Лем)
ББК 85.31(4Укр=Лем)

Науковий редактор

С.Й. Грица, професор, доктор мистецтвознавства,
член-кореспондент АМ України

Рецензенти:

М.І. Мушинка, професор, доктор філологічних наук, академік НАН України

Б.М. Фільц, кандидат мистецтвознавства

Рекомендовано до друку

вченою радою Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України
(*протокол №13 від 12 листопада 2013 р.*)

Чаплик К. М.

Ч-19 **ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЕМКІВСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ СУ-
ЧАСНОЇ УКРАЇНИ** : монографія / К. М. Чаплик; наук. ред. С.Й. Грица. –
К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – 244 с. : іл.
ISBN 978-966-489-226-8

У монографії вперше на основі польових матеріалів автора, а також вітчизняних та зарубіжних джерел простежено буття лемківських переселенців у нових соціально-економічних і культурних умовах. Велику увагу приділено пісенному фольклору лемків як фактору самоідентифікації групи, виявленню змін в його жанрово-тематичному складі, репертуарній традиції, спричинених зміною побуту, впливом нового оточення, сприйняттям лемківської культури в Україні.

До книги додається аудіодиск із найкращими зразками лемківського музичного фольклору, записаними автором в експедиціях.

Видання адресоване фольклористам, етномузикологам, викладачам, студентам, усім, хто цікавиться питаннями народнопісенного мистецтва.

УДК 784.4(477.8)(=161.2'282.2Лем)
ББК 85.31(4Укр=Лем)

Матеріали друкуються за рахунок

«Гранта Президента України для обдарованої молоді на 2013 рік».

Розповсюджується безкоштовно

ISBN 978-966-489-226-8

© Чаплик К. М., 2013

© Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013

ЗМІСТ

Вступ	5
Лемківщина. Сторінки історії	7
1. Історико-географічні особливості краю	7
2. Демографічна характеристика лемківської етнографічної групи	17
3. Хроніка депортацій лемків та їх адаптація до нових умов проживання	22
Лемківський фольклор у контексті західноукраїнської пісенної культури	29
4. Історіографія питання. Критичний огляд літератури	29
5. Говірка й деякі спостереження над матеріальними артефактами лемківської культури	41
Фольклор як фактор самоідентифікації переселенських груп (етносоціологічний аспект)	46
6. Сучасний стан пісенної традиції лемків	46
7. Календарно-обрядовий фольклор	55
8. Пісенні зразки лемківського необрядового фольклору	68
9. Характеристика виконавської манери лемківських співаків	91
Трансформація зразків лемківського пісенного фольклору в порівнянні із записами XIX–XX ст.	97
10. Структурні особливості зразків лемківського пісенного фольклору	97
11. Види трансформації в новозібраних лемківських піснях	104
Колядки та щедрівки	118
Веснянки та гаївки	129
Собіткові пісні	130
Весільні пісні	131

Хрестильні пісні	150
Колискові пісні	152
Духовні пісні	153
Балади	155
Патріотичні пісні	159
Парубоцькі пісні	164
Дівочькі пісні	167
Любовні пісні	170
Про втрату вінка	190
Пісні жіночі й про подружнє життя	196
Сирітські пісні	201
Вояцькі пісні	202
Емігрантські пісні	206
Жартівливі пісні	209
Сороміцькі пісні	211
Пияцькі пісні	213
Протиставлення бідності й багатства	214
Авторські пісні, новотвори	215
Усний фольклор	216

Висновки	220
---------------------------	------------

Додатки:

Перелік умовних позначень	224
Словник діалектних слів	225
Показчик виконавців	227
Огляд за жанрами	231
Характеристика співацьких голосів	232
Антропологічні особливості представників лемківської групи	233
Алфавітний показчик творів	234
Пояснення до аудіодиска	238

ЛЕМКІВЩИНА. СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

1. Історико-географічні особливості краю

Лемківщина поділяється на південну й північну частини та входить клином у територію Польщі, Чехії, Словаччини. Центральним місцем лемківського краю є найнижчі карпатські гори Низький Бескид.

Корінне населення краю – лемки – найзахідніша етнографічна група українців, невіддільна від українського етносу. Свою назву лемки одержали за часте вживання у мовленні діалектної частки *лем* (у значенні «щойно», «тільки», «лише», «лишень»), запозиченої у словаків. Самі ж себе вони називали русинами або руснаками³. З цього приводу П. Сobotка зазначає: «Лемки суть то галицьки малорусини, котри называють себе самых русинами або руснаками, а тая назва лемков досталась им од сусідов з певного роду насмішкою, понеже они (лемки) місто лиш (только) вымавляють лем»⁴. Незвичайний говір лемків, дивний для інших сусідів русичів, спричинив до іменування всіх, що говорили «лем» – лемками⁵.

³ Назва *русин*, як похідна від *Русь*, засвідчена в договорах Олега із греками вже в 911 р. та Ігоря – у 945 р. Згодом у Київській Русі, Галицько-Волинській та Литовсько-Руській державах вона вживалася у множині як назва руського народу *Rutheni*; у польському назовництві XVI–XVII ст. побутували етноніми *rusini*, *rusacy*.

⁴ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. Од. зб. 4. П. Сobotка – Про лемків та їх гумор. – Арк. 1.

⁵ Фіксація назви *Lemko* та похідних від неї прізвищ *Лемак*, *Лемців* трапляються в документах XIV–XVI ст. на Мукачівщині, згодом недалеко м. Виноградова та на південний схід від Тернополя, стверджує дослідник антропонімів П. Чучка.

мешканців прийняли спустошені села й поруйновані хати, а сам люд «в умовах комуністичної Польщі був приречений на тотальну асиміляцію»².

На території України лемків розселили в Тернопільській, Львівській, Волинській, Дрогобицькій, Івано-Франківській, Рівненській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Кіровоградській, Миколаївській, Херсонській, Полтавській, Сумській та ін. областях. Депортація призвела до руйнування осілості та надзвичайно ускладнила процес збереження культурних надбань лемків.

У ХХ ст. в поле зору наукових зацікавлень потрапляє лемківський фольклор. У світ виходять праці І. Верхратського, В. Гнатюка, Ф. Колесси, С. Людкевича та Й. Роздольського, Ю. Костюка, М. Соболевського, В. Гошовського, М. Мушинки, О. Гижі, С. Грици та ін.

При наявності значного опублікованого матеріалу про лемків ми прагнули в польових умовах зафіксувати фольклорні зразки, що нині побутують серед переселенців в Україні, та простежити їхню трансформацію у нових умовах проживання, що є вельми цікавою проблемою з огляду не тільки на іманентні риси народної творчості, а й на сучасні етнічні процеси. Дослідження автентичної пісенної традиції лемків у наш час ускладнюється похилим віком її носіїв. Ось чому дане дослідження, що базується переважно на новозібраному польовому матеріалі автора і задокументовує діалектні та реліктові явища культури, які ще збереглися у фольклорі українських переселенців з Лемківщини, ми вважаємо вельми актуальним.

---

² Там само.

ЛЕМКІВЩИНА. СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

1. Історико-географічні особливості краю

Лемківщина поділяється на південну й північну частини та входить клином у територію Польщі, Чехії, Словаччини. Центральним місцем лемківського краю є найнижчі карпатські гори Низький Бескид.

Корінне населення краю – лемки – найзахідніша етнографічна група українців, невіддільна від українського етносу. Свою назву лемки одержали за часте вживання у мовленні діалектної частки *лем* (у значенні «щойно», «тільки», «лише», «лишень»), запозиченої у словаків. Самі ж себе вони називали русинами або руснаками³. З цього приводу П. Сobotка зазначає: «Лемки суть то галицки малорусини, котри называють себе самых русинами або руснаками, а тая назва лемков досталась им од сусідов з певного роду насмішкою, понеже они (лемки) місто лиш (только) вымавляють лем»⁴. Незвичайний говір лемків, дивний для інших сусідів русичів, спричинив до іменування всіх, що говорили «лем» – лемками⁵.

---

³ Назва *русин*, як похідна від *Русь*, засвідчена в договорах Олега із греками вже в 911 р. та Ігоря – у 945 р. Згодом у Київській Русі, Галицько-Волинській та Литовсько-Руській державах вона вживалася у множині як назва руського народу *Rutheni*; у польському назовництві XVI–XVII ст. побутували етноніми *rusini*, *rusacy*.

⁴ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. Од. зб. 4. П. Сobotка – Про лемків та їх гумор. – Арк. 1.

⁵ Фіксація назви *Lemko* та похідних від неї прізвищ *Лемак*, *Лемців* трапляються в документах XIV–XVI ст. на Мукачівщині, згодом недалеко м. Виноградова та на південний схід від Тернополя, стверджує дослідник антропонімів П. Чучка.

Прародичами лемків вважають східнослов'янське плем'я *білих хорватів*, згадуване літописцями, котре у VII ст. заселило Західні Карпати. Християнську віру на Лемківщині раніше за офіційне хрещення Русі майже на сто років поширили брати-місіонери з Болгарії – Кирило та Мефодій. «У 992 році київський князь Володимир Святославич (Великий) приєднав русинів Західних Карпат та їхні землі до Київської Русі... Ця приналежність сприяла помітному розвитку культури, мистецтва, писемності, архітектури»⁶.

Через своє вигідне розташування Лемківщина була привабливою для сусідів. Дослідник історії та культури лемків Ю. Тарнович зауважує: «...той, що держав у своїх руках Лемківщину з її осередком Сяноком, міг спрямувати торговельний рух у довільні для себе сторони, маючи визиск з різного роду мит та оплат... Втім, спори і міжусобиці між князями, обезсилення краю взаємною боротьбою... спричинили до того, що в половині XIV ст. Сянік опинився в руках польських королів. На короткий час після смерті короля Казимира (1370 р.) переходить Лемківщина із Сяноком під владу угорських королів»⁷, а з 1387 р. – знову до польської королеви Ядвіги, дружини Ягайла. Так, від 1340 р. і до 1772 р. Лемківщина була складовою частиною Польщі. У цей період виникає переважна більшість лемківських (руських) сіл, заснованих пастухами, що гнали стада овець і корів зі сходу – території нинішньої України.

Період із XIV по XX ст. характеризується занепадом краю – встановленням волоського (румунського) права, переселенням лемків у Бачко-Срімську область (північна частина Югославії), масовими еміграціями за океан, соціальними й національними утисками, т. зв. збійницькими визвольними рухами.

На початку XX ст. сім повітів, розташованих на заході Галичини, а саме: Новосанчівський, Горлицький, Ясельський, Кросненський, Сяноцький, Ліскський та Новотаржський, були в складі Карпатської

В історичну науку назву *лемки* вперше запровадив Й. Левицький у передмові до власної «Граматики» (1831). Пізніше її використовували О. Стронський, В. Хиляк та ін.

⁶ Красовський І. Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки / І. Красовський, А. Тавпаш. – Львів : Думка світу, 2004. – С. 8.

⁷ Тарнович Ю. Ілюстрована історія Лемківщини / Ю. Тарнович. – Львів, 1936. – С. 92–93.

Русі. За Попрадом, у так званій Русі Шляхтовській, сформувався лемківський етномовний острів, а територія між Ославою й Сяном вважалася перехідною лемківсько-бойківською.

Поштовх до національного відродження та народного самовизначення дала розпочата в Східній Галичині діяльність літературного гуртка «Руська Трійця», що торкнулася й Лемківщини. Після розпаду Австро-Угорської монархії в 1918 р. проголошено утворення двох лемківських республік – Східнолемківської (Команецької, що заявила про своє об'єднання із ЗУНР) та Руської лемківської республіки у с. Фльоринка (з тяжінням до Сходу).

Урегулювання кордонів між СРСР та Польщею у 1945–1947 рр. призвело до примусового взаємного обміну населенням. За даними архіву Головного інформаційного бюро Міністерства внутрішніх справ (АГІБ МВС) України, 122 454 українські родини було евакуйовано з Лемківщини. Залишені в Бескидах лемківські господарства занепадали: переселенці-поляки з неохотою поселялися на кам'янистих неврожайних полях. Церкви лемківських громад із плином часу руйнувалися, горіли або перетворювалися в польські костели, господарські приміщення тощо.

Після смерті Й. Сталіна виселеним із Польщі лемкам було дозволено повернутися в рідні місця за умови, якщо хата збереглася. Переважно ж у той час майно мало нового власника. Таким чином, у рідні домівки повернулося близько 10 тис. лемків.

На Закарпатті компактні поселення лемків-автохтонів простягаються від річки Уж у Великоберезнянському, Перечинському, частково Свалявському, Іршавському, Мукачівському та Ужгородському районах до річки Попрад у Словаччині.

Південна частина Лемківщини представлена поселеннями на території Словаччини в Гуменському, Бардіївському, Пряшівському, Михайлівецькому та Попрадському округах. Ця історико-етнографічна область має назву Пряшівщина (від м. Пряшева). «Слов'яни на цих територіях з'явилися у I-му тис. н. е. З XI ст. потрапили у залежність від угорських феодалів»⁸. На їхню долю випали напади

⁸ Красовський І. З історії та культури лемків (82) / І. Красовський // Наше слово. – Варшава, 1978. – № 45 (1160). – С. 6.

та оборона від монголо-татарських орд у 1241–1242 рр., боротьба проти феодального гніту, пізніше – політика денаціоналізації, яку проводив австрійський уряд, нелегкі часи під владою першої Чехословацької республіки (1918–1939), Словацького штату (1939–1945) тощо. Чехословацький уряд вирішив асимілювати лемків «на місцях», поступово перетворюючи їх на словаків, оскільки депортувати було нікуди. Лемки Пряшівщини, котрі проживали у 250 підбескидських селах кількістю 100–120 тис. людей, також зазнали виселення в 1947 р. Проте це відбувалося переважно на добровільних засадах. В Україну було вивезено 12 тис. людей, із яких майже всі у «60–70-х рр. повернулися знов у Словаччину, але вже “словаками”». Кілька десятків тисяч русинів-лемків із Пряшівщини⁹ переселилися в промислові області Моравії (в Остравщину) та Західну Чехію (на місця насильно виселених судетських німців), де вони швидко асимілювалися»¹⁰. Відчувши себе автохтонним населенням із багатовіковою історією та культурою, молоді русини-українці Пряшівщини подалися в середні та вищі школи, місцеві промислові підприємства.

Мало сприятливими були умови для розвитку і пропагування національної самобутності в лемків із польських земель. Їхні досягнення в 60-х роках ХХ ст. – заснування власної секції при Українському суспільно-культурному товаристві у Варшаві (1959), утворення додатку при тижневику «Наше слово» з публікацією фольклорно-етнографічних матеріалів на лемківському діалекті, організація співоцьких гуртів тощо.

Серед здобутків лемків Пряшівщини: заснування Української Народної Ради (1944), професійного Українського національного театру (1946), Культурного союзу українських трудящих (КСУТ,

⁹ За даними «Енциклопедії українознавства», на Пряшівщині і серед закарпатської еміграції між лемками поширена самоназва *руснак* або подвійна форма *русин-українець*. У селах Закарпатської обл. поряд із самоназвою *українець* домінує назва *русин*. Етнонім *лемко* використовується спорадично. Такий поділ всередині малої групи на українців, русинів і лемків як приклад відмінної самоідентифікації не перешкоджає лемківським автохтонам бути носіями спільного генетичного фонду та надбань у царині матеріальної та духовної культури.

¹⁰ Мушинка М. Лемки / М.Мушинка // Наш рідний край. – К., 1998. – № 4. – С. 34.

нині Союз русинів-українців Словаччини) з гуртком народної художньої самодіяльності (НХС) при ньому, організація українських шкіл, мистецьких заходів, друкованого слова. Після перемоги демократії в Чехословаччині у 1948 р. українське населення на рівноправних умовах з іншими народами ЧССР почало розвивати свою національну культуру. Українською мовою виходять газети «Нове життя», «Піонерська правда», «Веселка», журнал «Дружно вперед», альманах «Дукля». Все сприяло плеканню лемківської культури. У такій атмосфері значного розвитку зазнала народна художня самодіяльність. «У 1954 р. організацій КСУТу було 274 (з 6700 членами), а колективів НХС – 146. Крім того, в селах працювало близько 200 гуртків української мови»¹¹; започатковано фестивалі пісні й танцю в Меджилабірцях (1955), Свиднику.

Лемківщина – гориста країна. Низький, або Лемківський, Бескид (1125 м) складається з гірських хребтів та долин, що дають початок річкам Ослава, Вислок, Яселка, Вислока та Ропа. На сході від джерел Сяну Низький Бескид межує з Високим, або Бойківським, Бескидом. Лемківські гори пов'язані з великою системою альпійських та балканських гір. Окрім того, лемківський край відомий лікувальними мінеральними джерелами в Щавниці, Криниці, Жегестові, Ріманові та ін. містах.

Проживання в гірській країні вплинуло на тип господарювання лемківського населення. Основним заняттям лемків було землеробство та пастівництво. Орне поле, що утворювалося переважно на місцях викорчуваних лісів, вимагало важкої і наполегливої господарської праці та «помимо всякого старання видавало лише овес и бараболі, крім того мало що ячменю, жита, а ще менше пшениці»¹². Придатними для землеробства та врожайними були сяноцькі й сандецькі долини. Багаті господарі обробляли землю волами, бідні – коровами; з часом замінили їх кіньми. Ціла роля¹³ «обнімала понад 30

¹¹ Маковицька струна. Співи мого краю / Відп. ред. М. Ілюк – Пряшів, 2002. – С. 11.

¹² Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. Од. зб. 4. П. Сobotка – Про лемків та їх гумор. – Арк. 1.

¹³ Ціла роля – міра поділу землі. Крім того вживалися назви *пол ролі, чвертка, полчверток, стай, вертаня, склад, окрайок*.

моргов поля, а в том была орна земля, сіножат, пасовиско, неужитки, а часто и кавалок ліса. Але таких господарей було штораз меньше, бо умираючий отец ділил поле на части меже спадкоємцев»¹⁴. На полонинах (по-лемківськи «пасіках») випасали стада волів і овець. Ця галузь занепала після Першої світової війни, коли польські дідичі відібрали право на вільний випас худоби в лісах та на полонинах.

Кожного року хлопці й дівчата до настання зими виходили на заробітки в угорські рівнини на жнива, сінокоси. Багаті природні умови давали можливість полювати, рибалити, збирати лісові дари, виготовляти кошики з лози та березові мітли на продаж.

Незначний промисел становило виробництво домашнього полотна, грубого сукна, гуньок та інших речей із вовни. З дерева виготовляли як предмети домашнього побуту (шафи, мисники, рами до образів, ліхтарі, мотовила, діжки, коновки, ложки), так і вироби високохудожнього мистецтва (церковне начиння й оздоблення — фігури святих, престולי, царські врата тощо). Народні лемківські умільці займалися художньою різьбою. Його центрами вважалися села Білянка, Одрехова і села коло Риманова. Різьбярське знання переходило з роду в рід і ставало родинною справою.

Каменярський промисел був розвинутий в Горлицькому повіті. Із гірського каменя-пісковика каменярі витесували великі (млинські) і малі (до жорен) камені, дурбаки для загострювання коси, ножа, сокири. Крім дерев'яного, каменярського та ткацького промислу, від найдавніших часів на Лемківщині поширилось виробництво гонтів. Гонтами накривали дах і стіни церков, каплиць, хат. У текстах народних пісень із Лемківщини оспівані мандрівні торговці дьогтем, шевці, дротярі, шклярі.

Лемки були знані як купці. Щороку вони виходили на верховину для закупівлі худоби. У статті П. Соботки читаємо: «Коли прийдуть на верховину, зараз сходиться ціла старшина з 20–30 сел, и так умовляє ся о ціні овець... а тым цінам не сміє нікто противитися. По закупні гонять Лемки овці домов, доять молоко, виробляють сыр,

---

¹⁴ Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол.: С. Кичура (голова) [и др.]. — Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. — С. 17.

стрижуть вовну, плекають ягнята, а под зиму женуть свої стада на продаж на захід до Кракова, на Мораву, а навіть до Відня»¹⁵.

Про господарство у рідній Яблониці (Кроснянський повіт, Краківське воєводство) в інтерв'ю розповіла лемкиня Ніна Байко: «У нас була велика господарка: два городи, різні ділянки землі, морги, лісо-сплав, де різалися дрова, і тато щось продавав на будівництво, вітряний млин. Я була вже третьою дитиною і мусила помагати татові й мамі. Пам'ятаю, як пасла корови коло другого потоку, де найліпша трава.

У нас постійно були наймані люди: дівки-служниці Ганка, Зося, Мариська, Надійка. Ці дівчата були для допомоги мамі з дітьми. Вони трошки помагали і в стайні при доїнні. До чоловічої роботи, до коней був парубок. Тато їздив десь в села далеко, щоб дешевше найняти якогось нового парубка, брав бідних дівчат, котрі хотіли заробити. А в нас роботи було повно»¹⁶.

Після депортації лемків земельне господарство зазнало значних утрат: «Оставляючи свої гори, лемки полишили всю землю засіяну и засаджену. Осадники... в осені зобрали все з поля. Через зиму іли, пили, бавилися, а прийшла весна не было кому и чым поле засіяти. Необроблене поле зачало яловіти и пустіти. Замість зерном и картоплями, зачало покрыватися сорняком и буряном. Меже осадниками настал голод»¹⁷. Уряд асигнував значні кошти для розбудови господарства та «всьо то однак не мало жадного успіха, бо не стало людей, котры потрафили бы, як колиси лемкы, управлять горску землю. Як в калейдоскопі осадники змінюлися... але состояние господаркы не ишло до лучшого...»¹⁸.

---

¹⁵ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. Од. зб. 4. П. Сobotка – Про лемків та їх гумор. – Арк. 1.

¹⁶ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники Одиниця зберігання 1421. Чаплик К. Польові матеріали автора. – Ч. 2. Інтерв'ю з головою Київського громадського об'єднання "Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича" – Н. Я. Байко. – Київ, 2008. – Арк. 75–76.

¹⁷ Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол. : С. Кичура (голова) [и др.]. – Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. – С. 31–32.

¹⁸ Там само. – С. 32.

Природно-географічні умови, господарська спеціалізація спричинилися до утворення певної відмінності і в побуті лемківського населення. Серед лісів, на низьких незаливних терасах потоків і рік розміщувались живописні лемківські села. Зазвичай свої хати лемки будували вздовж річок, фасадом до дороги, у так званій «ланцюговій» формі, рідше «овальній», коли хати будувалися навколо круглого ринку.

Типовими для східної та центральної Лемківщини вважаються «довгі хати», під дахом яких зводилися житлова й господарська частини (хата, сіни, комора, стайня, боїще). Подекуди довжина такого будівництва сягала 35 м і 6 м ширини. На заході Лемківщини садиби переважно складалися з хат і окремих господарських будівель і огорожувалися парканом чи муром. Спосіб забудови житла та їхня форма залежали від системи землекористування. Видовжені форми характерні для сіл, у яких землю громади поділяли на широкі смуги (лани), що простягалися впоперек долини. Традиції будівництва довгих хат збереглися у Перечинському, Великоберезнянському районах Закарпаття та в українців Східної Словаччини, в західній частині Бойківщини, на Поліссі, частково Волині.

Починаючи будівництво хати, на кути нової оселі лемко на ніч клав по шматочку хліба. Площа вважалася придатною, якщо на другий день хліб залишався на своєму місці, в іншому випадку господар обирав нове місце, заорював його плугом, щоб злий дух не мав доступу. Під час тієї роботи уникали сварок, крику, проклять, аби в новій оселі панував мир та злагода, жінка шанувала чоловіка, а діти слухалися рідних. Потім відбувалися покладини: на чотирьох кутах виораної землі господар клав як фундамент великі камені, а на них смерекові зруби і запрошував священика на посвячення нового місця й фундаментів. Знак хреста на кутах будинку робили з великим отвором, до якого вкладали четвертину монети, щоб в хаті був достаток, листя з барвінку, щоб дівчата скоро вийшли заміж, цвіт з осики або вуждерева, щоб у хаті не мав місця гріх, листя тополі, щоб діти добре росли, просфору, загорнуту в рушник, щоб Господь опікувався хлібом і заробітком господаря, шматок скла, як охорону від злої сили.

«Хати споруджувались найчастіше зі смерекових півкругляків, а на Закарпатті й у Східній Словаччині – дуже часто з бука. Увесь зруб мазали нафтою, яка не тільки захищала стіни від гниття і червоточини, але була своєрідним оздобленням. Там, де її не було, використовували палену глину, розведену водою чи олією. Стики... завжди білили, тому вони яскраво виступали на темному фоні стін і горизонтальними смугами підкреслювали фактуру хати»¹⁹. Покривали хати кичками, пізніше гонтами, в новіших часах бляхою або черепицею.

«Наша хата, – згадувала Н. Байко, – була перероблена з курної хати – хати без димарю, коли вогнище палиться посередині на землі. Дим виходить по всіх щілинах, іде просто під дах. Долівка була земляна без підлоги. В печі ся пекло хліб, а полум'я і дим з кухні через “п'єц” (піч) ogrівало кімнату. Там ще був великий виступ на рівні людського зросту, де можна було полежати, поспати. Ми ся все лазили туди гріти, бо той п'єц був завжди теплий»²⁰.

Скромний і практичний внутрішній інтер'єр оселі лемка складався зі стола, ліжка, мисника для кухонного начиння, вішака для одягу, нерухомих лавок під стінами, побіленого вапном ogrівального п'єцу. Окрім затишку, обладнання й предмети домашнього вжитку зберігали певне символічне значення. Наприклад, стіл – «годувальник» сім'ї, втілював ідею єдності, родинної міцності та злагоди, накривався обрусом та розташовувався у чистій, освітленій частині житлового приміщення. Піклуючись про зовнішній вигляд помешкання, площину дверей часто прикрашали орнаментом у вигляді квітів (галузки сосни й квіток), «дерева життя», кривульки, закарлючки, косиці, солярного знаку. За традицією «квіт» мав стільки галузок, скільки налічувалося членів сім'ї. «Коли народжувалась дитина, внизу замальовувалася ще пара галузок. На брамах зображувались курочки, пташки. Усередині хати розпис вживався мало... Іноді біля вікон наводили кольорові смужки і “цятки”, такими ж смужками

¹⁹ Данилюк А. Українська хата. / А. Данилюк. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 44.

²⁰ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники Одницького зберігання 1421. Чаплик К. Польові матеріали автора. – Ч. 2. Інтерв'ю з головою Київського громадського об'єднання “Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича” – Н. Я. Байко. – Київ, 2008. – Арк. 75.

обводили й деякі частини печі. Все це робили з вірою у магічну силу цих знаків»²¹. Для малювання хат у різних селах використовувались фарби чорного, червоного, білого кольору. Лінії розташовувались паралельно від даху до землі. Розписували здебільшого дівчата та старші жінки й робили це перед великими святами – Великоднем, Різдом, кермешем (храмовим святом). При тому візерунки вигадували завжди нові. На жаль, традиція розпису на Лемківщині зникла в середині ХХ ст.

Лемківський щоденний раціон включав вівсяний хліб або пляцок, картоплю, капусту, карпелі (бруква), киселицю, чир. На свято варилися пироги з сиром, змащені маслом або солониною, ласощами було пшеничне печиво. М'ясо вживалося нечасто і переважно з кроля або курки. Пияцтво на Лемківщині було рідкісним явищем. «Алькогольних напитков лемко уживає в міру и то лем при оказии весіля, крестин, або як милий гость зайде в його хату... тому лемки сук здоровы, сильны, вытревалы и довго жиют»²².

Якщо 70 років тому корінні землі, на яких проживали лемки, можна було досить чітко окреслити, то після депортації залишається констатувати, що 48% території Лемківщини нині належить Польщі, 41% – входить до складу Словаччини й лишень 11% – перебуває на території України. Компактні поселення автохтонних лемків знаходяться в окремих районах Закарпаття.

Сьогодні ці три частини об'єднуються для співпраці, збереження зникаючої мови, культури, відновлення пам'яток історії, культури, архітектури. Цьому сприяють лемківські товариства, місцеві осередки та лемківські організації у Львові (товариство діє з 1989 р.), Івано-Франківську, Тернополі, Києві, Ужгороді, Чернівцях, Вінниці, Житомирі, Рівному, Горохові (Волинська обл.), Зінькові (Полтавська обл.), Кіровограді, Одесі, Херсоні, Сімферополі, Донецьку²³ та ін. містах.

²¹ Данилюк А. Українська хата. / А. Данилюк. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 45–46.

²² Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол. : С. Кичура (голова) [и др.]. – Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. – С. 22.

²³ Відомості про діючі лемківські товариства і осередки взято з Лемківського календаря на 2008 рік / [упор. Л. М. Смереканич]. – Львів : Сполом. – 2007. – С. 224–225.

2. Демографічна характеристика лемківської етнографічної групи

У 1851 р. В. Поль опублікував повний перелік лемківських сіл. Подібний список у 1878 р. видав Я. Головацький у розвідці про русинів-лемків. Автор назвав 315 сіл і 109 951 осіб, що живуть у них, та відзначив, що «въ продолженіи 24 годовъ (від записів В. Поля. — К. Ч.) уменьшилось число Лемковъ на 22, 060 душъ»²⁴. Через 72 роки після статистичного підрахунку Я. Головацького лемківських сіл уже зафіксовано 500 з близько 250 тисячами жителів: 150 тисяч — у Польщі, 100 тисяч — у Чехословаччині.

Відповідаючи на запитання «Скільки є всіх лемків?», дослідник історії Ю. Тарнович зазначає: «По цей бік Карпат, на нашій стороні живе понад 250 тисяч лемків, на Закарпаттю — 150 тисяч, на еміграції в Америці, Канаді, Аргентині, Бразилії живе поверх 250 тисяч. Здавна осіли та живуть лемки в Югославії, в околицях Бачки, звані бачванські лемки, около 50 тис.»²⁵. Перелік країн осілості лемків автор доповнює мадярськими землями в околиці Нірешгази, що утворилися перед війною, і виводить, що станом на 1936 р., тобто до депортації, лемків-українців разом нараховувалося понад 650 тисяч.

У повоєнний період лемківське населення було розсіяне по світу. Враховуючи нові місця переселення лемків в Україну, «Мала енциклопедія етнології» (Київ, 1996) наводить число представників лемківської етнографічної групи кількістю 1 млн. чоловік.

²⁴ Головацкий Я. Народные пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Ф. Головацким. — Т. I. — С. 738.

²⁵ Тарнович Ю. Ілюстрована історія Лемківщини / Ю. Тарнович. — Львів, 1936. — С. 28–29.

«З них закарпатських лемків (лемаків) близько 200 тис.; лемків-переселенців з Польщі у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Харківській та ін. областях 230–250 тис. чол.; у Польщі – 100 тис. чол.; у Словаччині – 120 тис. чол.; в Югославії – 60 тис. чол. До того ж в США і Канаді – 200 тис. чол., в Аргентині і країнах Західної Європи – 40 тис. чол.»²⁶.

Насичене господарськими клопотами життя лемка серед Карпатських гір, річок і полонин сформувало його загартовану, витривалу і поетичну вдачу.

Характеризуючи зовнішні риси лемка, Ю. Тарнович зазначає, що «ростом лемко стрункий, кремезної будови, добре розвинений та сильний. Він круглоголовий, його очі і волосся здебільша темної краски; хоч у деяких селах, пр. в Терепчі, Дарові, Мошанці наглядно в Одреховій коло Заршина, Лосе... переважають ясноволосі типи та синьоокі. Жінки стрункі, веселі, мрійливої, деколи, вдачі, красні... і напрочуд працьовиті»²⁷. Серед інших рис автор відзначає розважливий характер лемка-господаря, який поважає себе і свою окремішність та готовий у біді прийти на допомогу, а також рішучість і чесність.

У праці «Студії з української етнографії та антропології» видатного етнографа, антрополога, археолога XIX – початку XX ст. Ф. Вовка наведені показники пігментації (колір волосся та очей) і зросту представників групи²⁸. Висновки ученого вказують, що «лемки, як і інші групи карпатоукраїнців... характеризуються виразно європеїдним комплексом ознак, належать до карпатської антропологічної області (типу), що є своєрідним «містком» між українцями і народами Центральної та Південної Європи»²⁹.

Інший дослідник лемківського субетносу, І. Лемкин зазначає, що «лемко – це тип первісного слов'янина із благородними рисами

²⁶ Мала енциклопедія етнології / Редкол.: Ю. І. Римаренко. – К.: Генеза: Довіра, 1996. – С. 782–785.

²⁷ Тарнович Ю. Ілюстрована історія Лемківщини / Ю. Тарнович. – Львів, 1936. – С. 30–32.

²⁸ Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології / Хв. Вовк – К.: Мистецтво, 1995. – С. 13.

²⁹ Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження у 2-х т. / [відп. ред. Ю. Гошко]. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т. 1. – С. 40.

характеру, такими як працелюбність, ошадливість, відповідальність, чесність, порядність, терплячість, миролюбність та велика обдарованість. Його вирізняють загартований і твердий темперамент, прив'язаність до своєї історії, традиції, народності, віри, консерватизм в звичаях, обстоювання свого, брак довіри до чужих, релігійно-суспільне виховання, розвинене почуття честі та справедливості, любов до карпатської природи»³⁰.

З огляду на витривалий фізичний стан і мобільний характер, а також об'єктивні економічні негаразди лемки посідали значне місце серед емігрантів.

Як зазначає І. Лемкин, крадіжки й розбій на Лемківщині не мали місця. «Можна было каждую річ де-небудь полишити, ци то на подвірю, ци в поли, ци при дорозі и не было наименьшой обавы (небезпечи. – К. Ч.), што тота річ пропаде... В літі полишано хату не замкнену, а в найгоршым случаю защиплену деревяным колком перед псом; всі члены выходили до работы далеко в поле на цілий день, а никому даже на мысль не приходило, же ктоси може хату окрасти...»³¹. Позичену річ лемко старався віддати вчасно, а найпізніше – до суботнього вечора.

Лемки здавна користувалися довірою як у себе в краї, так і поза ним. Женучи худобу через мазурський чи моравський край, вони зупинялись у місцевих готелях. Власники готелів приймали їх на ночівлю, належні ж кошти отримували на зворотньому шляху і ніколи не були обдурені.

Для лемків характерна духовність і моральність, дотримання церковних свят, служб, постів і молитов. Релігійність як форма світогляду лемків переходила з роду в рід. Самі лемки називають свою віру православною. У 1692 р. відбувся перехід Лемківщини на унію (греко-католицький обряд), а в 1926 р. «під впливом емігрантів із США в с. Тиляві (пізніше Королеві Руській) організовано віче за перехід населення на православ'я»³². Як зауважує І. Лемкин, у питан-

³⁰ Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол. : С. Кичура (голова) [и др.]. – Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. – С. 27.

³¹ Там само.

³² Красовський І. З історії та культури лемків (82) / І. Красовський // Наше слово. – Варшава, 1978. – № 45 (1160). – С. 6.

нях віри, релігійних практик та моральності лемки завжди стояли дуже високо. «В часі праздничных богослужений весь народ спішил до церкви, а дома оставали лем немочны старці и малы діти... Парохия становила як бы єдну духовну родину, котрой отцем, учителем и дорадником был священник, а матерію парохии його жена, от которой женщины училися домового господарства. Сынове священников были организаторами хоров, кружков, читален, в которых... вносили в лемковске село просвіщение и культуру»³³.

Лемківський край дав багатьох ревних священників, невтомних сподвижників віри. Відомі цілі священичі роди,³⁴ що відіграли визначну роль у духовному й освітньому житті тогочасного лемківського суспільства.

Щодо церков та конфесійної приналежності респонденти-лемки повідомили таке: в Яблониці (пов. Кросно) «дві третини проживало поляків, довкола були геть польські села, між якими Яблониця та сусідня Малинівка виступали своєрідними українськими острівцями свідомими, сконсолідованими і наполегливими, що мали свою греко-католицьку церкву, духовні практики та розвинений хоровий церковний спів. Польське населення натомість свого костела не мало»³⁵.

У с. Квятонь Горлицького повіту Краківського воєводства, де поляків взагалі не було, діяло дві церкви – греко-католицька і православна. Більшість населення відвідувала православний храм.

Оберігаючи чистоту свого етносу, лемки не вступали в родинні стосунки з поляками чи словаками. Мішані шлюби були надзвичайно рідкісним явищем і засуджувалися з боку односельчан. Із цього приводу Н. Байко розповіла: «Мамина рідна сестра Галинка вийшла заміж за поляка. Це сталося проти волі батьків (мама від неї від-

³³ Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол. : С. Кичура (голова) [и др.]. – Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. – С. 26.

³⁴ Довгалюк І. Давні священичі роди на Лемківщині. Лемківський календар на 2008 рік / [упор. Л. М. Смереканич]. – Львів : Сполом. – 2007. – С. 67–70.

³⁵ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники Одницького зберігання 1421. Чаплик К. Польові матеріали автора. – Ч. 2. Інтерв'ю з головою Київського громадського об'єднання "Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича" – Н. Я. Байко. – Київ, 2008. – Арк. 75.

реклеся). То була трагічна історія, бо це було дуже рідке явище, котре засуджувалось лемківським середовищем. Женилися тільки свої зі своїми. У нас в Яблониці одна або дві родини були мішані. На той час моя мама Магдалина ще не була заміжня і випадок із сестрою став величезною для неї перепоною. Тато довго думав, чи брати Магдалину за жінку, бо в неї сестра за поляком. Звичайно, перед поляками була велика перевага. Боек – чоловік Галинки – тата дуже підтримував і багато поміг нашій родині, тому невдовзі упередженість змінилась на товаришування»³⁶.

Отже, як неодноразово наголошували наші респонденти, одружувалися й виходили заміж здебільшого за своїх – з одного села або сусідніх сіл. Родинні стосунки з інонаціональними етносами не схвалювались. Що ж до спільної праці й товаришування, лемки мали прихильність до словаків. Зокрема, в П. Соботки читасмо: «Дивна річ, що лемки, сусідуючи и стыкаючись на повночи зь поляками, на полудни зь словаками, больше братають ся зь послѣдними, нѣжь зь першыми. Лемко не навчиться нѣколи польской мовы, а хотьбы пробував вь польской службѣ або яко жовнѣръ вь Краковѣ або иныхъ мѣстахъ польскихъ, то однакъ не привыкне до польщины. Натомість, пробуваючи вь службѣ або выходячи на заработки вь край словенській, освоюють ся хлопцѣ и дѣвчата радо зь словенскимъ строемъ и обычаями, а навѣть мѣняють часомъ свои имена: Настка, Феська, Парася на словенски: Аница, Катица або Марча»³⁷.

³⁶ Там само. – Арк. 79.

³⁷ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. Од. зб. 4. П. Соботка – Про лемків та їх гумор. – Арк. 3–3 звор.

3. Хроніка депортацій лемків та їх адаптація до нових умов проживання

Окрім задокументованих історичних джерел, про хроніку та перебіг депортацій ми черпали інформацію від респондентів лемків, виселених із краю в 1944–1947-х роках.

Так, А. М. Култунюк (Шалайда) (1931 р.н.) із с. Балутянка Сянницького повіту Краківського воєводства розповіла: «Наша родина виїхала одна з перших, оскільки брата поляки хотіли засудити. Брат був талановитим художником-різьбярем, батько також. Як переїхали, було зле. Ми зупинилися в Овідіопольському районі Одеської області, нам не дісталось хати, довелося переходити з місця на місце в пошуках притулку. Врешті-решт переїхали до Тернополя, брат залишився в Одесі. У нас завжди було бажання повернутися на Лемківщину, але боялися переслідувань, тому мусили звикати до нових умов»³⁸. Респондентка тепло згадувала людей із Тернополя, які гостинно прийняли їхню родину і на початку допомагали харчами – молоком, картоплею. Проте люди траплялися різні. У Тербовлянському районі місцеве населення виявляло зверхнє ставлення до переселенців, називаючи їх «дзядами».

У 1945 р. до Харківської області була переселена родина О. С. Костик (1931 р.н.). Респондентка так згадує про ці роки: «На збирання та підготовку до від'їзду мали два дні. Всі речі поклали у скриню... Покидати наше мальовниче село Квятонь (Горлицького повіту Краківського воєводства) було тяжко. Село було надзвичайно гарне – луки, поле, ліс, гори, річка. Ми довго тужили за рідними зеленими горами: Голюля, Устянська гора, гора Поляна, гора Черчель,

³⁸ Архів автора.

з якої у вичечка (бінокль) видно Татри»³⁹. У Квятоні Ольга Степанівна закінчила 4 класи, їй було вже 14 років, коли переїжджали. Родина Костиків жила заможнo й багато: господарка охоплювала 9 га поля і 4 га лісу. Дід Ольги Степанівни свого часу був солтисом села, їздив до Америки на заробітки. На ганку новозбудованої хати Ольга любила сидіти й милуватися красою навколишньої природи. В селі не було поляків, люди жили дружно. Діяло дві церкви – греко-католицька й православна. «Мої батьки, як і більшість жителів с. Квятонь, ходили до православної церкви. За 13 км було розташоване словацьке село Шквиртне із зрозумілою лемкам мовою. Люди ходили на закупки до того села через ліс, а чимало людей і повтікало до словаків»⁴⁰.

У 1945 р., утікаючи від харківських колгоспів, родина Костик подалася на Тернопільщину. На новому місці вже не залишилося вільних хат. Ольга була зарахована до 7-го класу, продовжувала навчання. У 1951 р. трагічно загинув тато (за тата отримали 60 кг пшениці), пізніше померла мама. «Ми самі не вірили, що переїхали... набідилися досить»⁴¹.

Сьогодні респондентка проживає на Тернопільщині, при нагоді відвідує фестивалі лемківської культури в Україні та Польщі, заїжджає до рідного села, в якому залишилися родичі – родина Гумецьких і Пирч. Після виселення на німецькі території, вони повернулися у Квятонь, викупили в поляків хати й залишилися там. До найближчої української школи, – розповідають, – тепер треба йти 3 км, а греко-католицьку церкву переробили на «косцюл».

Респондентка М. М. Лещишин (1938 р.н.), родом із с. Одрехова Сянiцького повіту Львівського воєводства, розповіла, що село було досить прогресивне: діяли чотири зали товариства «Просвіта», різноманітні гуртки. Сам переїзд припав на 3 березня 1946 р. На той час малі Марійка закінчила 2 класи. Родина була переселена в с. Сади Тереховлянського р-ну Тернопільської обл. У подальшому житті Марії Миколаївни склалося успішно: вона отримала серед-

---

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

ню освіту, закінчила бухгалтерські курси, машинолічильну студію, зреалізувала себе як гарний працівник.

У 1946 р. із с. Буковець (Ліського повіту, Сянок) були переселені батьки Я. М. Фалатович (1948 р.н.). «Казали, було дуже тяжко, але вижили. Тужили за краєм і все сподівалися повернутися. Їхали в товарняках, а дітей складали у бочки. По приїзді зупинилися у господаря. Дітям не було що їсти. Своєї мови лемки тоді боялися, аж тряслися. Згодом на Тернопільщині отримали комори, прижилися, дуже допоміг голова сільради с. Теофілілка, місцеві люди. Тато був будівельником, збудував хату з вальків. В селах до лемків потрошки звикли, побачили, що вони порядні, добрі господарі, їх почали поважати, цінувати, призначати на керівні посади. Вся родина Фалатовичів мала хист до музики: дід грав на кларнеті і барабані, сестра і брат – на гуслях (скрипці), Ярослав – на баяні. Таким складом ходили по весіллях»⁴².

До 60-річчя депортації в Теревовлі на Тернопільщині зведено пам'ятний знак. Планується відкриття музею зі зразками одягу, предметами домашнього побуту. Ярослава Михайлівна очолила хор, що виконує давні лемківські пісні, повстанські, стрілецькі, авторські твори.

Дорожні депортаційні пригоди глибоко закарбувалися в пам'яті одинадцятирічної Н. Байко (1933 р.н.): «В цілому поляки ніби підтримували з лемками нормальні стосунки. Тато шанував польські свята. Часом сусіди кликали тата і маму на свята, і вони ходили, дітей з собою не брали. А на другий-третій день сусіди приходили до нас – так було заведено.

Від 1944 по 1945 рік по лісах діяли повстанські армії. Партизанщиною польською, українською, советською, якою хочете, кишіли ліси: армія крайова – підпільна армія, УПА – підпільна армія і коваківці – підпільні. Село горіло по-чорному, згоріла половина хат. Тато допомагав УПА. На возі кудись відвозив мішки пшона, гречки, продукти. Гестапівці робили у нас обшук три рази, поляки постійно доносили на тата, йому не вірили, могли заарештувати у будь-який час і поляки, і енкаведисти, і совети.

⁴² Там само.

Після звільнення Польщі українську школу в селі відразу було знищено і нас назад загнали у польські класи. З поновленням польської влади пішов клич про виселення. Виїжджати з села не збирались, думали, що виселятимуть на Сибір, в Росію, на Схід. Потім з'явився в селі уповноважений від советської власті, який оформлював документи. Були підготовані три транспорти для переїзду: в січні 1945-го року або ще в грудні був поданий перший транспорт, куди записалися, як ми казали, всі дзяди, так називалися ті, які не працювали і нічого не мали – ні землі, ні лісу, нероби, їм було все одно, що тут, що десь. Поляки завзялися тата вбити, тому було вирішено їхати. Як ся записав Яків-батько, записалося три чверті села. В лютому почали оформлювати документи інші родини, сотні людей, десятки родин. Записуватися мали право в Росію, в Одеську, Луганську, Львівську області.

Протягом двох тижнів до виїзду нам дозволялося щось продати з хати, хоч поляки навмисно у нас нічого не купували, щоб ми все лишили. 12 березня ми виїхали з села. На фірманках українців везли до станції Вороблик. Поляки зупинили фірманку (наша хата стояла коло річки, і ми мусили переїжджати через великий міст): «Брр... їде то чие? То Якуба? Вишшенгай коня», – і татове добро разом з возом шмарили до води з моста. Так пропав один віз, потім другий, а на третьому возі була я. Я то дуже добре пам'ятаю. Під'їхали, зупинилися, той поляк знов каже: «Вишшенгай коня». Фурман (а він же бачив, що сталося з попередніми возами і, можливо, воза жалів, а може, серце мав добре) каже: «Цо, попадше, детско сидіт». Так ми доїхали до станції цілі-неушкоджені.

У великих вагонах разом з худобою їхали по три-чотири родини. Ми везли одного коня, одну корову з чотирьох, пару свиней. Все, що брали з собою із речей та продуктів, було спресоване кубиками. Мама спекла на дорогу 12 хлібів. Помолилися останній раз в хаті перед образами... Перед моїми очима і тепер тато, мама, моя хата... Їхали досить довго, напевно, з тиждень. Приїхали в Красне (станція на Львівщині) в дуже зимний день, пам'ятаю, падав сніг. Надходила ніч, десь треба було ночувати. Я спала у великій подовгастій купелі – барії. В Русилові (то кілометрів яких 15–20

від Красне) три або чотири родини поселили в одну хату, нам дали кімнатку...

Помалі теплішало, прийшла весна, і попід вікна задеркотів колгоспний трактор. У Русилові діяла 4-класна школа і до найближчого п'ятого класу треба було ходити 15 км. Щоб діти могли продовжувати навчання, тато звернувся з проханням до влади і виклопотав нам переїзд до невеличкого містечка Бузьк»⁴³.

У 1945 році із с. Завадка Риманівська Кроснянського повіту Краківського воєводства переїздила родина М. Стець (1920 р.н.). У родинному селі респондентки проживали лемки, один поляк і один циган. Діяла греко-католицька церква (православна була в другому селі), 7-класна школа.

Переїзд був нелегким: «Я вже була замужня, мала дитину родити, а нас виганяют... Пришли вечір – до ранку маєте виїхати. В селі робили облаву, хлопів, жінок били... На другий день ми поїхали. Дозволяли брати то, што на одну фіру возьмеш. Їхали до Львова, а у Львові вродила мені ся дитина. Зима, мороз, сніг був глибокий, а вагон обмерзнений снігом був так што... І так цілу неділю я їхала, а як нас згрузили на станції, то ще цілий день і майже ніч на в'язці сіна сиділи, ні накриття, неє нич»⁴⁴.

Пунктом призначення подорожніх став Чортків на Тернопільщині. «Ще два тижні жили в хаті з поляками. Нас прийняли добре, щиро, файно, бо поляки тиж мали виходити і там їх тиж мав хтось прийняти»⁴⁵.

В Україні лемки с. Завадки оселилися компактно, так що говірки своєї вони «ніц не змінiali. Як сьме бесідували дома на Лемківщині, так і тепер бесідуєме», – розповіла М.Стець.

М. Щерба (1919 р.н.) свої спогади про депортацію виклала у «Вершику про моє життя», який прочитала під час інтерв'ю:

---

⁴³ Архів автора.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Там само.

... А ту наступила та й вже друга біда:
Виганяють лемків і не знаме куда.
А прийшли поляки з ночі нас вигнали,
І під голим небом ссьме ночували.
Дітина мі хвора і буде гмерати,
А я над ним плачу, де го поховати.
Моя дитина три рочки мала,
В Ягольниці на цмонтарі я го поховала⁴⁶.

На означення подій 1944–1946-х років у науковій літературі та міжнародній практиці використовується низка термінів⁴⁷: депортація, репатріація, евакуація, вигнання, трансфер. У кожному разі розсіяння лемків на просторах України, руйнування звичної для групи осілої ускладнили процес збереження культурних надбань лемків і стали новою сторінкою в житті переселенців.

У 1965 р. лемко Роман Соболевський опублікував статтю «До світлого майбутнього (з нагоди 20-річчя переселення села Устя Руське на Лемківщині в Радянський Союз)». У ній автор зазначає: «7 серпня 1945 року, коли транспорт, що їхав по лінії Самбір – Дрогобич – Станіслав – Коломия – Заліщики, зупинився на станції Ягольниця Тернопільської області, переселення звершилося для мешканців колишнього села Устя Руське... Які ж величезні зміни сталися за двадцять років! Переселенці... одержали... хати і землю... Деякі зараз після переселення стали працювати учителями, на заводах і в різних установах... Молодь з небувалим ентузіазмом кинулась здобувати освіту і спеціальність... багато з них продовжу-

⁴⁶ Архів автора.

⁴⁷ Див.: Словарь иностранных слов. – М., 1989. – С. 159.: *Депортация* – вигнання, виселення з держави як спосіб кримінального або адміністративного покарання; *Репатриация* – повернення на батьківщину полонених людей, вивезених на примусові роботи в інші країни, біженців. / [Там само]. – С. 440.; *Евакуация* – вивезення населення, підприємств, майна з місцевостей, яким загрожує напад ворога або стихійне лихо. / [Там само]. *Вигнання* у своєму лексичному значенні містить поняття «застосування насилля». *Трансфер* – взаємообмін населенням зі зміною громадянства на підставі міждержавних угод... з метою створення національного організму. – див.: Ткачов С. Польсько-український трансфер населення 1944–1946 рр. Виселення поляків з Тернопілля / [ред. О. Давидової]. – Тернопіль, 1997. – С. 7–8.

вали навчання у вищих учбових закладах Чернівцеь, Львова, Києва... успішно закінчили навчання і працюють учителями, лікарями і медичними працівниками, інженерами, землемірами, фінансовими робітниками, зоотехніками, механіками і кіномеханіками, шоферами, трактористами»⁴⁸.

З метою збереження культури рідного краю переселенці за-снували етнографічні осередки й товариства. Видатною подією в житті лемків Львівщини стало утворення в липні 1988 р. першого суспільно-культурного товариства «Лемківщина» з науково-дослідницькою, культурно-освітньою секціями та відділом народних про-мислів і міжнародних зв'язків.

---

⁴⁸ Соболевський Р. До світлого майбутнього / До двадцятиріччя переселення села Устя Руське на Лемківщині в радянський Союз // Вісті з України № 39 (373). – 1965.

ЛЕМКІВСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У КОНТЕКСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ

4. Історіографія питання. Критичний огляд літератури

На ниві дослідження лемківського музичного фольклору працювало чимало визначних вчених української й зарубіжної фольклористики, а саме: Я. Головацький, І. Верхратський, І. Панькевич, І. Зілинський, О. Кольберг, Ф. Колесса, С. Людкевич, Ю. Костюк, В. Гошовський, В. Гнатюк, С. Грица, О. Гижа, М. Соболевський, М. Мушинка, І. Майчик, Б. Дрималик та ін.

У праці «Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси»⁴⁹ (Москва, 1878), окрім текстів лемківських пісень, Я. Головацький наводить цінну інформацію про походження русинів-лемків, їхню чисельність, риси характеру та відносини з сусідніми етносами, подає перелік сіл та характеризує господарство краю.

У 1906–1908 роках в Етнографічному збірнику НТШ уміщено працю С. Людкевича та Й. Роздольського «Галицько-руські народні мелодії»⁵⁰. Лемківські пісні, а саме 90 транскрипцій із Грибівського та Кроснянського повітів Краківського воєводства, записані за до-

⁴⁹ Головацкий Я. Народные пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Ф. Головацким. – Ч. II. – М., 1878. – 725–747 с.

⁵⁰ Роздольський Й. Галицько-руські народні мелодії / [записав і зредагував С. Людкевич]. – Етнограф. зб.-к. – Львів: НТШ. – Т. XXII. – Ч. 2. – Львів, 1908. – 384 с.

помогою фонографа, складають окремий розділ збірника. Це колискові, весільні пісні, танкового характеру та польського походження. Зараховуючи їх до т. зв. «прамелодій», тонально більш монотонних, С. Людкевич вважав, що для дослідників вони цінніші за модерні загальноукраїнські пісні, близькі до італійської та російської музичної культури. Матеріал збірника систематизовано за функціонально-тематичними та ритмоструктурними параметрами. В українській фольклористиці ця праця стала етапною і «спідготувала ґрунт для структурної типології пісенного фольклору»⁵¹.

Найґрунтовнішим дослідженням народної пісенної творчості лемків і неперевершеним прикладом копіткої музично-фольклористичної праці й досі залишається збірка видатного вченого-фольклориста й музиколога Ф. Колесси «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (Львів, 1929). Джерельною базою праці став матеріал трьох експедицій ученого на Лемківщину, в села Сяноцького, Горлицького, Грибівського та Новосандецького повітів. У 1911 р. Ф. Колесса записував пісні в селах Дошна й Волтошова, в 1912-му – Ропиші й Пантні, Усті Руському та Ганчові, Висові й Квятоні, Ставіші та Брунарах Вижніх, в 1913-му – в селах Андріївка та Поворозник Новосандецького повіту. Про свою збирацьку діяльність на Лемківщині вчений писав у передмові до збірки: «...величезне багатство пісень у тих сторонах засвідчує та обставина, що, вибравшись на два дні в гори, записав я у Яслиській Волі Нижній 27 пісень, а в Шклярах протягом 5–6 годин 65 пісень...; незвичайна живучість народньої поезії виявилася особливо в Пантні, де я зібрав того літа 134 пісні»⁵². Та найбільші «жнива» принесла збирачеві десятиденна поїздка в села Усте Руське, Ганчова й Висова. У другій експедиції в Горлицький та Грибівський повіти Колесса записав 269 пісень. Третя експедиція в села над Попрадом та під Криницею принесла 49 пісень. 186 мелодій збірника зафіксовані за допомогою фонографа, решта з голосу співаків на місці запису.

⁵¹ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ–Тернопіль : Астон, 2007. – С. 45.

⁵² Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб.-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. V.

Співали переважно селяни-хлібороби, дівчата й молоді жінки, рідше старші жінки і, як виняток, чоловіки. Понад 40 зразків записано від інтелігенції, вчителів, вихованців духовної семінарії.

Збірник Ф. Колесси є зразком точної та виваженої характеристики й систематики матеріалу, квінтесенцією величезної праці та аналізу понад 800 пісень, поданих за ознаками ритмічної будови, ладової структури та кадансами мелодій. Поступом у подачі матеріалу є наявність повних текстів пісень, виявлення паралелей до текстів і мелодій із численних українських та зарубіжних джерел. Критерієм при упорядкуванні пісенного матеріалу стали форма строфи та складочислова будова вірша. Учений розподілив пісні збірника на групи (дво-, чотирирядкові та трирядкові мелодії) і низку підгруп, детально проаналізувавши наявні модифікації всередині пісенної строфи.

Ф. Колесса звернув увагу на властиве лемкам відчуття ритму, використання синкоп та пунктирів у їхніх піснях, багатство і різноманітність строфічної будови. До заслуг Ф. Колесси належить опис і аналіз лемківського музичного діалекту, який на думку вченого «виявляє в своїх основах і типових формах безсумнівну приналежність до українського матірнього пня й нерозривну спільність із іншими українськими діалектами музичними, відбігаючи від них головно лиш у своїй надбудові, у новіших верстах пісенних, що носять на собі помітні признаки впливу західних і південних сусідів»⁵³ – словаків, чехів, поляків, а також угорців.

Музичний фольклор українського населення Карпат став предметом вивчення і в інших працях ученого, таких як «Народні пісні з південного Підкарпаття»⁵⁴, (Ужгород, 1923), «Народні пісні з Підкарпатської Русі»⁵⁵ (Ужгород, 1938), що стали орієнтиром для видань слов'янського пісенного фольклору та зразковими для свого часу науковими виданнями з урахуванням різних критеріїв пісні – її змісту, поетичної та музичної структур.

⁵³ Там само. – С. LV.

⁵⁴ Колесса Ф. Народні пісні з південного Підкарпаття : [наук. збірник]. – Ужгород, Просвіта. 1923. – 83 с.

⁵⁵ Народні пісні з Підкарпатської Русі // Зібрав і зредагував Ф. Колесса. Мелодії і тексти. Відбитка з Наукового Збірника Тов. «Просвіта» в Ужгороді, річник XII-XIV. – Ужгород, 1938.

Дослідженню говору та народної творчості лемків-русинів Пряшівщини присвячені праці В. Гнатюка – фольклориста, етнографа, мовознавця, історика й громадського діяча. Він відкрив світові так званих бачванських русинів – переселенців із Пряшівщини. Подорожуючи селами Руський Керестур, Коцур в 1897 р., учений зібрав 430 пісень, 220 прозових творів, описав весільний обряд. В. Гнатюк відзначав цікавість матеріалу з огляду не лише на зміст, але й на говір, що зазнав сильного впливу словацької мови. Наступного року, коли на сторінках НТШ була надрукована праця В. Гнатюка «Руські оселі в Бачці»⁵⁶, постала суперечка щодо національності західних русинів. На основі зібраного матеріалу та усних повідомлень самих бачванців В. Гнатюк спростував помилкові висновки дослідників про належність цієї групи до словацької нації та довів, що вся тодішня східна Словаччина, а саме Шариська, Земплінська та Списька жупи, були колись заселені українцями-русинами. Завдяки записам В. Гнатюка збережені цінні матеріали з цих теренів. За видатний внесок ученого в дослідження фольклору західноукраїнських теренів, а серед них і фольклору лемків-русинів, вдячні нащадки відкрили музей ім. В. Гнатюка у місті Монастириська Буцацького району на Тернопільщині.

У 1958 р. побачили світ «Українські народні пісні Пряшівського краю»⁵⁷. Записи фольклорного матеріалу в південній частині Лемківщини здійснювалися в 12 округах з українським населенням. Унаслідок проведеної роботи постав збірник, що містить 263 мелодії з текстами. Незважаючи на певну схематичність нотних транскрипцій, видання ознайомлює зі станом пісенної традиції та уможливило вивчення лемківського музичного діалекту в його цілісності.

Видання другого та третього тому «Українських народних пісень Східної Словаччини» продовжилося в 1977 р. Упорядники Ю. Цимбора та А. Дулеба представили значний матеріал – 500 пісень із мелодіями в другому томі та 400 зразків – у третьому. Джерельною

---

⁵⁶ Гнатюк В. Руські оселі в Бачці (в полудневій Угорщині) / Написав В. Гнатюк. – [Б. м.] [Б. р.]. – 58 с. / Відбитка з журн. "ЗНТШ". – Т. XXII. – 58 с.

⁵⁷ Українські народні пісні Пряшівського краю / [упоряд. Ю. Костюк]. – Словацьке вид. худ. літ-ри, 1958. – 302 с.

базою другого тому став матеріал зі Свидницького, Старолубовнянського, Гуменського, Воронівського та Бардіївського округів Східної Словаччини, що поповнювався впродовж двадцяти років. За змістом пісенний матеріал розподілено на такі жанрово-тематичні групи: епічні, обрядові та ліричні пісні. Слабкі сторони збірника полягають у непослідовності фонетичної транскрипції пісень, нехтуванні діалектних особливостей, неточній класифікації.

Збиранням лемківських народних пісень займався композитор і диригент, заслужений діяч культури Польщі, член Спілки польських композиторів – Я. Полянський (1930–1994). Уродженець лемківського села Поляни Новосанчівського повіту, в 1947 р. він був переселений на західні землі Польщі. Потяг до музики та збирання фольклору виявив із юних літ. Музичну освіту здобував у Педагогічному ліцеї, музичній школі та на диригентському відділі Вищої музичної школи. Я. Полянський записав понад 3 000 пісень від жителів сс. Поляни, Ганчови, Явірки, Команча, що систематично публікувалися на «Лемківській сторінці» щотижневої газети «Наше слово» (Варшава).

Я. Полянський – автор 15-ти вокальних творів на тексти лемківського поета Б.-І. Антонича, автор обробок народних пісень. У 1977 р. він заснував український молодіжний хор у Варшаві. За непересічний талант і внесок у справі розвитку українського музичного мистецтва композитор нагороджений відзнаками Польської спілки хорів і оркестрів.

Частину нотацій Я. Полянського видано у 2004 р. невеликою збіркою при Музичному училищі Рівненського державного гуманітарного університету⁵⁸. Повніший доробок митця після його смерті упорядковує дружина.

У 1967 р. опубліковано збірку М. Соболевського «Лемківські співанки»⁵⁹. Збирач – лемко родом із с. Костарівці Сяноцького повіту Ряшівського воєводства – підготував до видання 150 пісень із власних

⁵⁸ Лемківські пісні у записах Ярослава Полянського / [упоряд. М. Бореiko, вст. сл. П. Давидюк]. – Рівне : Волинські обереги, 2004. – 147с. : іл.

⁵⁹ Лемківські співанки / [упоряд. М. Соболевський]. – К. : Муз. Україна, 1967. – 320 с.

записів. Частину з них записано у с. Усте Руське Горлицького повіту, де М. Соболевський був священиком упродовж 1919–1945 років.

У порівнянні зі збірником Ф. Колесси тут є чимало нових, раніше неопублікованих пісень. У передмові автор наводить історичні відомості про Лемківщину, етапи її перебування у складі чужих держав, особливості господарської діяльності та економічного стану. Пісенні нотації він завершує примітками про лемківський мовний діалект і словником діалектних слів. Вступна стаття С. Грици і Л. Яценка інформує про роль лемківського фольклору у формуванні української національної культури та його музичні особливості. Незважаючи на невелику кількість пісенних зразків, збірник репрезентує тогочасний стан пісенної традиції лемків, містить цінний матеріал для науковців та виконавців.

У післявоєнний період лемківські пісні на Закарпатті, в селах вздовж річки Уж записував відомий учений – В. Гошовський. У збірнику «Украинские песни Закарпатья» (Москва, 1968) автор характеризує лемківський музичний діалект на прикладах весільних пісень і веснянок (т. зв. «мости» та «гоя-дюдня»), подібних за складом до веснянок словаків та українців східної Словаччини.

У праці В. Гошовського «У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению» (Москва, 1971) досліджено етногенез весільного ладкання на території Закарпаття, Східної Словаччини, Чехії, колишньої Галицької Лемківщини, Югославії, Угорщини та Моравії. За результатами картографування та мело-географічного дослідження вчений встановив, що осередок побутування ладканок знаходиться на етнографічній території проживання українців-лемків, та висловив гіпотезу про поширення ладкання на Холмщині, Волині, Югославії у зв'язку з давнім переселенням лемків у ці райони. Наявність пісень даного типу в лемківському фольклорі вказує на спільні основи українських музичних діалектів в обрядових мелодіях. Ладкання визначаються особливим архаїзмом та вказують на збереження прадавньої культурної спадщини, а «відмова від них цілковито руйнує весільний обряд і народне весілля перетворюється у звичайне родинне свято зі співом весільних і застільних пісень»⁶⁰.

⁶⁰ Там само. – С. 51.

Детальні відомості про особливості духовної та матеріальної культури горян-лемків містить п'ятитомна «История Лемковины» І. Ф. Лемкина⁶¹. Автор аналізує господарство лемків, їжу, одяг, мову, релігію, вірування, звичаї на родинних торжествах тощо. «Тота книга, – як зауважує сам автор, – єст першым научным пособием з курсу «Истории Лемковины», котра буде служыла для лемков у цілом світі, як провідна зірка для объединяния и зцілення всіх наших духовных и физических сил»⁶². Матеріал виданий лемківською говіркою. Автор висвітлює долю етнографічної групи «од найдавнішых часов аж до гнешнього дня»⁶³ (70-ті роки ХХ ст. – К.Ч.). У додатках І. Лемкин наводить список українських, російських, польських, чеських та угорських джерел, у яких ідеться про лемків і Лемківщину.

Продовжувачем справи Ф. Колесси на ниві фольклору став лемко О. Гижа – музикант-аматор, глибокий поціновувач культури свого краю. Його збірка «Українські народні пісні з Лемківщини» (Київ, 1972), видана під загальною редакцією С. Грици та з її передмовою, присвячена світлій пам'яті академіка Ф. Колесси⁶⁴.

Переїхавши в Радянську Україну, Орест Маркович Гижа наполегливо й невтомно збирав пісенні скарби від лемків Бережанщини. До збірки увійшло 300 пісенних зразків, зафіксованих у рідному селі Висова та селах Рихвалд, Розділле, Усте Руське Горлицького повіту; Богуша, Криниця, Мохначка Нижня, Солотвина, Тилич Новосанчівського повіту, Волиця, Дошно, Репедь Сяніцького повіту. У збірнику найширше представлена любовна лірика – пісні про кохання, дівочі та парубочі пісні; весільний цикл систематизовано за його дією; вміщено словник діалектних слів. Пісні та інформацію записано від 20 жінок та 12 чоловіків. Матеріал збірки схвально сприйняли сучасники, його активно залучали до репертуару аматорських і професійних хорових колективів.

---

⁶¹ Лемкин И. История Лемковины: [в 5 ч.] / голов. редкол.: С. Кичура (голова) [и др.]. – Юнкерс: Изд. Лемко-Союза в США и Канаде, 1969. – 384 с.: ил., портр.

⁶² Там само. – С. 2.

⁶³ Там само.

⁶⁴ Гижа О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і передм. С. Й. Грици. – К.: Муз. Україна, 1972. – 403 с.

Не можна залишити поза увагою лемківські пісні в опрацьованих композиторів та оригінальні твори на тексти лемківських поетів. Серед таких – обробки С. Людкевича, В. Барвінського, Н. Нижанківського, В. Витвицького, Б. Дрималика, І. Майчика, Є. Козака, Я. Ярославенка, З. Лиська, Б. Кудрика, Р. Сімовича, М. Колесси та сучасних українських митців – Б. Фільц, О. Козаренка, М. Цуприка, М. Горбала та ін.

Лемківська пісня посідала чільне місце в творчості В. Барвінського. Заохочений викладачем із Праги професором В. Новаком, В. Барвінський у своїх творах прагнув переосмислити широку палітру українських музичних діалектів, багатство й розмаїття пісенних форм. Серед його доробку – «Мініатюри на лемківські теми» (1932), фактурно й технічно цікавий розгорнений твір для фортепіано⁶⁵, збірка «Українські народні пісні для фортепіано зі словесним текстом» (1930) та фортепіанна збірка «Колядки і щедрівки» (1935). Для циклу «Українські народні пісні для фортепіано зі словесним текстом» композитор відібрав пісні зі збірника Ф. Колесси: весільну «Кед я младау чепила», жартівливу «Янчік, Янчік, що бись робив», пісню про родинне життя і жіночу долю «Боже, Боже, што ж мі з того», дві лемківські колядки «Був Святий Вечер» та «Пішла дівчина». Незважаючи на майстерну й технічну фактурну обробку пісень, твори зберігають самобутність та колорит лемківського фольклору, його характерні ладотональні та ритмічні ознаки.

Варта окремої згадки збірка обробок лемківських народних пісень піаніста Б. Дрималика (1898–1956) – лемка з с. Березів Львівського воєводства. Закінчені пісні-мініатюри, що склали альбом (63 твори), – «це дуже цікава сторінка в царині опрацювань лемківської народної пісні для голосу в супроводі фортепіано, – зазначає упорядник І. Майчик. Митець відтворював народні мелодії, дбайливо опрацьовуючи їх, зберігаючи усі стильові прикмети лемківської

---

⁶⁵ Твір написаний у 1932 р. до 60-річчя проф. В. Курца, вчителя В. Барвінського. На жаль, надрукована тільки остання п'єса циклу «Марш». Перші дві п'єси – «Пісня без слів» та «Колискова» – зберігаються в рукописному варіанті в колекції Р. Савицького.

пісенної творчості... знаходячи цікаві засоби гармонізації пісні, споріднені з творчими прийомами композиторів В. Барвінського, у деяких випадках – Б. Бартока»⁶⁶. Захоплення рідним лемківським фольклором виникло з дитинства. По завершенні навчання музики в гімназії та інституті (по класу фортепіано у відомої піаністки Марії Криницької) Б. Дрималик записував пісні з цікавими архаїчними мелодіями та древніми мовними діалектами. Богдан Йосипович активно долучився до справи транскрибування лемківських народних пісень, записаних на фонограф Й. Роздольським та Ф. Колессою.

На лемківському мелосі базується симфонія № 2 «Лемківська» українського композитора й диригента, академіка М. Колесси (1903–2006). Інший премійований твір композитора – сюїта «Лемківське весілля»⁶⁷ для мішаного хору в супроводі смичкового квартету або фортепіано, написана 1937 р. Основу твору складають 20 лемківських весільних пісень та інструментальних награвань, зібраних його батьком. Окрім згаданих творів, М. Колесса опрацював лемківські пісні для високого голосу з фортепіано (1959), три лемківські пісні для мішаного хору без супроводу (1935) та п'ять лемківських пісень для мішаного хору без супроводу (1980-ті роки). М. Колесса зауважував, що йому як композиторові найближчою інтонаційною сферою стали пісні з Лемківщини, куди часто в дитинстві його привозив батько.

Іван Майчик (1927–2007) – уродженець села Одрехова Сяніцького повіту Краківського воєводства, композитор і диригент, випускник Львівської консерваторії ім. М. Лисенка. По завершенні навчання в консерваторії І. Майчик видав збірку народних творів «Співаночки мої» (1967), упорядкував «Лемківські народні пісні в

---

⁶⁶ Лемківські народні пісні. Обробка для голосу в супроводі ф-но Б. Дрималика / [упоряд. І. Майчик]. – К. : Муз. Україна, 1970. – С. 2.

⁶⁷ За цей твір у 1983 р. Микола Філаретович був удостоєний Національної премії України ім. Т. Шевченка. Тут використано лемківські весільні пісні та інструментальні награвання: «Гудаки», «На високій горі», «Заквітла, завітла», «Ей, оженься, Янічку», «Єще-єм ся не оженив», «Вербина, вербина», «Здалека-сме приїхали», «Ей, шуміла лещіна», «Пустьте же нас», «Ой, ци я, мамонько», «Бив мене муж», «Ей, до Львова доріженька», «Де ти мене, Василеньку, поведеш», «Пані млада», «Не вступимеся з кута», «Ой Янчік, Янчік».

обробці Б. Дрималика» (1970), «Пісні і балади с. Ільник Турківського району» (1981), опублікував «Хорові твори на слова Б.-І. Антонича» (1989). І. Майчик був засновником аматорського хору, організатором фольклорних експедицій, підготував до ефіру цикл радіопередач «З історії народних пісень».

Теоретичному осмисленню етнорегіональної специфіки народної творчості карпатських груп, зокрема лемків, присвячені статті й розвідки С. Грици, в яких дослідниця сама записала не один десяток пісень. Фольклорні зв'язки в зоні історико-етнографічного сусідства українців з інонаціональними етносами, насамперед із поляками, словаками, чехами, угорцями, румунами – розглянуто в її статтях: «Спільність мелодичних типів у слов'янській пісенності Карпат» (1966), «Функції словесної та музичної мови в ситуації міжетнічних контактів» (1988), «Міграції фольклору» (1991), «Фольклор українців у між- і внутрішньоконтинентальній міграції» (1993) та ін. Серед досліджень С. Грици – праця, присвячена емігрантській пісенності «Будь здорова, земле. Українські народні пісні про еміграцію»⁶⁸. Частину музичного матеріалу збірки складають лемківські пісні в записі Й. Роздольського, Ф. Колесси, В. Гошовського, О. Гижі та власні транскрипції автора. У вступній статті Софія Йосипівна звертає увагу на проблему збереження етнічних кодів культури, процеси міграції та адаптацію пісень-мігрантів до нового середовища.

У 1998 р. Інститут народознавства НАН України у м. Львові спільно з товариством «Лемківщина» перевидав «Ілюстровану історію Лемківщини» Ю. Тарновича⁶⁹. З книги довідуємося про історію, побут, устрій лемківських сіл, релігійне життя на Лемківщині, діяльність товариства «Просвіта». Матеріали додатків складають карти, фотоілюстрації, облік лемківських міст і сіл.

Двотомне видання «Лемківщина» (1999–2002), підготовлене колективом науковців Інституту народознавства НАН України у м. Львові, присвячене матеріальній (I том) та духовній (II том) культу-

⁶⁸ Будь здорова, земле. Українські народні пісні про еміграцію // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К.: Муз. Україна, 1991. – 175 с.

⁶⁹ Тарнович Ю. Ілюстрована історія Лемківщини / Ю. Тарнович. – Львів, 1936. – 286 с.

рі лемківської етнографічної групи⁷⁰. В цьому історико-етнографічному дослідженні зроблено спробу комплексно висвітлити питання громадського побуту та звичаєвого права, календарної й сімейної обрядовості, традиційного знання та релігійного життя, соціального, політичного, економічного устрою, а найбільше – народного мистецтва краю, представленого в лемківській іконі, музичному фольклорі, ткацтві, вишивці, витинанці, вибійці, писанкарстві, різьбярстві тощо.

У 2005 р. у Львові видано «Антологію лемківської пісні», упорядковану М. Байко. Збірка нараховує понад 900 зразків лемківського пісенного фольклору, вирізняється багатством представлених жанрів. У вступному слові академік М. Колесса відзначив, що «особливий акцент збірці надає те, що упорядниця є видатною виконавицею, яка понад п'ятдесят років пропагує лемківську пісню зі сцени... і має справжнє артистичне відчуття природи пісенного матеріалу, його мистецьких якостей»⁷¹.

У 2011 р. світ побачила ґрунтовна праця «Лемківщина моя мила...»⁷² музикознавця, етномузиколога, члена Національної спілки композиторів України Я. Бодака. Книга є результатом копіткої та багаторічної експедиційної і науково-дослідницької діяльності автора. Основу збірника складає опис лемківського весілля, що охоплює традиції, обряди та звичаї, характерні для Горличчини, промови, діалоги між учасниками дійства, а також транскрипції пісень, співаних під час обрядодії. Крім весільних, зафіксовано різножанрові пісенні зразки, записані автором від народної співачки Анни Драган, а також популярні українські народні та міграційні пісні, перейняті до репертуару лемківських переселенців від нового оточення у міжвоєнний період. Пісні прокоментовані з погляду жанрових, структурних і ладових особливостей, виявлено варіанти текстів та наспівів у вітчизняних і зарубіжних джерелах.

---

⁷⁰ Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження у 2-х т. / [відп. ред. Ю. Гошко]. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999.

⁷¹ Антологія лемківської пісні / Упоряд. М. Байко. – Львів, 2005. – С. 3.

⁷² Бодак Я. Лемківщина моя мила... Пісні Анни Драган з галицької Лемківщини. – К.: ТОВ «Український рейтинг», 2011. – 372 с.

Понад 2 тисячі наукових розвідок з історії та культури Лемківщини, а також статті, присвячені визначним постатям краю – етнографам, фольклористам, письменникам, поетам, співакам, педагогам, скульпторам, різьбярар, вийшли з-під пера історика-етнографа лемка І. Красовського (1927 р. н.). Нариси автора й сьогодні не втрачають актуальності та регулярно публікуються на сторінках «Лемківського календаря» та інших наукових видань.

Лемківська проблематика порушується в дисертаційних дослідженнях. Серед найпопулярніших тем – весільна обрядовість краю⁷³ та лемківські весільні пісні в міжетнічному контексті⁷⁴, питання збереження традицій і новотворчість⁷⁵ з акцентом на використанні лемківського фольклору в творчості композиторів, аналізується внесок збирачів-аматорів та сучасний стан народно-аматорського виконавства.

Інтерес становлять експедиційні матеріали наукових архівних фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського⁷⁶, що репрезентують особливості

---

⁷³ Під час навчання у Львівській консерваторії ім. М. Лисенка Я. Бодак написав працю «Лемківське весілля на Горличчині». За неї в 1972 р. він був відзначений золотою медаллю й першою премією на Всесоюзному конкурсі молодих науковців у Москві.

⁷⁴ Саварин Т. Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному контексті / Т. Саварин. – Львів: нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 190 с.

⁷⁵ Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття: збереження традицій та новотворчість / О. Фабрика-Процька. – Львів, 2007. – 290 с.

⁷⁶ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. – Од. зб. 4. «Пісні від переселенців з Польщі», записані М. Плісецьким у вересні 1945 р. під час відрядження в Одеську область. – 65 арк.; Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 922. – Дзіндзьо М. В. Лемківські вечірки (етнографічний опис вечірок та записи пісень, які співалися на вечірках: про кохання, про дівочу і жіночу долю; вояцькі, емігрантські, народні приспівки. – 185 арк.; Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 294. – Лемківські народні пісні (Ідейно-художній аналіз пісень с. Мисцова, Короснянського повіту Краківського воєводства на Лемківщині (Польщі)) / Зібрав та упорядкував Василь Хомик. Зібрано в 1952–1956 рр. – Львів, 1957. – 152 арк.

говірки лемків до і після переселення, побут, звичаї, обряди, репертуарну традицію краю.

Упроваджені в науковий обіг архівні знахідки можуть бути залучені для подальших поглиблених розвідок у сфері лемкознавства.

5. Говірка й деякі спостереження над матеріальними артефактами лемківської культури

Лемківський говір належить до південно-західного наріччя української мови, що ґрунтується на загальноукраїнській лексиці та виявляє локальні особливості в граматичній будові, фонетичній системі, словниковому складі. Лемківські пісні насичені архаїзмами, словами й висловами, запозиченими зі словацької, польської, угорської, німецької мов⁷⁷. У говорі «бачванських» лемків (лемки, котрі оселилися в Югославії. – К. Ч.) трапляється чимало сербських, хорватських слів.

Наявність діалектизмів у наших записах виявляється нерівномірно й залежить від умов проживання лемків – чи то в середовищі корінного українського населення Галичини, Поділля, східних теренів, чи по-сусідству зі словаками, поляками; є й зразки, відчутно наближені до літературної норми.

Лемківський діалект був предметом дослідження в працях І. Зілинського, І. Верхратського, І. Панькевича, Ф. Жилка, В. Шиманов-

⁷⁷ У нових фольклорних записах трапляються діалектні слова: *цо, што* (що), *єден* (один), *штири* (чотири), *през* (через), *вшиткі* (усі), *юж* (вже), *хлопи* (чоловіки), *шопа* (стаєнка), *повідіте* (скажіть), *гуселка, гуслі* (скрипка), *фалечник* (фальшивий, впертий), *подь* (ходи), *гаренда* (корчма), *селечко* (село), *мні, мі* (мені), *млада* (молода), *млака* (калюжа), *кабат* (спідниця), *вна* (вона), *вчєра* (вчора), *брєзінєчка* (берізка), *вербічки* (вербички), *гудаци* (скрипалі), *ярмак* (базар), *іскламати* (звабити), *учка, ючка* (луг), *терас* (зараз), *птачок* (птах), *муй* (мій), *пастушковє* (пастухи), *облачок* (лемк. здріб. – віконце; угор. *ablak*, слов. *oblok*), *но* (але), *бановать* (шкодувати, сумувати) та церковнослов'янізми: *житіє*, *ібо*, *сребро-злото*, *обиди*, *глава*, *єсли*, *умрити*, *вічнія* тощо.

ського, польських мовознавців Я. Пігера, З. Штібера, Й. Шемлея, в наш час – С. Панця, Г. Шумицької, Г. Ступінської, А. Івченко та ін.

Спроба систематизувати діалект українців Лемківщини здійснена в «Словнику Лемківщини» (1997). Його автори А. Бігуняк та О. Гойсак вели свої записи чверть віку, зібравши близько 2200 діалектних лемківських слів зі збереженням вимови. У словнику вміщено назви місяців, цифри, приповідки, вітання, імена, найуживаніші вислови, назви сільськогосподарського знаряддя тощо.

Характерними рисами лемківського діалекту є постійний наголос на передостанньому складі слова, як у північно-словацьких говорах і польській мові; закінчення **-ове** в називному відмінку множини іменників (*настушкове, братове*); редукція кінцевого **и** в дієсловах наказового способу другої особи однини (*бер – бери, роб – роби* або в сполучі з **й** наприкінці: *іди, застий*); ствердіння давніх м'яких приголосних **р, л** в суфіксах та інших приголосних наприкінці слів (*палець, хлопце*). У лемківському діалекті існує низка варіантів звука **і** з різним ступенем твердості **і-и-ы**; при цьому звук **ы** вимовляється дуже твердо, горлово; **і** міняється на **и** в словах *Иван, ишов, ани, Андрий*.

Дієслівні форми майбутнього часу в лемківській говірці утворюються шляхом сполучення допоміжного дієслова *бити* (бути) і колишнього дієприкметника дієслова минулого часу, наприклад: *буду робила, буду їв, будеме співали*. Частка **ся** в лемківському говорі щодо дієслова може розміщуватися як у пре-, так і в постпозиції (*ся називат, ся розийдеме, як ся пас, ся не бій, радуїме ся, весельме ся*). Залежно від регіону трапляються різні назви однієї речі, наприклад: картопля, *компері, бандури, бандурки, грулі, зым'яки*.

Загалом, серед пісенних записів фонетичні та морфологічні ознаки не виступають послідовно. Це спостерігається в рухливому наголосі, різночитаннях та заміні властивих лемківському діалекту слів чи складів: *ходива – ходила, шпівала – співала, ван-друй – мандруй, паропче – хлопче, било – було* тощо. Однак існує частина творів, мова яких наближена до літературної норми та не вирізняється з-посеред фольклорного надбання різних областей України.

Шанобливі звертання лемків виявляються в численних варіантах. Так від слова *мати* утворені деривати *мамичка, мамонька, мамця, мамуся, матінка, матінойка, паніматка*. Зменшено-пестливі іменникові деривати з суфіксами *-чик, -єчк, -ичк, -ц, -иц, (дверечка, житце, навичка, ленчик)*. Для вираження вичерпного ступеня вияву ознаки використовується префікс *пре-*, наприклад: *премилений, пренайдражайший*.

Щодо мови в рідному селі на Лемківщині Н. Байко висловились так: «Розмова в селі була жаклива. То було лемківське, польське, якась мішанина була. Мова була грубувата така, не гарна, не милозвучна. Тато привіз маму з Боська (то за 40 км), і от мама говорила гарно. Мама л' дуже м'яко вимовляла: ходил'а, бул'а. Це л(ь) пом'яксувало яблоницьку жорстку вимову. Ну, ви послухайте, як ся рахувало по-яблоницьки: єден, два, три, штири, п'єйт (не п'ять), шуст (шість), дівіт, дісіт. Таке навіть звучання слів тверде, така була і мова. Але ми всі вдома розмовляли маминою мовою. І тому у школі нас все прозивали, перекривляли. Ми не так говорили, як всі в селі. Мама мала ще одну колежанку із сусіднього села, то була така Олена, вони дуже подібно розмовляли. Ото Заячені діти і нашого Якуба говорили інакше, всі решта говорили по-яблоницьки твердо. Мамина мова була ближче до літературної»⁷⁸.

Окрім говірки, представників лемківської етнографічної групи вирізняє народний одяг – убрання, зазвичай вишукане у жінок та менш вибагливе в чоловіків. За функціональним призначенням вирізняється щоденний, святковий та обрядовий лемківський стрій⁷⁹.

⁷⁸ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 1421. – Чаплик К. Польові матеріали автора. – Ч. 2. Інтерв'ю з головою Київського громадського об'єднання "Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича" – Н. Я. Байко. – Київ, 2008. – Арк. 73–74.

⁷⁹ Залежно від територіального сусідства Ю. Бескид виокремлює на Лемківщині три типи одягу. До *першого* типу він відносить одяг сіл із пограниччя Лемківщини й Бойківщини (села з округою в Команчі, Манево, Бальниця, Команча, Великий Вислок, Чистогорб, Щавне). До *другого* типу – одяг українських сіл над Вислокою, сіл біля Дуклі, вздовж ріки Яселки та прикордонних сіл Лемківщини зі Словаччиною до с. Висова, на півночі – Грибівщина та частина Горличчини. *Третій*

Лемківський чоловічий костюм складається з полотняної *сорочки* (*кошелі*), вишитої на комірі червоними нитками, полотняних штанів (*нагавки*, *ногавиці*, або *гачі*), на які взимку одягають суконні білі *холошні*. Лемко підперезується широким шкіряним поясом – *чере-сом*. На сорочку одягає суконний *лейбик* чи *бруслик* темно-синього кольору з гудзиками та застібками-крючками, а на нього – *гуню* (полотняний *кафтан* довжиною нижче коліна). Традиційним взуттям горян є шкіряні постоли – *керпці*, *чижми* або *ходаки*, зашнуровані ремінними або вовняними *наволоками*. Особливістю місцевого костюму виступає *чуга* – полотняна шинель із рукавами, поширена на сході Карпат і на заході у словаків. Від її коміру по спині спускається довга пелерина, що закінчується білими шнурками з китицями. Рукава зашиті, їх використовують замість торбинок. Чугу носять на опашки під час дощу або холоду. Головний чоловічий убір – *шлик*, *копач*, або *капелюх*, прикрашений стрічкою, пір'ям чи квіткою.

Лемкиня вбирає на себе *подолок* із льняного полотна та *опліча* – полотняну сорочку, вишиту на шиї, грудях та рукавах. На подолок накладається *кабат* – спіднє жіноче плаття з кольорового полотна, а на кабат *фартух*, або *запaska* – полотняний фартух. *Корсет* (або *горсет*), оздоблений блискучими гудзиками й вишивками, одягається на опліча. Шію прикрашають *пацьорками*, *коралями* – різнокольоровим скляним намистом. «Заміжні жінки купували зелене, золотисте, голубе, фіолетове намисто, червоне, коралове намисто з дукатами або маленькими іконками і хрестиками. Під час посту носили фіолетове і чорне намисто»⁸⁰. Довершеності лемківському народному строю надають прикраси у вигляді комірця з бісеру, що мають назву *кризи*, *кривульки*, або *крайчі*. Вони увійшли в моду в 20-х роках ХХ ст. *Чепцем* та *фацеликом* (біла хустка) пов'язують голову заміжні жінки, дівчата здебільшого заплітали косу червоною стрічкою. Верхній зимовий одяг складають *гунька*, *куртак* і *сердак*, а традиційне взуття – *кордуани* (сап'янові чоботи), *керпці* та *черевики*.

тип акумулює словацькі, чеські та гуральські впливи в жіночому та чоловічому костюмах і зосереджується на Західній Лемківщині.

⁸⁰ Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження у 2-х т. / [відп. ред. Ю. Гошко]. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 338.

Згадуючи про лемківський одяг, Н. Байко зауважує: «Одяг був все ж таки особливий, лемківський: шельонові спідниці з тонкої шерсті в троянди на зеленому, синьому, а частіше – бордовому або червоному фоні і білі фартушки. Під спідницею носили такі гафти – коротенькі біленькі спіднички (дівка обов'язково мала гафти з кружевом). Так було прийнято... Сорочки були найрізноманітніші, вишиті на білому фоні. І все ж таки більше лемківського типу, бо мали фальбанки. Також були короткі лемківські лейбики, подібні до польських. Пізніше з'явилися у нас галицькі, трошки довші, сердечки, що сягали за талію. Ми носили їх одна за одною»⁸¹.

Респондентка К. Русин відзначала, що одяг в їхньому селі був переважно білого кольору, так що, «коли ми приходили за покупками, жителі села казали: це люди, що спустилися з гір»⁸².

---

⁸¹ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 1421. – Чаплик К. Польові матеріали автора. – Ч. 2. Інтерв'ю з головою Київського громадського об'єднання «Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича» – Н. Я. Байко. – Київ, 2008. – Арк. 74.

⁸² Архів автора.

ФОЛЬКЛОР ЯК ФАКТОР САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКИХ ГРУП (ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

6. Сучасний стан пісенної традиції лемків

У круговерті постійних перемін, безперервних технічних удосконалень, зведення життя й побуту до встановлених стандартів людина ризикує втратити своє обличчя, свою індивідуальність, загубитися й розчинитися в натовпі. Щоб зберегти себе, вона мусить шукати захисту своєї самотності в першоджерелах – народній культурі, звичаях, обрядах, усній творчості. Фольклор, зауважує С. Грица, – «могутній фактор збереження святинь, без яких людина втрачає зв'язок з навколишнім світом... Він – ідеологія (народна мудрість!)... екологічна релігія, котра регенерує давні традиції, повертає нас до матеріальних витоків... субстанціональності етносу, унікальності самовираження»⁸³.

Записані від лемківських переселенців інтерв'ю свідчать, що упродовж довгих років саме тісний зв'язок з усною народною творчістю допомагав протистояти полонізації, словакізації, русифікації, зберігати етнічну ідентичність та етнокультурну єдність з українським народом. Для відмежованої від серцевини українського народу лемківської етнографічної групи народна культура стала чи не єдиним потужним каталізатором і фактором самоідентифікації, що

---

⁸³ Грица С. Фольклор у просторі та часі. Вибрані статті / С. Грица. – Тернопіль: «Астон», 2000. – С. 175.

підтримував національну свідомість, історичну традицію, виховний та освітній рівень населення. І сьогодні, долаючи кордони, усна народна творчість залишається тривким сполучником лемків, розпорошених по всьому світу.

Збір польового матеріалу для дослідження ми проводили в місцях компактного й дисперсного поселення переселенців. Так, на Тернопільщині було обстежено п'ять районів: *Чортківський* (сс. Ягільниця, Нагірянкa, Залісся, Пастуше), *Зборівський* (с. Тустоголови), *Бучацький* (с. Підзамочок), *Теребовлянський* (с. Підгайчики), *Бережанський* (м. Бережани). Цікавими виявилися інтерв'ю та записи пісенного матеріалу від носіїв лемківської традиції в містах і селах Івано-Франківщини, зокрема в мм. Долина, Калуш, с. Копанки Калуського району, с. Брошнів Осада Рожнятівського району та с. Глибоке Коломийського району. Львівщина представлена самотніми записами із м. Борислав Дрогобицького району. Не залишилися поза увагою й поселення автохтонних лемків на Закарпатті у Перечинському (сс. Тур'я Бистра, Зарічево, Порошково) та Мукачівському районах (с. Залуж). Увага до згаданих областей Західної України зумовлена наявністю численних компактних поселень носіїв лемківського фольклору.

Участь в інтерв'юванні взяли члени Київського громадського об'єднання «Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича», а саме Н. Байко, Н. Ляцинська, Г. Зельдіна, В. Демчак М. Мигаль, М. Яницька та ін.

У результаті проведеної експедиційної роботи загальна кількість зафіксованого музично-етнографічного матеріалу склала понад 350 одиниць. Серед записів – зразки пісенного фольклору, фольклорна проза (вірші, гуморески), інструментальні награвання, спогади, описи обрядів тощо. До музичного додатку збірника відібрано 100 оригінальних пісенних сюжетів, які при транскрибуванні зведено до тону «соль».

Наші респонденти – яскраві носії лемківського фольклору, переселені у 1944–1946 роках із північних теренів Лемківщини, а саме з Горлицького, Кроснянського, Сяніцького, Новосанчівського, Ліського повітів Краківського та Ряшівського воєводств. Це уродженці сіл Ванівка, Терстяна, Ріпник, Барвінок, Завадка Риманівська, Кам'янка, Яблониця, Юрково, Ростока, Боднарка, Брунари Вишні,

Брунари Нижні, Липна, Незнаєва, Квятонь, Воловець, Вороблик Королівський, Ославичі, Збоїськ, Одрехова, Мощанець, Балутянка, Буковець, м. Криниця, Милик, Поворозник, Почта Грибів, Бенцарова, Богуша, Крільова, Королева Руська та ін.

Південні лемківські околиці репрезентують автохтони Закарпаття – співачки з сіл Порошково, Тур'я Бистра та учасники самодіяльного народного фольклорного ансамблю «Лемківчанка» з с. Зарічєво Перечинського району Закарпатської області. Окрім Перечинщини, лемки проживають також у Великоберезнянському, частково Іршавському, Мукачівському районах Закарпатської області.

Співали переважно селяни, вчителі, вихователі, учасники самодіяльних ансамблів, церковних хорів, члени районних, обласних лемківських товариств, поодинокі – професійні музиканти. Життєвість традиції значно сильніше виявляється у жінок: в інтерв'ю взяли участь 63 жінки та 9 чоловіків.

Матеріал був зібраний від респондентів віком 35–89 років. До інтерв'ювання долучалися діти та внуки переселенців, котрі «бесіду-ють» лемківською говіркою, знають чимало лемківських пісень. На фестивалях ми спілкувались і з зовсім юними лемками – 10–16 років.

За соціальним та віковим показниками розподіляємо наших респондентів на такі групи (див. Табл. 1):

Таблиця 1

Група	Вік	Соціальний статус	Характеристика
I гр.	60–89 роки	Селяни, пенсіонери	Етнофори, які народилися й зростали на Лемківщині. Найкраще обізнані з автентичним репертуаром лемківських пісень, у мові зберігають типовий для групи мовний діалект.
II гр.	35–60 років	Викладачі, вихователі, громадські діячі	Діти переселенців. Народилися в Україні або були переселені в ранньому віці. Відомості про край отримали з розповідей, спогадів, книжок. Співають у самодіяльних колективах, цікавляться лемківською культурою, відвідують фестивалі лемківської культури в Україні, Польщі, Словаччині.

III гр.	10–35 років	Учні, студенти, вчителі тощо	Внуки та правнуки лемків-переселенців. Беруть участь у культурних заходах лемківських громад, через які ознайомлюються з усною народною творчістю лемків, піснями та звичаями групи.
---------	-------------	------------------------------	--

Респонденти **I групи** народилися на Лемківщині, тут закінчили 2–7-ми-класну школу, займались господарством. Вища освіта для лемків була недоступна. Так, зокрема, висловилося М. Стець: «Я вчилася добре, мала добрі оцінки «добже», «барзо добже», хотіла вступати до бурси у місті Дукля, але не приймали, бо була не з польського роду»⁸⁴.

До Другої світової війни на Лемківщині досить повно зберігалися традиційні форми побутування усної народної словесності. Фольклор лемків був тісно пов'язаний із щоденним побутом, виробничо-господарською, сімейною та громадською сферами, подіями суспільно-політичного, локального й особистісного характеру. Культивування фольклору прищеплювалося з дитинства – від народження звучала мамина колискова пісня, «потішки», «лічилки», «дражнили», казки, вірші, ігри ставали складовим елементом розвитку дитини. З раннього віку дітей залучали до відзначення календарно-обрядових і родинних свят. У багатьох селах діяли осередки товариства «Просвіта», драматичні гуртки, активну участь у яких брали підлітки та молодь.

У традиційному репертуарі лемків побутовали казки, легенди, перекази, анекдоти, усні оповідання, прислів'я, приказки, загадки, замовляння, що «оповідалися при різних нагодах: під час вечорниць, під час порення пір'я, під час сезонних жнивних робіт увечері в пелівні, де спали жінці в часі відпочинку та колективної праці тощо»⁸⁵.

На свідомий вік респондентів I групи припали складні випробування: небезпека і втрати війни, жахи нацькованого один проти одного колись дружніх польського і українського народів, бруталь-

⁸⁴ Архів автора.

⁸⁵ Гиряк М. Українські народні казки Східної Словаччини / М. Гиряк. – Пряшів, 1983. – С. 163.

ність депортацій, невігоди оселення на новому місці, адаптація до нового середовища в Україні. Із вдячністю переселенці згадують тих, хто простягнув їм руку допомоги у важкій ситуації, не поставився вороже, не чинив опору появі незнамого населення по селах. Спогади про рідну домівку пронизані ностальгією, опоетизовані красою гірських краєвидів, шумливих річок, потоків.

За результатами соціологічного опитування, що проводилося серед переселенців із Лемківщини, Холмщини та Надсяння у 1990-х роках, учені-історики виявили, що «добровільним переселення було лише для 7,1% лемківського населення, примусовим – для 92,9%; забезпечені задовільними санітарно-гігієнічними умовами під час переселення було 5,4%, не забезпечені – 94,6%; відповідні житлові умови на новому місці надано 17,4%, не надано – 82,6%; забезпечено місцем праці за бажанням та професією 20,7%, не забезпечено – 79,3%; доводилося голодувати на новому місці 72,8%, дати собі раду з харчуванням змогло 27,2% опитаних; зникла туга за рідним домом лише у 24,5% опитаних, “ні” відповіло – 75,5%; повернутись додому хотіли б 44,6%, негативну відповідь дали 55,4%»⁸⁶.

Сьогодні лемки-старожили⁸⁷, наскільки дозволяє здоров'я, відвідують збори товариств, поповнюють склади церковних хорів, колективів народної самодіяльності. Місцем їхніх зустрічей та спілкування стають кermeshi⁸⁸, фестини, фестивалі-конкурси, організовані лемківськими осередками.

---

⁸⁶ Лемківський календар на 2008 рік / [упор. Л. М. Смереканич]. – Львів : Спол. – 2007. – С. 38–40.

⁸⁷ Складаємо велику подяку за допомогу респондентам Ніні Байко, Ганні і Катерині Ракочи, Вірі Кучерявій, Галині Мостранській, Ользі Домбровській, Марії Стець і Марії Щербі, Юлії Казимирович, Ефросинії Вербицькій, Миколі Чарношу, Антоніні Шийко, Теодорі Бамборак, Марії Ковальчук, Катерині Годжик, Марії Зінській, Дар'ї Процько, Марії Шоп'як, Даниїлі Гаврилишин, Анастасії Цапала, Парасковії Ханас, Ользі Зубрицькій, Ганні та Любі Пекар, Розалії Пчві, Анні Глод, Дар'ї Совтисік та багатьом іншим, без яких дослідницька праця була б неможливою. Цінні відомості про життя на Лемківщині і переселення із батьківських спогадів подали респонденти молодшого покоління О. Фай, В. Глод, Л. Грешко, Я. Фалатович, В. Демчак.

⁸⁸ Кermesh (з турецьк. *Kermes* 1. ярмарок; розпродаж; 2. ярмаркові розваги) – празник, пристольне (церковне) свято.

II група (35–60 років) – діти лемків-переселенців, які народились на Лемківщині або в Україні. Virізняються шанобливим ставленням до культурного надбання лемківської етнографічної групи; зазвичай саме вони ініціюють створення куточків лемківської культури при школах, музеях; у широких колах пропагують пісні, говірку, лемківський народний одяг, активно відвідують фестивалі лемківської культури, т. зв. «ватри».

До **III групи** належать наймолодші представники – діти, підлітки, молодь, що мають лемківське коріння. Ставлення до надбань пращурів виховується насамперед у родині. Тривкі духовно-культурні зв'язки між поколіннями формують усвідомлення власної причетності до унікальної культури предків, її колориту й самотності.

Популяризація культурної спадщини депортованого українського етносу серед молоді є завданням лемківських товариств. Під їхньою егідою проводяться різноманітні культурні заходи, такі як «Лемківська писанка», «Лемківський Йордан» (м. Тернопіль), «Лемківське русалля» (відбувається у Львові на Зелені свята), фестивалі «Дзвони Лемківщини», «Лемківська ватра», «Пісні незабутого краю» (щорічно у м. Городок Львівської обл.), «Родослав» (фестиваль етнографічних регіонів України), «Соколята Лемківщини» (фестиваль-конкурс талановитої молоді; м. Тернопіль), на яких молодь знайомиться з культурою лемківського краю.

Окрім депортації, що ускладнила спадкоємність передачі автентичної традиції, на стан і збереженість пісенного репертуару лемків вплинув процес адаптації до нового середовища на теренах України. Не останню роль відіграло сприйняття лемківської культури українським оточенням.

У наш час через відсутність чіткої державної політики та пануючих у суспільстві глобалізаційних процесів перед українською традиційною культурою та лемківською як її складовою постають чергові випробування. Виплекана впродовж століть народна творчість лемків продовжує своє буття. Про це свідчать результати проведених нами експедицій, у яких за відносно короткий час було зібрано чималу кількість цікавого музично-етнографічного матеріалу.

Серед респондентів проводилося анкетування, на основі якого встановлено, що 95 % співаків не записують пісень і взагалі не ведуть пісенників. На запитання «Від кого навчилися пісень? Де їх чули?» 80 % опитаних відповіли: «Чули в родині, співав батько (мати)»; 18 % – «На весіллях, вечірках, прядках, забавах»; 2 % – повідомили, що кожного тижня в селі ставилися вистави, які неодмінно супроводжувалися вподобаними народними піснями. Професійну музичну освіту здобуло 2 респонденти, 10 опанували гру на музичних інструментах самостійно; в кількох випадках гра на інструменті, його виробництво та реставрація були родовим заняттям. З інструментів називалися: скрипка (3 особи), губна гармошка (1), баян, акордеон (2), кларнет (1), барабан (2), сопілка (1). 25% респондентів були (або й понині є) учасниками хорових колективів «Студенька» (м. Калуш), «Відгомін Бескидів» (м. Івано-Франківськ), «Лемківчанка» (с. Зарічево Перечинського р-ну), ансамблю лемківської пісні (с. Глибоке Коломийського р-ну), співаками сільських церковних хорів.

Серед інших зацікавлень лемки називали театральне мистецтво, поезію, вишивку, різьбярство, садівництво, рибальство, будівництво, дизайн тощо. У 96% респондентів рід становив корінне населення краю і здавна заселяв терени Лемківщини.

На запитання «Яку музику любите слухати?» – 64% відповіли «народну», 29% – «народну і класичну» і 5% – «подобається естрадна музика, класика, народні пісні». У пункті анкети «Знання автентичного фольклору та пісні з вашого репертуару» названо такі: «Прийшов би я до вас кожний вечір», «Пригадай си давні часи», «Ішов відважний гайовий», «Пісня про Довбуша», «Ой верше мій, верше», «Лемко я си, лемко», «На горі пень дуплавий», «Зелена ліщина», «Не мам нич, не дбам нич», «Фурман», «Дротяр», «За полянов чорна рілля», «Моя мила шудре-тудре», «За нашов stodолов», «Ой летіли гусоньки», «Почкай, мила» та ін.

Середовище побутування фольклору вплинуло на його родово-жанрову специфіку⁸⁹. Так, із репертуару лемків зникли царинні

⁸⁹ При систематизації матеріалу ми спиралися на жанрову класифікацію Ф. Колесси (див.: Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини. – [138, С. 438–

пісні, про які О. Потебня писав, що за розміром та мотивом вони наближаються до колядок, в «коих еще явственно отношение образа [засевать золотом] к урожаю»⁹⁰. Не зафіксовано давніх обжинкових, кудельних пісень, що їх співали на прядках і які, ймовірно, перейшли в «пасивну» пам'ять респондентів. Із новозібраних польових матеріалів до книги включено колядки та щедрівки (12 зразків), веснянка (1), собіткова пісня (1), весільні пісні (13), хрестильна (1), колискові (2), духовні пісні (2), балади (4), патріотичні (5), парубоцькі (4), дівоцькі (3), любовні пісні (23), про втрату вінка (7), пісні жіночі й про подружнє життя (6), сирітські (1), вояцькі (4), емігрантські (3), жартівливі пісні (2), сороміцькі (2), пияцькі (2) соціально-побутові (1), новотвори (1).

Об'єднання новозібраного пісенного матеріалу в тематичні цикли демонструє домінування в репертуарі лемківських співаків позаобрядового фольклору. Зразки календарної обрядовості натомість збережені значно менше (див. Табл. 2):

446]) як найвідповіднішу щодо лемківського фольклору. Її доповнено групою сучасних патріотичних пісень та новотворів. Отже:

I. Обрядові пісні (колядки й щедрівки, гаївки, собіткові, обжинкові, весільні пісні, принагідні пісні, співані на весіллі, хрестильні пісні).

II. Духовні пісні.

III. Балади й романси.

IV. Приколискові пісні.

V. Парубоцькі пісні.

VI. Дівоцькі пісні.

VII. Любовні пісні.

VIII. Про втрату вінка.

IX. Пісні жіноцькі й про подружнє життя.

X. Сирітські пісні.

XI. Вояцькі пісні.

XII. Про еміграцію.

XIII. Жартівливі, фривольні й пияцькі.

XIV. Різні теми:

а) протиставлення бідності й багатства.

⁹⁰ Потебня А. Объяснения малорусских и сродных народных песен / А. Потебня. – Варшава, 1887. – С. 116.

Таблиця 2

1) Календарно-обрядові пісні (колядки, веснянки, собіткові пісні)	14
2) Родинно-обрядові (весільні, хрестильні пісні, колискові)	16
3) Духовні пісні	2
4) Балади	4
5) Любовні пісні	23
6) Родинно-побутові пісні (парубоцькі, дівоцькі, про втрату вінка, жіноцькі й про подружнє життя)	20
7) Соціально-побутові (патріотичні пісні, вояцькі, емігрантські, сирітські, протиставлення багатства й бідності, новотвори)	15
8) Жартівливі пісні (жартівливі, сороміцькі, пияцькі)	6
Всього пісень:	100

Із 50-х років XX ст. традиційну музику лемків в Україні як повноцінне й самобутнє мистецьке явище популяризує славетне тріо сестер Байко. Важливим осередком фольклористичної діяльності з 1969 р. стає народна хорова капела «Лемковина», заснована в селищі Рудно (біля Львова). Лемківські пісні в автентичному звучанні та мистецьких композиторських обробках Філарета й Миколи Колесс, К. Стеценка, Ю. Корчинського, Б. Фільц, М. Попенка, І. Майчика, Г. Верети, Є. Козака, О. Грами, В. Листопада, О. Яковчука, Я. Ярославенка входять до репертуару хорів «Трембіта», «Відгомін Бескидів», «Лемківська студенка», «Бескид», «Студенька», «Яворина», «Солов'ї Галичини», «Лемки Києва», «Коралі» та ін.

Добре обізнані з регіональними стилістичними рисами, автори обробок правдиво відтворили колорит народних пісень лемків, не порушуючи звучання першоджерела. Однак цим традиція не вичерпується. Такі зразки мають своє значення, будучи після власне автентичного фольклору вторинним джерелом ознайомлення з лемківською культурою.

На сучасному етапі лемківський пісенний фольклор переживає нову хвилю опрацювання автентичних зразків. Популярні вже не одне століття, лемківські пісні звучать на концертних сценах у естрадних стильових обробках, авторських гармонізаціях та аранжуваннях. Представлені в стилях етно-фольку, вони не залишають байдужою сучасну молодь, популярність серед якої вже завоювали мелодійні «Під облачком», «Моя мила», «Полетів-бим на край світа», «Гамерицький край», танцювальні «Аничка», «Високий мостечок», «Заграйте мі, гуслі» у виконанні К. Цісик, дуету «Червоне і чорне», Анички, М. Бурмаки, О. Білозір, гурту «Man Sound» та ін.

Репрезентація фольклорних творів у сценічному виконанні потребує ґрунтовного й тактовного проникнення в історичний, смисловий підтекст давніх пісенних традицій, урахування їх відповідності до сучасних запитів та психологічних установок слухача. Натомість поверхове, механічне відтворення несе небезпеку неадекватної репрезентації пісенної спадщини лемків. Загалом, втручання нефахівців у спонтанний фольклорний процес завдає величезної шкоди автентичній творчості, наближає її до трафарету, призводить до затирання самобутніх мовних і музичних діалектних особливостей. Така художньо-самодіяльна форма роботи в результаті продукує віддалену імітацію фольклору, нівелює етнічну унікальність мистецької автентики, руйнує його природну властивість до міжособистісного спілкування.

7. Календарно-обрядовий фольклор

Серед річного календарно-обрядового циклу в пісенному фольклорі лемків найбільш збереженим до останнього часу є зимовий. До нього належать такі свята, як Різдво, Новий рік і Йордан⁹¹.

Чільне місце, безперечно, посідає **Різдво** з приуроченими до нього величальними піснями-побажаннями – колядками (від лат.

⁹¹ Свято Хрещення Господнього.

calenda – перший день у місяці) та великою кількістю повір'їв. Зустрічати величне свято кожна садиба мала в бездоганному порядку. Напередодні Святого вечора родина займалася заготівлею корму для худоби та прибиранням господи.

Із обрядів, що їх дотримувалися на Лемківщині перед Святою вечерею, згадуються годування худоби скибкою хліба з часником, добрим сіном, засівання худоби маком, щоб мнотився статок у господі, як мак. Щоб корови добре доїлися, в деяких селах Словаччини газдині йшли до потічка з дійницею.

Долівку хати застеляли соломною, подекуди й на столі розкладали в'язку сіна, пристелену новою скатертиною. Із побажаннями щастя всій родині господар заносив необмолочений сніп вівса, ставив його в куті на лаві, під образами. Після того як на небі з'являлася перша зірка, звана «віфлеємською», проголосивши спільну молитву, родина сідала до святкової вечері. Трапеза зазвичай складалася з 12 страв: капусти, грибів, вівсяної киселиці, картоплі, бобів, моркви, пирогів, борщу та пампушок, перлової каші, левешу та куті, що символічно відповідали числу апостолів і місяців у році. Для вбогого подорожнього, а також покійних членів родини на столі залишали запасну миску й ложку.

Лемки надавали великої магічної сили пісенно-віршовим творам, що звучали в цей час та ідеалізували життя селянина з гіперболізацією його достатку. Прихід у дім колядників асоціювався із завітанням «першого полазника», який завжди приносив у кожную родину щастя, радості і добро. Вистування тайни народження Бога у величальних колядках тривало «від святого вечора до останнього дня різдвяних свят, на новий рік та під час свята Водохреща»⁹².

Колядувати ходили групами по 10–15 осіб дорослі чоловіки та парубки, з часом – переважно молодь, несучи зірку чи вертеп. Як зауважує М. Мушинка: «Інколи колядки виконувались при супроводі скрипки та дзвінка, який був обов'язковим реквізитом колядників. Давши дзвінком сигнал, колядники ще на дворі співали колядку, яка

⁹² Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 41.

закінчувалася проханням дозволити колядувати: «А ці нам ся даш повеселити в тім домі, як ластовичкам в stodолі?». Діставши дозвіл, колядники йшли в хату, де співали колядки кожному членові сім'ї окремо»⁹³. Ці жанрово своєрідні, урочисті твори супроводжували обрядові дієства та надавали господарям святкового настрою у дні різдвяних свят.

До зимового циклу належать щедрівки, структурно подібні до колядок, які співають перед Новим роком, на Щедрий вечір дівчата й діти. Щедрівки багаті на побажання щастя, здоров'я, родинного благополуччя, пророкування майбутнього врожаю, достатку господареві дому, в який прийшли щедрувати. Поетична форма щедрівок, що зазвичай завершується рефреном: «Щедрий вечір, добрий вечір», – у лемків трапляється рідше.

Серед нових записів лемківських колядок та щедрівок домінують християнські, які з початку ХХ ст. витіснили традиційні народні. На думку Ф. Колесси, в колядках із біблійним сюжетом «найменше спільного із старовинним новорічним величанням... вони охоплюють широкий круг євангельських та апокрифічних оповідань про народження, життя і смерть Христа та під цим оглядом наближаються подекуди до церковних коляд»⁹⁴.

Звуження новорічно-обрядової пісенності до біблійної тематики відбулося і в словацьких лемків: «Ще в ХІХ ст. стародавні світські колядки були розповсюджені майже на цілій Пряшівщині... На поч. ХХ ст., а зокрема після Першої світової війни, вони уступили місце церковним духовним пісням про народження Ісуса Христа... Стародавні світські колядки збереглися лише у східних районах краю (Снинщина, Лабірщина і частина Маковиці), і то в значно скороченому, а часто і в спотвореному вигляді»⁹⁵.

Прославлення народження денного світила – сонця – з прийняттям християнства змінилося святкуванням різдва Сина Божого Ісуса Христа. Цій події присвячені новозібрані лемківські колядки:

⁹³ Там само.

⁹⁴ Колесса Ф. Музикознавчі праці / ред. М. М. Гордійчук, О. І. Дей. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 387.

⁹⁵ Мушинка М. Там само.

про народження Ісуса Христа (№ 1, 8, 9), втеча Святої родини з Єгипту (№ 10), пошук місця для ночівлі Пресвятої родини у трьох господарів (№ 3), вістуння радості господареві (№ 7), вибір імені для Божого Дитяти (№ 4, 6), про дари, принесені царями зі Сходу (№ 5). У зафіксованих щедрівках лунає подяка за дарунки, побажання щастя-здоров'я всій родині, вимога винагороди (№ 2, 11, 12).

Щедрівка «А я малий птачок» (№ 12) викликає інтерес з погляду мови, містить діалектні форми лексики: «птачок», «облачок», «грішки» (від *горішки*), «б'ставайте». Згадка в щедрівці про «птачка», який уособлює прихід весни, виступає як цікавий рудимент давніх часів, коли колядки й щедрівки «в'язалися з весняним новоріччям, яке починалося в березні»⁹⁶.

З поетичного та музичного огляду народним колядкам та щедрівкам із Лемківщини властиві загальноукраїнські прикмети жанру: традиційне обколядовування членів сім'ї, їх величання, наявність рефрену, десятискладовий розмір вірша з цезурою після п'ятого складу (5+5) та ін. Поетична мова багата на метафори, гіперболи, насичена символікою.

Зміст колядок залежить від того, для кого вони призначені. Колядки персонально адресуються господарю та господині, дівчині, парубкові, дітям тощо. Цю думку розвиває М. Мушинка на матеріалі колядок Пряшівщини: «В гіперболічній формі говориться про багатство господаря... В колядках господині [акцентується. – К. Ч.] на її вмінні вести домашнє господарство... Колядки синам вихваляють їх лицарські здібності та їх спритність у сільському господарстві... В колядках, адресованих дочкам, оспівується їх вишивальницьке мистецтво, їх краса...»⁹⁷. Крім того, є колядки, адресовані старим чоловікам, вдовам, малим дітям, пастухам тощо.

У лемківській новорічно-обрядовій пісенності присутній мотив кохання, що наближає твори до ліричних пісень. Щоб дізнатися про майбутню долю, молодь вдавалася до ворожінь і чарувань.

⁹⁶ Колесса Ф. Усна словесність / Ф. Колесса. – Тернопіль, 1996 – С. 11.

⁹⁷ Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 41–42.

Так, наприклад, «дівчата вибігали з ложками на двір і по черзі ними калатали. З якого боку обізветься собака, звідтам, вірили, завітає суджений»⁹⁸.

Серед лемківських колядок і щедрівок, якими сьогодні розпочинають і завершують зимовий цикл календарно-обрядових свят, переважають твори з євангельською тематикою; колядки дохристиянського періоду з аграрними мотивами, прославною, гумористичного характеру нині трапляються рідко.

***

Кожна пора року у співолюбних лемків знаходила своє вираження в пісенній формі та самобутніх звичаях. Наприклад, до весни – пори пробудження природи приурочувався давній язичницький обряд спалення або потоплення солом'яного опудала, символу зими. Звичай цей широко побутував серед лемків Пряшівщини ще в ХІХ ст. і мав назву *топлення смерти (смертки)*.

Із упровадженням християнства кульмінаційним у весняному циклі лемківських свят став **Великдень**, або Пасха. Світлому церковному празнику Воскресіння Ісуса Христа передував семитижневий Великий піст, що зобов'язував вірних до припинення забав, накладав певні обмеження в їжі. В останній тиждень до початку посту у південній та північній Лемківщині традиційно проводилися *пуцання*, або *запусти*, – час входження у піст, прощення гріхів один одному. Запусти відбуваються й нині серед лемків-переселенців у с. Брошнів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. і мають вигляд українських вечорниць із приготуванням народних страв, давніми піснями й танцями. Опівночі останнього дня М'ясниць всі забави припинялися.

За декілька днів до Великодня в садибі наводили порядок, господині розпочинали випікання обрядового хліба, діти виготовляли крашанки й писанки для освячення на урочистій Службі Божій.

⁹⁸ Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження у 2-х т. / [відп. ред. Ю. Гошко]. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Т.2. – с. 121.

Біля церкви у Великодню неділю традиційно розпочиналися дівочі забави з хороводами та гаївками. Як зауважує М. Мушинка, з «піснею “До саду, дівчата, до саду” група дівчат, взявшись попарно за руки, проходила селом, прибираючи до себе нових учасниць хороводу. Після приходу на встановлене місце, дівчата, утворивши круг або еліпс, водили хоровод і співали весняних пісень. Потім... виконували обрядові ігри, поєднані з піснею і танком»⁹⁹. Серед ігор – загальновідомі «Воротар», «Жельман», «Мак» і словацького походження «Гоя-дюдя, гоя».

В експедиціях записано веснянку «Вилетіла ластівочка із скаля» (№ 13). Її контамінований варіант міститься у збірнику О. Гижі¹⁰⁰. У тексті веснянки наявні характерні для обрядової поезії поетичні засоби, засновані на вірі в магічну силу проспіваного слова – увесь живий і неживий світ у мить прокидається зі сну та відгукується на подих весни – оживає природа, зеленіє трава, розквітають сливки, грушки, розпочинається праця на пробудженій ниві.

***

«Поряд із спільними для всієї України колядками, шедрівками, веснянками, виступає (у фольклорі лемків. – К. Ч.) і своєрідна група *собіткових* пісень. Календарно вони відповідають купальським, однак під такою назвою відомі саме українцям-лемкам і західним слов'янам, зокрема полякам, словакам»¹⁰¹. Мелодії лемківських собіткових пісень пов'язані з українськими гаївками.

У собіткових піснях молодь зверталася до Івана Купала з проханням, щоб він освятив широке поле і сприяв багатому врожаю, охоронив від злої сили, допоміг в одруженні чи заміжжі.

Із собіткових ми зафіксували пісню «А вже скоро святого Яна» (№ 14). В ній голуби радяться про те, кого мають з ким злучити:

⁹⁹ Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 43.

¹⁰⁰ Гіжа О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і передм. С. Й. Грици. – К.: Муз. Україна, 1972. – С. 20–21.

¹⁰¹ Там само. – С. 9.

Єсть в Ракочи красна Каська,
А в Мелеха красний Івасьо.
Треба їх зозлучити
І на Бога поручити.

Пісня є контамінованим варіантом обрядової собіткової та відомої української ліричної пісні «Коло річки, коло броду».

Символіка свята сполучає в собі два основні начала природи – вогонь і воду, проте головним атрибутом все ж виступає собітка – свят-Іванський вогонь, через який перестрибують, водять навколо хоровод, співають пісні. Ось як описує І. Савицька звичаї свят-Іванської собітки: «На гірській полонині височіє собітка (ватра). Як перші зорі заблимають... вечером під св. Івана сходиться ціле село палити лемківську собітку. Вона бо своїм вогнем і таємною силою відганятиме все зло від села. Коровам даватиме молоко, коням – силу, а нивкам – щедрий урожай. Ну а дівчатам та хлопцям – щастя, добро та красу»¹⁰². У цей день дівчата пускали вінки в річку, щоб дізнатися, з котрої сторони прийде наречений. У деяких селах Лемківщини був звичай маїти хату ліщиною. Люди вірили в магічну силу зілля, зібраного в день Купала перед сходом сонця. Жінки збирали по росі мох, лопух, бабку, божу кровцю, ягідник, липу, боб'яник і тим зіллям упродовж року лікували людей та худобу.

***

Найбагатшим та найважливішим із циклу сімейно-побутових обрядів, спрямованих на особисте щастя людини в сімейному житті, є **весілля** – справжня народна драма, що включає ігрові дії, танці, співи, музику. «Жоден з народних обрядів, – зауважує С. Грица, – не обставлений такою кількістю ритуальних магічних дійств, як весілля, суттю яких є привороження добра й щастя молодим, плодючості роду. У весіллі зосереджений цілий набір знакової символіки»¹⁰³.

¹⁰²Савицька І. Ой верше мій, верше : Нариси з минулого й сучасного Лемківщини / І. Савицька. – Кренфорд (Нью Джерсі) : Ключі, 1982. – С. 35.

¹⁰³Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ-Тернопіль : Астон, 2007. – С. 77.

Із давніх-давен утворенню сім'ї надавали великого значення. Відповідно до цього формувалася весільна обрядовість. В її характері відбилися народна мораль, звичаєве право, національний менталітет, етичні норми, світоглядні уявлення кожної суспільної форми.

Подібно до давньоукраїнського, весільний обряд лемків поділяється на передвесільний, власне весільний та післявесільний етапи.

У лемків Словаччини довесільний етап включав сватання, вуглини, обручення (заручини), плетіння вінків, прощання молодої з дівоцькою громадою, запрошування гостей на весілля, дружбівський танець. Саме весілля зазвичай тривало 3 дні. Починалося воно зі зборів весільної дружини, обиравання старости та інших весільних дійових осіб, прикрашування «застави», урочистого позначення весільних гостей рушниками та «пірками», батьківського благословення молодого. Хід весільного поїзду до двору молодої перепинявся з імітацією нападу й оборони, після чого відбувалися перемовини представників двох таборів (старости з видавцею), приховування молодої, рядження інших людей за молодицю, благословення молодих та шлюб у церкві. Завершувався обряд від'їздом нареченої до дому молодого з усім майном, привітанням молодої свекрухою, обсипуванням весільного поїзду зерном і обливанням свяченою водою, чепленням. За цим слідував рядовий танець, урочисте вмивання гостей на річці, придани, покладення молодих спати. Обрядодії, пов'язані з водою, – обливання водою, умивання у воді – це релікти магії очищення із культу предків, подібно як і вогонь. До післявесільних обрядів лемків Пряшівщини належать поправини, вивід та відвідини батьків нареченої.

Про весільний обряд північної Лемківщини дізнаємося із фольклорно-етнографічного нарису Івана Бугери «Українське весілля на Лемківщині». Автор виокремлює етапи весільного дійства¹⁰⁴ та

¹⁰⁴ Автор збірки виділяє такі ключові моменти весілля північної Лемківщини, як: «зальоти» (заличання), «дружбівський танець, спрощування гостей і плетіння річки», «весілля перед шлюбом у молодого», «молодий в дорозі до молодої», «молода збирається до шлюбу, приготування в домі молодої на прийняття молодого», «молодий прибуває до молодої», «гостина у молодої – молодята вибираються до шлюбу», «молодята йдуть до шлюбу», «молодята вертають від шлюбу»,

зазначає, що весілля охоплює велику громаду людей і відіграє особливу роль в родинному житті разом із народинами й похороном та зберігає старі форми родинного життя, що сягають доби патріархату й перших часів християнства. Прагнення зберегти для нащадків у письмовій формі лемківський традиційний весільний обряд (хоч, на жаль, без музичного компоненту), автор аргументує тим, що сьогодення культура випирає стародавні звичаї, обряди й пісні, заступаючи їх «чужою соромницькою тандитою»¹⁰⁵.

Структура лемківського весільного обряду мало чим відрізняється від загальноукраїнського, хоч деякі ключові моменти мають свої локальні назви: *зальоти*, *плетення рішки*, *зачіпини*, *придани*.

«У весіллі... велика роль належить музиці. Вона функціонує тут у трьох іпостасях, – відзначає С. Грица, – а) ритуальних «програмних» весільних піснях, спеціально приурочених до обряду, наприклад, до вінкоплетення, випікання весільного короваю, які називають ладканнями; б) у піснях різного змісту, співаних на весіллі; в) в інструментальній весільній музиці різних жанрів»¹⁰⁶.

Весільні ладкання – це пісні речитативно-імпровізаційного складу, що супроводжують традиційний український весільний обряд. Вони чергуються з іншими обрядовими та ліричними піснями, співаними на весіллі, та відображають все, що відбувається в хаті молодих. Ладкання поширені по всій українській етнографічній території (від Попраду – аж поза Дніпро, від Прип'яті по горішню Тису) і визначаються особливою архаїкою.

Щодо весільних ладкань В. Гошовський зазначає: «Ними починається весільний обряд (коли свахи, рідше – подружки нареченої, в'ють вінки), а потім вони виконуються упродовж всієї весільної гри... В кожному населеному пункті існує зазвичай один наспів ладкання, рідше – два, що навперемінно виконуються під час весільного обряду»¹⁰⁷.

«гостина в молодії по шлюбії», «молода йде до молодого», «весілля в молодого по шлюбії», «зачіпини молодії», «придани», «закінчення весілля».

¹⁰⁵ Бугера І. Весілля на Лемківщині / І. Бугера. – Львів, 1936. – 61 с.

¹⁰⁶ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ-Тернопіль : Астон, 2007. – С. 78.

¹⁰⁷ Гошовський В. У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению. – М.: Сов. композитор, 1971. – С. 50–51.

У нотному додатку збірника наводимо ладкання від багаторічних свашок – лемкинь Марії Стець (1920) та Марії Щерби (1919), зафіксовані на Тернопільщині. Серед них: «А в нашого сусідонька» (№ 15), «На поду зілля», «Дав ся їм Бог діждати», «Гношай, мамцю, барвіночок», «Гнесте же нам», «Клякай, Марись, коло стола», «Кланяйся, Марись, низько», «Рубай, дружби, пороги», «Ідеме до церковці», «Юж зме тепер виграла» тощо. Це тільки частина пісень, у яких відображено хід весільного обряду – від «закладання гостини», плетення вінка з барвінку для нареченої до розплітання коси, виходу молодих до церкви.

Весільні ладкання, що починаються рядками «Не жали ме він...» (№ 16), записані на Перечинщині. Із архаїчних рис у наспівах варто відзначити речитативно-імпровізаційний склад, вільний ритм, квінтовий *ambitus* із тонікою на першому ступені тоноряду. Увідний тон з'являється тільки в прикрасах. У кінці фраз постає ритмічна авґментація (розширення). Ці подовжені ритмічні одиниці відіграють роль опорних точок мелодичної лінії. Ладкання виконувалися в унісон у повільному темпі, характер наспіву сумний, меланхолійний. «Взагалі ж мелодія весільного ладкання, – як зазначає Ф. Колесса, – нелегко вкладається в музичні такти... та допускає значну свободу ритміки»¹⁰⁸.

Із пісень різного змісту, співаних на весіллі, записано 9 зразків: «Шіла муха на конопель» (№ 19), «Не будеме пити» (№ 20), «Билисьме до шлюбу» (№ 21), «Ходить дружка попід грушку» (№ 22), «Серед села стоїть груша» (№ 23), весільна сирітська «Гості мої, гості» (№ 24), «Ой, дай Боже, добрий час» (№ 25), «Заходить сонечко» (№ 26), «Додому, додому» (№ 27).

Головною героїнею у весільних піснях є молода, котру величають ніжними епітетами й порівняннями: *ясна зіронька, ранкова роса, квіток, червона троянда, ружа*. У пісенних текстах висловлюється туга з приводу її нелегкої долі після заміжжя:

---

¹⁰⁸Колесса Ф. Музикознавчі праці / ред. М. М. Гордійчук, О. І. Дей. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 377–378.

А дівчатко ружа,
Поки не маш мужа.
Будеш мала мужа,
Спаде з тебе ружа.

Дівчатко квіточок,
Як не маш діточок.
Будеш мала діти,
Спаде з тебе квіт.

Образ «зеленого», «рутяного» чи «злого» вінка у весільних піснях символізує дівочу честь і невинність:

Чого пвачеш, моя мила,
Чого тобі жаль?
Того вінка зеленого,
Што єсь мі го взяв.

Чогось тоді не пвакала,
Як єм ти го брав.
Я думала, фалечнику,
Же ти жартував.

Роль молодят у весільному обряді пасивна. Всі переговори від їхнього імені ведуть староста та видавця – «добрі оратори, люди обізнані з весільним обрядом, котрі знають Біблію і церковний ритуал»¹⁰⁹. Серед інших дійових осіб – «маршалка» (зазвичай хресний батько молодого з прапором-«заставою»), дружби, музиканти, гості («бояри»).

У піснях різного змісту, співаних на весіллі, в гумористичному дусі зображені невторопний дружба, питуща свашка. Ці пісні-перебранки, а також інші твори жартівливого, насмішливого та соромицького характеру, що звучать на весіллі, Ф. Колесса трактує як «останки скоморошого репертуару»¹¹⁰.

Свашка я си, свашка
Премилена свашка,
Жеби ся світила
Із горілки пляшка.

Свашка я си, свашка,
Уже'м посвашила.
Остатню'м корову
З дружбама пропила.

«Гості мої, гості» (№ 24) – зразок весільної пісні, що співаєтьсЯ нареченій сироті. Мотиви голосіння в тексті – відданиця-сирота плаче й будить померлого батька, запрошує його на своє весілля – посилюють почуття жалю й розпуки, любові та пошани:

¹⁰⁹Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Слобаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 66.

¹¹⁰ Колесса Ф. Усна словесність / Ф. Колесса. – Тернопіль, 1996 – С. 17.

Ой прийдіть, татуню,
До своєї хати.
Дочка замуж іде,
Треба дарувати.

Ой не прийду, гості,
Бо земля горює.
Лишив я їй маму,
Хай її дарує.

У змісті весільних пісень «охоплено складну гаму почуттів: сум, туга, сміх, радість, урочистість, ліризм – усе має місце на весіллі, бо весілля – не театралізована вистава, а частина самого життя»¹¹¹.

Колискові пісні належать до багатожанрової системи дитячого фольклору, покликаного сприяти емоційному, моторному й розумовому розвитку дитини, її заспокоєнню і присипляння. «За часів язичництва співові над колискою надавалося значення оберегу, вважалося, що певні інтонації і «магічні» слова, можуть вберегти немовля від хвороб та інших нещасть»¹¹².

Від перших днів народження чуттєвий зв'язок між матір'ю і дитиною відбивається у цих зворушливо щирих і безпосередніх піснях. У колисанках використовується тільки найпростіша загальножива на лексика, визначальним стає не смисловий, а ритмо-мелодичний компонент. Всю любов і ніжність матір вкладає у невибагливі рядки й простеньку мелодію, організовану ритмом погойдування колиски. Монотонний, неголосний наспів, лагідна мелодія, розмірена ритміка, пестливі слова, приємний тембр материнського голосу заспокоюють і присипляють дитя. Загалом, музична й словесна форма та самий зміст колискових пісень, у яких можна вбачати відгомін колядкових замовлянь на добро, любов і щасливу долю дитини, вказують на їхнє прадавнє походження, спорідненість із магічними навіюваннями та світотворчими образами.

На жаль, сьогодні колискові пісні – це одна з найбільш втрачених представлених новими записами група лемківського дитячого фольклору. Як зазначає О. Фабрика, причинами бідності й непоширеності жанру насамперед була «важка і безустанна праця матері, якій для дитини залишалося мало часу. Усвідомлення такої дійсності дитина змушена була всмоктувати разом із материнським

¹¹¹ Іваницький А. Український музичний фольклор / А. Іваницький. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – С. 97.

¹¹² Там само. – С. 16–17.

молоком»¹¹³. Тому в колискових піснях лемків часто трапляються такі пісенні рядки:

Колиш же ся, колиш,
Колисочко сама,
Жеби я си пішла
До роботи зрана¹⁰⁴.

Люляй же мі, люляй,
Кед мі маш люляти,
Бо я не мам коли
Тебе колисати¹⁰⁵.

У новому записі лемківської колискової пісні «А-а, котки два» (№ 29) мелоформула повторюваної поспівки має коливально-висхідний рух і складається з чергування півтонових низхідних інтонацій із висхідними квартовими стрибками, амбітус пісні тетракордовий; наявні незначні ритмічні й мелодичні варіювання. Як імітація ритму погойдування використовується характерний колисанковий зворот – мелодичний розспів-вокалізація «а-а». Скромним набором ритмо-мелодичних засобів, доступних матері в ситуації, коли, окрім заколисування дитини, вона мала виконати різноманітну хатню роботу, досягається головне призначення колискової пісні.

Із розповіді респондентки Р.Гічви, пісню «Вже нам сонце заходить» (№ 30) мама співала дітям, щоб, повернувшись із поля, вони швидше приготувалися до сну. Спокою й умиротвореності наспіву додають неквапливий темп, коливально-спадний рух терцієвих інтонацій.

Окрім колискових пісень, дитячий фольклор представляють прозові, ігрові твори, виконувані для дітей дорослими та самими дітьми. Декілька зразків дитячого фольклору зафіксував М. Плісецький від лемків-переселенців на Одещині¹¹⁶.

Календарні та родинно-обрядові пісні, які, судячи з записів Ф. Колесси, Ю. Костюка, Я. Головацького та інших дослідників,

¹¹³ Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття : збереження традицій та новотворчість / О. Фабрика-Процька. – Львів, 2007. – С. 76–77.

¹¹⁴ Антологія лемківської пісні / Упоряд. М. Байко. – Львів, 2005. – С. 420.

¹¹⁵ Там само. – С. 417.

¹¹⁶ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14–5. Експедиції. – Од. зб. 4. "Пісні від переселенців з Польщі", записані М. Плісецьким у вересні 1945 р. під час відрядження в Одеську область. – Арк. 59.

становили значну частину пісенної спадщини лемків на початку ХХІ ст., здебільшого втрачають часову та просторову прикріпленість, регламентованість, зазнають скорочення, відходять на периферію сфери побутування, у забуття.

8. Пісенні зразки лемківського необрядового фольклору

У репертуарі лемків-переселенців найкраще зберігся позаобрядовий фольклор – духовні пісні, балади, патріотичні пісні, колицкові, дитячі, парубоцькі, дівочькі, любовні, пісні про втрату вінка, жіноцькі й про подружнє життя, сирітські, вояцькі, пісні про еміграцію, жартівливі, пияцькі, соціально-побутові пісні та новотвори.

Духовні та релігійні пісні становлять проміжну ланку між фольклором та літературою. Вони «з давніх-давен входили до репертуару епічних співців – калік-перехожих, мандрівних богомольців. В Україні співалися кобзарями та лірниками»¹¹⁷. Духовні пісні були широко розповсюджені у західних слов'ян – поляків, словаків, моравських чехів, від яких лемки переймали у свій репертуар окремі твори. Сюжет духовних пісень базується переважно на церковному катехизисі, біблійних історіях про Лазаря, Адама і Єву, святих тощо.

До групи новозібраних духовних пісень увійшли зразки з тематикою: вигнання Адама і Єви з раю («Як ішов пан Бог до раю» № 31), роздуми про смерть («Кажут люди, що я умру» № 32).

В основі духовної пісні «Як ішов пан Бог до раю» – біблійний сюжет про вигнання з раю перших людей Адама і Єви (Буття 3, 1–24). Спокушені дияволом під виглядом змія, вони порушують Божий завіт і споживають плід із забороненого дерева. Гріхопадіння Адама та Єви карається втратою блаженного й безтурботного життя в Едемському саду.

¹¹⁷ Грица С. Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ–Тернопіль : Астон, 2007. – С. 116.

Пісня записана від уродженки с. Порошково на Перечинщині. У будові зберігає характерний принцип секвентного розвитку мелодії, мажорний нахил, у віршовому тексті – діалектизми: *строми, лем, тот, еден*.

У пісні «Кажут люди, що я умру» розмірковується над вічною істиною: скільки б не жила людина на світі, «а треба умири», полишити всі клопоти та думки, кому дістанеться набуте «срібло-злото», «дорогії шати», поспішити з ближнім примиритися і з гріхів висповідатися. У коментарі до пісні І. Верхратський зауважив, що вона є частиною «звісної пісні, уміщеної в галицькоруських молитовниках (пр. «Другь души» 1893)»¹¹⁸.

Серед особливостей цього зразка – помітний контраст між текстом і музикою. У тексті вживаються старослов'янські слова та звороти. Силабічна схема вірша коломийкового типу (4+4+6)₂ мало характерна для лемківського пісенного фольклору. Цілком можливо, що респондентка перейняла даний твір до свого репертуару на Івано-Франківщині, де проживає впродовж тривалого часу.

Жанр **балади** представлений 14-ма новими записами від лемківських співаків: «Ой на горі високо» (вдова – її женихи – рідні сини), «Ішли шевці селом» (про жінку, що помандрувала з шевчиками, чоловік наздоганяє і топить її), «Ішов лісничий», «Від гроду до гроду» (дівчина тоне – її рятує козак), «Сиділ цисар на троні» (виряджання на війну дочки замість сина), «Ой піду я в ліс по дрова» (чоловік-нелюб, заміжжя на чужині), «Мала мати дочку, Катеринов звала» (дівчина Катерина стала покриткою), «Мене мати одну мала» (чоловік убивця), «Коби той вечір», «Ой у лузі під білою березою» (нещасливе кохання), «Купалося дівча в ставі», «Як єм ішов без ліс, без ліщину» (зведення дівчини), «В штирнадцїм році смуток настав» (лемківська балада з історичною підосною).

Через функціональну неприкріпленість переважна більшість баладних творів імігрувала до інших жанрово-тематичних груп і закріпилася серед духовних, дівоцьких, любовних, сирітських та воєцьких пісень. Власне до баладних ми відносимо чотири зразки.

¹¹⁸ Верхратський І. Про говор галицких лемків // Етнограф. зб.-к НТШ. – Львів, 1902. – Т. V. – С. 234.

З цього приводу С. Грица зауважує, що «жанр балади засвідчує можливість входження одного і того ж сюжету у різні жанрові системи в залежності від його трактування конкретним середовищем і функціонального призначення»¹¹⁹.

Етично-виховна, естетична та пізнавальна цінність балад неперечна. На відміну від інших необрядових пісень, баладам забезпечений непроминаючий інтерес через сильні життєві драми й трагедії, аномалії та злочини, невластиві нормам родинного й суспільного життя людини. Балади несуть важливу повчальність і напуття від протилежного і належать до «найбільш інтернаціональних творів у світовому фольклорі»¹²⁰.

Серед чотирьох основних баладних груп – міфологічні (антропоморфічні), сімейно-побутові, історичні та соціально-побутові – в репертуарі лемківських співаків сьогодні побутують останні три. Найпоширеніші – сімейно-побутові балади про дошлюбні взаємини, конфлікти й драми родинного життя, незвичайні події тощо.

Балада «Ой на горі високо» (№ 33) не є питомо лемківською. Поширена по всій етнографічній українській території та відома у великій кількості варіантів. Належить до серії пісень, що «розвивають мотив кровозмішення, який торкається взаємин між матір'ю і її синами. Молода дівчина народила двох позашлюбних хлопчиків й пустила їх на воду. Через 20 років (в інших варіантах – рочок-півтора, 7, 12, 17, 25, 27 років. – К.Ч.) вона зустрічається з ними, як з незнайомими гарними парубками й хоче за одного з них вийти заміж... «Смертельний гріх» трапляється через фатальне незнання»¹²¹.

Балада «Ішов лісничий през той ліс» (№ 34) записана від Є. Вербицької (1925 р. н.) – лемкині з м. Криниця Новосанчівського повіту Краківського воєводства. До архаїчних рис у творі відносимо нестійке відчуття опори (D, G, e, або G, C, B, c), розімкнене завер-

¹¹⁹ Грица С. Мелос української народної епіки / відповід. ред. І. П. Березовський, А. І. Муха – К.: Наук. думка, 1979. – С. 102.

¹²⁰ Там само. – С. 91.

¹²¹ Лінтур П. В. Народні балади Закарпаття / [запис, упоряд. текстів, вст. ст. і прим. П. В. Лінтура]. – Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – С. 255.

шення на V ст., нетрадиційну побудову за принципом низхідної секвенції, чергування амфібрахічних побудов з анапестичними тощо. У тексті вживаються діалектні слова: *през, видів, най, юж*, частки *си, ся*, тверде закінчення у слові *лежит*. Сюжет викладено у редукованій трикуpletній формі.

У роки Першої світової війни репертуар співаків Закарпаття, Східної Словаччини, галицької Лемківщини поповнився пісennими творами про мобілізацію солдатів до лав австро-угорської армії, їх розлуку з родиною, поранення та смерть на війні. Ці події оспівуються в лемківській баладі «Штирнастий рочок смутний настав» (№ 36). У 1949 р. вона широко побутувала в округах Пряшівського краю¹²² і завдяки спільній військовій службі в 1914–1918 рр. поширилась у Словаччині, на Пряшівщині та в деяких селах Закарпаття¹²³.

Сучасний запис балади виявляє, що за час свого існування твір зазнав незначних змін, виявляючи консервативність у збереженні репертуарної традиції лемків, музичного й мовного діалектів:

Запис автора

1. В штирнадцїм році
смуток настав (3)
Першого серпня я ся прощав.
2. Прощайся, жінко, і ви, діти, (3)
Бо я на війну мушу іти.
3. Пішов на війну, на варті став. (2)
Летіла куля – я заплакав.
4. Летіла куля понад гору, (3)
Та й ударила у груди мою.
5. Як ударила, та й рознесла, (3)
Там моя кровця в Дунай пішла.
6. А в тим Дунаю тиха вода, (3)
Там розмовляє жінка моя.

Запис Ю. Костюка

1. Штирнастий рочок
смутий настав. (2)
Бо я до війни листок достав. (2)
2. В суботу вечір ще дома-м бив, (2)
В неділю рано я ся прощав. (2)
3. Прощай ти, жено, і ви, діти, (2)
Бо я до війни мушу іти. (2)
4. Пішов до ліса, на варту став, (2)
Куля летіла, он засвистав. (2)
5. Куля летіла понад гору, (2)
Та й ударила во груди мою. (2)
6. А із той рани кров потекла, (2)
Аж до Дуная вода несла. (2)

¹²² Українські народні пісні Пряшівського краю / [упоряд. Ю. Костюк]. – Словацьке вид. худ. літ-ри, 1958. – С. 17.

¹²³ Цю гіпотезу обстоює О. Мельник у праці «Словацько-українські пісенні зв'язки» / О. Мельник. – Львів : Вид-во льв. ун-ту, 1970. – С. 93.

7. А діти плачуть – тата нема. (3)
Хто ж нам дасть їсти,
прийде зима?

8. А діти плачут – тата нема. (3)
Хто нам посіє, прийде весна?

7. А в тім Дунаю бистра вода, (2)
Там промовляла жена моя. (2)

8. Возьми ти, мамцю,
піску жменю, (2)
А посій го по каменю. (2)

9. А як тот пісок житком зийде, (2)
Тоди наш нянько з війни
прийде. (2)

Балада «Ішли шевці селом» (№ 35) – це твір загальноукраїнського походження, що присутній також у фольклорі Лемківщини, Закарпаття¹²⁴, Польщі. Він належить до групи баладних пісень феодальної доби з сюжетом «Чоловік (майстер) кидає у воду зрадливу жінку»; у польській версії – «Пан карає жінку за зраду». Варіанти балади записані від лемкинь Ганни Ракочи (1923 р. н.) й Катерини Ракочи (1931 р. н.) – тітки й племінниці. Транскрипція другого варіанту базується на мелодії народної пісні «Ой за гаєм, гаєм».

У центральноукраїнських варіантах переважає мелодія мінорного модального складу з орнаментикою. Натомість у лемків ця балада виконується в мажорі та має виразні ознаки танцювальності, виявляючи знакові відміни та градацію стилю залежно від середовища.

Жанрову класифікацію Ф. Колесси ми доповнили розділом сучасних **патріотичних пісень**, до якого увійшли зразки літературного походження, що фольклоризувалися, та авторські твори, стилізовані в дусі народної пісні. Серед них: «Де би лемко не бив» (№ 37) та «Гімн лемків» (№ 38) (як назвали самі виконавці), «Зелені Бескиди» (№ 39), «Прилетів пташок зо Львова» (№ 40) та «Гори сиві і лісисті» (№ 41).

У текстах цих пісень – туга за рідним краєм, полишеним батьківським домом, є й рішучі заклики до гуртування, об'єднання лемків. У патріотичних піснях застосовано широку палітру засобів поетики: порівняння, епітети, синоніми, пестлива лексика, запитальні та

¹²⁴ Лінтур П. В. Народні балади Закарпаття / Запис та упоряд. текстів, вступ. ст. і прим. П. В. Лінтура. – Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – С. 197–198. – № 102.

окличні інтонації, символіка. Пісні складені лемківською говіркою, рідше – літературною українською мовою.

У патріотичній пісні «Де би лемко не бив» (№ 37) уродженець карпатських гір і лісів ностальгує за «шумливими потоками», «шовковими травами», «буковими лісами», «чистим повітрям». У патріотичній пісні «Гімн лемків» (№ 38) ліричні почуття змінюються полум'яними закличками до дії, взаємної допомоги та непохитної віри в те, що сонце неодмінно «засвітит», даючи потрібну міць-силу, щоб здолати біду. Мелодика твору насичена закличними квартовими інтонаціями, пунктирними ритмами. Пісню записано від респондентів із с. Підзамочок Буцацького р-ну на Тернопільщині.

Пісня «Зелені Бескиди» (№ 39) – типowo лемківська з погляду ритмо-строфічної та мелодико-інтонаційної будови. У ній наявний характерний для лемківських пісень принцип секвентного розвитку мелодії: АА'ЗВА'; розширення за рахунок повторення третього коліна в чотириколінній строфі (текстово – дослівного, а музично – контрастного), що виражається в силабічній схемі – 6+6 [:5:] +6. Музична мова пісні загалом виявляє впливи польського пограниччя. Локального колориту їй надають тридольна пульсація, оспівування стійких ступенів, вузький квінтовий ambitus із доданням увідного тону. Текстові перегуки віднаходимо в лемківській емігрантській пісні «Цне мі ся за тобов¹²⁵».

Пісня «Гори сиві і лісисті» (№ 41) з репертуару Розалії Гічви (1922 р. н.) є цікавим прикладом творчої переробки: куплети авторського походження про Лемківщину контаміновано з ліричною піснею «Ой на горі сніг біленький». На мелодію останньої покладено текст усієї пісні. Особливого щемливого почуття надають рядки пісні:

Гори сиві і лісисті,
Ниви рівні колосисті,
Чи в нещасті, чи в недолі,
Не забуду вас ніколи.

Завтра так само, як нині,
Будем жити на чужині.
Рідний краю, рідні люди,
Я вас люблю все і всюди.

¹²⁵ Будь здорова, землеце. Українські народні пісні про еміграцію. // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К. : Муз. Україна, 1991. – С. 154.

Чисельно найбільшою в репертуарі лемків виступає група родинно-побутових пісень – парубоцьких, дівочьких, любовних. Як зауважує Ф. Колесса: «В піснях сеї групи... виступає оригінальна пісенна творчість лемків по обох боках карпатського хребта. Стрічаються тут правдиві перлини народньої поезії»¹²⁶.

Група **парубоцьких пісень** репрезентована чотирма зразками (№№ 42–45): «Я си хлопець богушан», «Я до леса не піду», «Ой дівчино, дівчинонько», «Бодай тебе». Це пісні, в яких оповідається про парубкування та його переваги. Молодечі веселі настрої переплітаються з картинами побуту й природи. У лемківських парубоцьких піснях домінують мажорний мелос, ригористична метрика, танцювальні ритми, синкопи, пунктири. Мелодичний обсяг транскрипцій перевищує рамки «мелодичних примітивів» обрядового фольклору, сягаючи септими, октави, нони тощо. Темпова шкала зосереджується на помірно швидких темпах *Moderato*, *Allegretto*, *Animato*.

Серед нових записів привертає увагу парубоцька пісня «Я си хлопець богушан» (№ 42) від лемкині з одноіменного с. Богуша, повіт Новий Санч. На кожну жіночу забаганку отримати сито, ваган, корито, фартушок, панчішки парубок відповідає:

Ой нащо мі, нащо млада жена,
Як я мам сам зо собом дос траплення.

Із репертуару жіночого тріо в м. Долина Івано-Франківської обл. записано парубоцьку пісню «Я до леса не піду» (№ 43). Варіанти пісні опубліковані в збірках М. Соболевського¹²⁷, М. Байко¹²⁸ та ін. На відміну від них, новий зразок має інакший мелодичний контур та вирізняється більш розгорнутою формою. Ритмічний субстрат пісні – чардаш, який увиразнюється в другій половині твору. Будова пісні оздоблена трискладовими приспівками анапестичної пульса-

¹²⁶ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб.-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 450.

¹²⁷ Лемківські співанки / [упоряд. М. Соболевський]. – К.: Муз. Україна, 1967. – С. 104.

¹²⁸ Антологія лемківської пісні / Упоряд. М. Байко. – Львів, 2005. – С. 192.

ції «сярада, сярада» та приспівом, що базується на мелодії народної пісні «Ой сусідко», відомої в хоровій обробці Я. Яциневича. Особливого колориту пісні надають контрастні ритми, дрібнення, зіставлення різних за темпоритмом частин, що широко застосовується в піснях танцювального характеру.

Пісню «Ой дівчино, дівчинонько» (№ 44) подала Єфросинія Вербицька (1925 р. н.), родом із м. Криниця Краківського воєводства. Цей зразок респондентка, очевидно, засвоїла в новому українському середовищі, про що свідчать мова й форма пісні – дворядкова аав/аа'в', максимально лаконічна. Коломийковий вірш у формі силабічного речитативу наближає твір до танкового. Від респондентки записані пісні: «Оженив єм ся», «Який то наш кумонько справедливий», «Ой боюся, бою», «Ой пива, пива», «Добрі тобі Пан Біг дає», «Ой не спим, не спим», «Ішов лісничий» та зразки інструментальної музики.

Є. Вербицька проживає досить відлюдно. Із жалем згадує про переселення, широко ностальгує за домівкою, оточенням, усталеним плином життя в гірському краї. Розповідає, що батько працював на шахтах, їздив на заробітки в далеку Америку та все ж жилося в Криниці добре.

Парубоцькі пісні у виконанні В. Демчака (1955 р. н.) висвітлюють різні явища життя й побуту очима парубка. Так, наприклад, у пісні «Бодай тебе» (№ 45), нарікаючи на обов'язки у подружньому стані, герой розповідає:

Покля єм ся не оженив,
Било мі доволі.
Не просили діти їсти,
А ни жена соли.

А як єм ся юж оженив,
Юж мі не до волі.
Бо юж просят діти їсти,
А і жена соли.

У лемківських піснях широко використовуються повтори окремих слів та рядків пісенної строфи. Цей типовий для народної поезії прийом надає простим метроритмічним пісенним конструкціям різноманітності й оригінальності.

До групи **дівоцьких пісень** увійшли: «Вчера дощ падав» (№ 46), «Ой тече річечка» (№ 47) та «Закувала зозуленька» (№ 48). Це само-

бутні зразки місцевого витвору, цікаві з погляду мелодики, ритміки, мовного діалекту. У них переважають вальсоподібні тридольні розміри 6/8 та 3/4. Щодо змісту – змальовується природна зовнішня та внутрішня краса лемчанки, кокетуванню та першим зізнанням в коханні протиставляються перестороги не мати надії на «фальшивих хлопців», «тримати красу до часу».

Відносно більшою виступає група **любовних** (ліричних. – К. Ч.) пісень – в ній 23 зразки (№№ 49–71). Залежно від змісту в цій групі можна виділити родинно- й суспільно-побутові пісні на теми: пісні про кохання, дівочі мрії; туга за милим, радість побачення; вірне кохання; батьки на перешкоді закоханим; майнові відносини і кохання; сварки й незгоди між закоханими; ревності, зрада, нещасливе кохання, смерть дівчини (парубка). «Саме у ліриці найбільше вдається пізнати індивідуальні риси фольклору кожного народу, його специфічне бачення світу і життя»¹²⁹.

Як зауважує М. Мушинка, «це – пісні, які зображують особисте життя людини, сімейний та громадський побут, розкривають психологію і духовний світ, відношення до праці, оточуючого середовища тощо. В них конкретна дія завжди переплітається з внутрішніми переживаннями героя, з його думками і почуттями»¹³⁰. У фольклорі Східної Словаччини ліричні пісні займають провідне місце.

В любовну тематику органічно вплітаються жарти, дотепи, гумор, важливе місце посідають особистісні рефлексії, діалоги поміж молодими. На позначення парубка та дівчини в лемківських ліричних піснях широко використовуються слова «фраїр», «фраїрка», «фраїречка», запозичені із західнослов'янського фольклору. Характерною рисою виступає єдність інтимного й побутового:

---

¹²⁹ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ–Тернопіль : Астон, 2007. – С. 88.

¹³⁰ Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 150.

Кед собі заспівам,
Далеко мя чути.
Подь же, мій миленький,
Воли навернути.

Воли навернула,
Сама собі сіла.
Подь же, мій миленький,
Штось бим ти повіла.

Часто дівочі мрії й думки про одруження оповиті тривогою, з ким доведеться назавжди поєднати долю, чи не трапиться чоловік-пияк, чи буде обранець вірний і щирий у почуттях:

Ти, Дунаю, тиха вода,
Кому я ся сподобаю, я молода.

Не дай мене, моя мамцю, за пияка,
Бо пропіє худобину, хоч би яка.

А дай мене, моя мамцю, за такого,
Щоб він мене вірно любив, а я його.

Подібними настроями наповнені думки парубка, що мріє одружитися, хоч з бідною, але доброю, вірною, працьовитою дівчиною:

Допоможи мені, Боже,
Тото дівча взяти.
Хоч худоби не біжуся (діждуся),
А з хорошов оженюся.

А що ж мені по худобі,
Як в стайню заляже.
Як не з єднов негідницев
Чоловік сой світ зав'яже.

«Отам долув при долині» (№ 68) – корінно український зразок побутової лірики, який на відміну від попередніх веселих, безтурботних творів, споріднених із західнослов'янським фольклором, оповитий смутком, «щемним» мініором.

У ліричних піснях особлива увага зосереджується на внутрішньому світі героїв. Кохання зображається не тільки в його інтимно-радісних, але й драматичних проявах, як наприклад, у зразках № 53, 60, 66, 67. Такі пісні великою мірою привертають увагу неодруженої молоді, запам'ятовуються своїми почасті трагічними розв'язками.

«Як і в інших жанрах народної творчості, так і в народній ліриці, зображено перешкоди і труднощі, з якими доводиться боротися закоханим»¹³¹. Перепонами до щасливого подружнього життя ста-

¹³¹ Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 152.

ють людські обмови, батьки-розлучники, вороги, бідність та соціальна нерівність тощо:

Твоя мати чарівниця, І до того ж розлучниця. Розлучила рибку з водою І розлучить мене з тобою.	Їдь, милий, в дорогу, дорога щаслива. Я на кожному кроці буду ти жичлива. Тільки повертайся з дороги, Знаєш, милий, що вороги Нам на перешкоді – любитися годі.
---	---

Щасливе кохання руйнують ревності та нечесність у стосунках:

Отвори, мати, віконце, Подивись котра година. П'ять мінут вже по дев'ятій, А мого милого нема.	Чи ти м'я, милий, не любиш, Чи так надармо м'я зводиш, Чи тебе інша займає, Що ти так пізно приходиш.
---	--

Втрата омріяного щастя, викриття зради призводять до трагічної загибелі героя (парубка або дівчини):

Гей ви, хлопці молодії, Беріть коні воронії. Беріть коні, їдьте в поле, Там дівчина просо поле. Просо поле, гречку в'яже, Вона мені правду скаже. Правду скаже – оженюся,	Як не скаже, то уб'юся. Поховають мене в лісі При зеленому горісі. Прийдуть дівки орів рвати, Будуть мене споминати. Десь тут лежить розмайночок – Сеї дівки коханочок.
---	---

Загалом, «індивідуалізовані й витончені (любовні мотиви. – *К. Ч.*) ...вказують на той довжений шлях еволюції, який перейшла українська народна поезія від синкретизму обрядової хорової гри, що була висловом колективних почувань і настроїв, до монодичної пісні з тонким відтінюванням психічних настроїв одиниці»¹³².

Пісні про втрату вінка, як зазначає Ф. Колесса, «побіч напливових тем (виявляють. – *К. Ч.*) чимало локального творива з прямим вказуванням на ті сфери, від котрих ішла деморалізація у лемків-

¹³² Колесса Ф. Усна словесність / Ф. Колесса. – Тернопіль, 1996 – С. 25.

ське село. Трагедія зведеної дівчини знаходить собі подекуди ярке освітлення»¹³³.

Серед наших записів сім прикладів (№№ 72–78) присвячено даній тематиці: «Як я си заспівам», «Зеленое пасолиня», «Чорний ворон піпку курить», «В четвер вечір», «Як єм ішов без ліс, без ліщину», «Мала мати дочку», «Купалося дівча в ставі».

Знехтувавши порадою матері старих людей шанувати, а молодих стерегтися, дівчина стає покриткою і народжує позашлюбну дитину. Про це оповідається в пісні «Як я си заспівам» (№ 72):

Мандруй, дівча, мандруй,	Я ся варувала,
Лем ся добре справуй.	Як ми ся належить.
Старих людей шануй,	Моє варування
Молодих ся варуй.	В колисонці лежить.

Об'єктом людського поговору й осудження стають нестримані стосунки парубка й дівчини, описані в пісні «Зеленое пасолиня» (№ 66):

Ой, Марічко цукрована,	На потоці не с води,
цукриком облита.	Упила її каля.
Кулькось була цілувана,	Ізтратила дівка вінець
тулькось будеш бита.	через цілування.

Баладна пісня про дівчину Катерину, яка «гуляла» з матиного дозволу з хлопцями, народила позашлюбну дитину і стала нещасливою, бо батьки відмовилися від неї» – є точкою дотику між фольклором галицьких і закарпатських лемків. Так, П. Лінтур записав вісім варіантів цієї пісні¹³⁴. Варіант від лемків-переселенців із с. Підзамочок Бучацького р-ну Тернопільської обл. за сюжетом повторює закарпатські, окрім завершального повчально-моралізаторського куплету:

¹³³ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 450.

¹³⁴ Лінтур П. В. Народні балади Закарпаття / [запис, упоряд. текстів, вст. ст. і прим. П. В. Лінтура]. – Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – С. 209–211.

Мамко моя старейкая,
Маєш дівок сім-сім.
Не пушай їх на вечурки,
Така доля всім, всім.

Два зразки з групи пісень про втрату вінка – «Як єм ішов без ліс, без ліщину» (№ 76) та «Купалося дівча в ставі» (№ 78) – відомі з експедиційних записів на Лемківщині Ф. Колесси¹³⁵. Учений вмістив їх серед баладних творів та романсів. Коротко формулюючи зміст першої балади, Ф. Колесса зазначив: «заблуканий жовнір», біля другої – «староста знеславлює дівчину».

Пісня «Як єм ішов без ліс, без ліщину» є типовою для лемківського й західнослов'янського фольклору. Від часу запису Ф. Колесси в ній не відбулося значних трансформацій на рівні текстового чи мелодичного компонентів.

Випробовуючи добропорядність дівчини, «заблуканий жовнір» звертається з проханням:

Ти, дівчино, личка рум'яного,
Переночуй мене молодого, раз!

Незважаючи на запевнення в добрих намірах та улесливі слова, дівчина відповідає:

Я би тебе переночувала,
Коби я ся зради не бояла, раз!

В іншій пісні-баладі «Купалося дівча в ставі» дівчина поступається проханням пана старости прийняти «на ночку» до себе і зостається покинутою та знеславленою:

¹³⁵ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 172, 242.

Дівча, дівча, остань здрава,
Я парубок ти невіста.
Хоть бись сіла на сто конів,
Юж твій вінок не вігониш.

Хоть бись сіла і на двіста –
Юж не будеш дівка чиста.

За сюжетом «Купалося дівча в ставі» нагадує пісню про «дівчину-пастушку, зведену паном», відому в польському та словацькому фольклорі. У тримовному вираженні цей твір проаналізовано в статті С. Грици «Функції словесної та музичної мови в ситуації між-етнічних контактів»¹³⁶. Раніше друковані варіанти пісні зберігають єдність на рівні словесного тексту, мелодія ж у просторовому русі зазнає істотних змін.

Пісні жіночі й про подружнє життя. За висловом В. Хомика: «Це найкращі перлини, що склалися роками над вузькою кам'янистою нивкою, чи за кужіллям під свист зимового вітру. І мелодії їх протяжні та журливі, що навівають смутку і серце наповнюють жалем»¹³⁷. Цю групу складають загальноукраїнські пісні, напливові та власне лемківські.

Центральним образом у них виступає жінка. Зображенню її долі підпорядкована монологічно-оповідальна пісенна композиція, що розгортає, наче сувій, перед слухачем історію щасливого, а частіше – нещасливого життя з чоловіком, відносини із свекрухою, домашнім оточенням. Сімейна злагода, любов та взаєморозуміння становлять відносно невелику частку в тематиці жіночих пісень; значно більшою мірою в них відображено «негативні сторони життя старої патріархальної родини»¹³⁸. Обтяжена хатньою роботою, сімейними клопотами, піклуванням про дитину, жінка в пісні виливає свою журбу та втому:

¹³⁶ Грица С. Трансмісія фольклорної традиції : Етномузикологічні розвідки / С. Грица. – Київ-Тернопіль : "Астон", 2002. – С. 63.

¹³⁷ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 294. Лемківські народні пісні (Ідейно-художній аналіз пісень с. Мисцова Короснянського повіту Краківського воєводства на Лемківщині (Польщі)) / Зібрав та упорядкував Василь Хомик. Зібрано в 1952–1956 рр. – Львів, 1957. – Арк 15.

¹³⁸ Іваницький А. Український музичний фольклор / А. Іваницький. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – С. 195.

Же була я біду знала,
Була бим ся не віддала
Аж тепер я біду знаю –
Пізно лігам, рано встаю.

Із загальноукраїнських пісень, що набули популярності серед лемківських співаків, записано «Ой піду я в ліс по дрова» (№ 83) про тяжке життя з нелюбом на чужині:

А в нелюба гірка губа,
Нікому й сказати.
Болить мене головонька,
Нічим перев'язати.

Серед жіночких пісень трапляються роздуми філософського характеру про сенс і швидкоплинність життя, жаль за молодими роками:

Співайте, дівчата,	Розкошеньки мої,	Квіточки квітнули,
Бо юж не будете.	Як сьте ся минули.	І квітнути будуть.
Прийде новий рочок,	Як тоти квіточки,	А мої розкоши
Та ся розійдете.	Што на яр квітнули.	Юж нигда не будуть.

Чимало пісенних творів жіночої лірики зображують трагічне становище невістки під кормигою лихої свекрухи. Як зауважує В. Хомик, «доля невістки багато в чому залежала від величини її приданого. Мале придане – причина великих і постійних докорів з боку свекрухи»¹³⁹. Конфлікт, що базується на тлі соціальної нерівності та незабезпеченості молодої господині, висвітлюється, наприклад, у записаній нами пісні «Пасва я си, пасва штири бички з ясва» (№ 82), що її виконала Д. Совтисік (1949 р. н.) із с. Глибоке Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.:

¹³⁹ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Ф. 14. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Ф. 14–3. Збірники. – Од. зб. 294. Лемківські народні пісні (Ідейно-художній аналіз пісень с. Мисцова, Короснянського повіту, Краківського воєводства на Лемківщині (Польщі)) / Зібрав та упорядкував Василь Хомик. Зібрано в 1952–1956 рр. – Львів, 1957. – Арк 20–21.

Вставай юж, синова,
Бо ся юж виспава.
Іди здій корови,
Жесь си їх пригнава.

Добрісь, мамцю, знава,
Жем корів не мава.
Поштось свого сина
До нас посивава?

Хоча саме в цій пісні зустрічаємо гостру на язик, дотепну невістку. Це тільки один із прикладів іронії та насмішок свекрухи з убогої невістки, яка в приданому не привела з собою худоби.

Образ лихого чоловіка-розбійника, котрий «п'є-гуляє, людську кровцю проливає», виписаний у пісні «Мене мама одну мала» (№ 84). Із тексту довідуємось, що шлюб укладено не за симпатією, а за волею батьків:

Мене мама одну мала,
За кальвіна ня видала.

За кальвіна ня видала,
Бим до рочку дитя мала.

Підслухавши розмову жінки, котра вболіває, щоб доля дитини не була подібною до батьківської, адже «людська кровця – не водиця, проливати не годиться», кальвін жорстоко карає дружину смертю:

Стояв кальвін під віконцем,
Та й заслухав своїм серцем.
Лягай, жінко, на лавоньку,
Най ти зітну головоньку.

До групи **сирітських** належить пісня «Не єдна дівчина» (№ 85). Посилена емоційність у ній досягається звертанням до померлих родичів, природи, монологічним характером оповіді, в якій розкривається духовний світ героїні. Не знайшовши доброї долі у світі, привітного ставлення від людей, сирота виявляє свої жалощі покійній матері:

Мамцю моя, мамцю,
Що єсь си зробила,
Жесь мене сиротом
Без поля лишила.

Де широка вода
На тихім Дунаю,
Піду утоплюся,
Бо поля не маю.

Говорячи про сирітські пісні на Лемківщині, Ф. Колесса відзначає, що їх тут не багато; «не знаходимо тутки навіть дуже пошире-

ної й типової для репертуару галицького лірника пісні про сирітку, що плаче на гробі матери, хоч її варіанти, майже ідентичні з українськими, широко звісні також на Моравії»¹⁴⁰. Учений називає лише дві пісні, записані ним від лемків: відому по всіх українських землях «Плине качур по Дунаю» та «Ой горі лученьками сивий коник бежит» місцевого походження.

Як неодноразово наголошували наші респонденти, статки, можливість, забезпеченість дівчини, парубка мали величезний вплив на прихильність батьків та дозвіл на одруження. Діти були змушені виявляти послух батьківській волі. Порушуючи її, вони стягали на себе осудження, навіть відречення родини. Непростою була доля сиріт, полишених батьками без господарства, житла, поля. Давати згоду на одруження з бідною сиротою, як і з вдовою, батьки погоджувались неохоче. Тому життя сиротини проходило відчужено, в злиднях, іноді людських глузуваннях.

Іншим важким тягарем для селян, окрім зубожіння й соціальної нерівності, була рекрутчина та військова служба. «Солдати потрапляли на військову службу трояким способом: 1) були звербовані цісарськими вербовщиками – «улаплені» (звідтіля термін «лапачка»), 2) насильно післані на службу паном або рихтарем, 3) добровільно звербувалися... Служба в цісарській армії була рівна смерті. Вона тривала 10–15 років, і мало котрий солдат повертався додому»¹⁴¹.

У музичному додатку подаємо зразки **вояцьких пісень**, записані від лемківських етнофорів: «За полянов чорна рілля» (№ 86), «Сиділ цисар на троні» (№ 87), «Дубе, дубе» (№ 88) та «Коли я руковав» (№ 89). Деякі з цих пісень відомі в записах попередників¹⁴² – Ф. Колесси, О. Гижі, Д. Задора, М. Кречка та ін.

¹⁴⁰ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 450.

¹⁴¹ Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини / [склав М.Мушинка]. – Пряшів, Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. – С. 157.

¹⁴² Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 144–145; Гижя О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і передм. С. Й. Грици. – К. : Муз. Україна, 1972. – С. 316–317.

Головним героєм у військових піснях виступає сам вояк, змушений покинути мирну сільськогосподарську працю, милу дівчину, рідну домівку:

Лучко, лучко,
Лучко зелена, тра-ля-ля,
Лучко лучко, лучко зелена!
Хто ж тя буде, лучко, косив,
Як я буду шаблю носив?
Лучко, лучко, лучко зелена!

З інших персонажів на перше місце треба поставити образ дівчини, яка, прощаючись із рекрутом, обіцяє бути вірною, чекати повернення свого коханого і найчастіше дотримує свою обіцянку:

Чекала я, мій миленький,
Чекала я на тебе.
Же як ти ся з війноньки повернеш,
То я піду за тебе.

Серед вояцького репертуару лемків відома балада з сюжетом «вирядження на війну дочки замість сина» – «Сиділ цисар на троні» (№ 87), яка є характерною для пісенного репертуару словаків, хоча мотив дівчини-амазонки, дівчини-бранки, дівчини-юнака відомий і в українській пісенній творчості, записах Лесі Українки¹⁴³.

Серед вояцьких пісень лемків переважають зразки мажорного нахилу, з чіткими, пружними маршовими ритмами, мелодикою рецитативного типу, з використанням повторів і рефренів-вигуків.

Тяжке економічне становище, брак землі, зубожіння селян спричинились до масової заробітчанської еміграції в останньому десятиріччі ХХ ст. Еміграція «проходила кількома етапами... в основному, із західноукраїнських земель – Галичини, Буковини, Закарпаття, що перебували під владою Австро-Угорщини, боярської

¹⁴³ Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу / [упоряд. і прим. О. І. Дея та С. Й. Грици, вст. ст. О. І. Дея]. – К. : Муз. Україна, 1971. – С. 53.

Румунії... та була континентальною і за межі континенту, сезонною і довготривалою»¹⁴⁴.

З надією на поліпшення свого матеріального становища заробітчани вирушали до далеких США, Канади, Бразилії, Мексики, Німеччини, Угорщини, влаштовувались на найтяжчі та найнебезпечніші роботи в шахтах, на заводах. Труднощі емігрантського життя поєднувались з тугою за рідним краєм, пошуками роботи, бажанням повернутися додому. Реалії життя і праці заробітчан, відображення перепетій та нелегкого становища емігранта на чужині й відбилися в їхніх піснях, що отримали назву **емігрантських** або заробітчанських. Група емігрантських пісень у нашому виданні представлена записами «Не пвачте ви, мамко» (№ 90), «Тяжко жити на чужині» (№ 91), «Чия хата соломою вкрита» (№ 92).

Загалом, відзначаючи цінність цих пісенних новотворів, Ф. Колесса зауважив, що вони «кидають світло на пролетаризацію селянства, що примушує безземельного лемка до еміграції... та на тяжкі умови праці й визискування українських робітників по фабриках і копальнях на чужині. На сьому підкладі розгортаються реалістичні образки родинного життя й прекрасно оспівані особисті переживання: прощання з рідним краєм, розлука мужа з жінкою, милого з милою, дочки з матір'ю, поворот і звістка про смерть матери»¹⁴⁵ тощо.

Пекучого жалю старенькій матері завдає розлука з сином – єдиною втіхою, який, помандрувавши до чужого світу, залишив її, «як кору з горіха», без звісток про себе. Про це йдеться в пісні «Чия хата соломою вкрита» (№ 92), записаній від співачки-лемкині Стефанії Шекети (1950 р. н.):

Сину, сину, ти моя потіха,
Лишив єсь ня, як кору з горіха.
Сиджу, сиджу, бідна, дома плачу,
Што я тебе не чую й не бачу.

¹⁴⁴ Будь здрава, землеце. Українські народні пісні про еміграцію // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К.: Муз. Україна, 1991. – С. 4–5.

¹⁴⁵ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 451.

Страждає і скиталець-син, який усвідомлює, що роки поневіряння й тривалої розлуки з рідним краєм, матір'ю виснажили молодечу силу, не справдивши сподівань на покращення долі:

Ой не плачте ви, очка рідненькі,
Я утратив життя молоденьке.
Вандруючи по чужому світу,
Загубив я молодії літа.

«На віддалі від свого дому, землі, рідного порогу виникає нове усвідомлення їх цінності... Коріння кличе. Звідсіль постійна роздвоєність уяви, постійна мрія знову повернутись у рідну землю, поміж свої люди»¹⁴⁶. Мелодія в емігрантських піснях підпорядковується слову і більше ніж в інших пісенних жанрах лемків виступає «омінореною» гнітючими настроями вимушеної розлуки, ностальгії, пригніченості. Для прикладу подаємо транскрипцію пісні «Тяжко жити на чужині» (№ 91):

$\text{♩} = 72$

І. Тяж-ко жи-ти на чу-жи-ні, тяж-ко тут при-ви-ка-ти.

А-ле тяж-че на-шим лем-кам рід-ний край за-би-ва-ти.

Як зазначає С. Грица, «окрім втрат, трудова еміграція потенційно створювала можливості для покращення матеріального становища емігранта... Вона ж сприяла міжнаціональним культурним контактам, поширенню здобутків даної культури в середовищі діаспори, матеріальному прибутку для власного народу, розвивала навички співжиття, формувала специфічну ментальність людей, віддалених від етнічної метрополії, особливі патріотичні почуття до неї, якщо чужина їх повністю не асимілювала»¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Будь здорова, землеце. Українські народні пісні про еміграцію / Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К.: Муз. Україна, 1991. – С. 3.

¹⁴⁷ Там само. – С. 6.

Значне місце в репертуарі лемківських співаків посідають **жартівливі пісні**, в яких зображуються реалії повсякденного життя, висміюється те, що суперечить моралі, відхиляється від загальноприйнятих норм поведінки, християнських засад життя, наприклад:

Кермеш, кермеш, Бог тя створив, гей,	Пийме, пийме, поливайме, гей,
Давно я ся на тя строїв, гей!	Самі собі наливайме, гей!
Випав кермеш на п'ятничку, гей,	Од неділі до неділі, гей,
Забив бика і теличку.	Би нам люди завиділи.

У піснях добродушно й незлобиво висміюються лінь, легко-важність, пихатість, зарозумілість та ін. У гумористичному ключі змальовуються відносини чоловіка й жінки, життєві незгоди, передшлюбні залицяння, кумівство:

Серед села млачка	Не мисьль собі, дурню,
Купала се врона.	Же я твоя жена.
А капітан мишляв,	Я бедна пташина,
Цо то сго жена.	Назива се врона.

Творці й виконавці гумористичних пісень – це зазвичай кмітливі, обдаровані, непересічні люди гострого розуму, які «відчувають “народний горизонт”, його моральні, етичні засади»¹⁴⁸.

Декілька нових записів від лемків на тему подружньої невірності становлять групу **сороміцьких пісень**: «На горі верба» (№ 95), «Вандрували вандрівники» (№ 96). Невід'ємним у цих творах є гумористичний елемент, наявний не тільки в пісенних текстах, але й наспівах. Настрій жарту, гри створюється за допомогою ритмічних контрастів, багаторазових повторів.

До групи жартівливих наближаються **пияцькі пісні** лемків, у яких висміюється згубна залежність чоловіка (жінки) від алкоголю. «Ефект сміху, – зазначає А. Іваницький, – засновується на різного роду невідповідностях: між запитанням і відповіддю; між претензією

¹⁴⁸ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нарис / С. Грица. – Київ–Тернопіль : Астон, 2007. – С. 126.

і безпідставністю на неї; між позою чи формою і реальністю»¹⁴⁹. Щоб досягти комічного ефекту, в пісенних текстах застосовують різноманітні засоби й прийоми, серед яких описовість, саморозповідь, діалог тощо.

Виправдовуючись за розтрату домашнього майна, жінка-пиячка намагається опанувати гнів чоловіка, пояснюючи, що пропите з домашнього інвентаря не складало особливої вартості:

Пила я вчора,
Пила я нині,
Пропила міток
На мотовилі.

Ой, мужу, мужу,
Не бий ня дуже —
Я той пропила,
Що рвався дуже.

До групи з тематикою **протиставлення бідності й багатства** та домагання суспільної справедливості належить пісня «На широкім ставі» (№ 99), записана в с. Глибоке Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.:

Богачу, герою, не ходи за мною.
Ти багач, я — бідна, не пара з тобою.
А я, хоц убога, з убогого двору,
Так мі сонце світит, як і багатому.

Сучасний репертуар лемківських співаків поповнюється піснями авторського походження, т. зв. **новотворами**. Таке «творення спонукається не інтелектуально-вольовими завданнями, а йде від неусвідомленої потреби»¹⁵⁰ співаків, зауважує А. Іваницький. Основними темами новотворів є події, пов'язані з депортацією лемків 1944–1947-х років, — вимушений переїзд, ностальгія за краєм, природою, хатою, різноманітні випробовування під час подорожі, сприйняття лемків в Україні, адаптація до нового середовища тощо.

¹⁴⁹ Іваницький А. Український музичний фольклор / А. Іваницький. — Вінниця : Нова Книга, 2004. — С. 200.

¹⁵⁰ Іваницький А. І. Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору : навчальний посібник з музичної фольклористики [для вищ. навч. закл. культури і мистецтв I-IV рівнів акредитації] / А. І. Іваницький. — Вінниця : Нова книга, 2007. — С. 47–48.

Користуючись фольклорними блоками й великим запасом традиційних вокальних і музичних варіацій, у стилізованому новотворі «Ой лемку, лемку» його авторка М. Щерба (1919 р. н.) втілила особисті враження від депортації й оселення на новому місці. Непривітна й ворожа зустріч нових жителів у селі відбулася в таких поетичних рядках:

Ой, лемку, лемку, ти скурвий сину,	Не твоя земля, не твоя хата,
Чогось приїхав на Україну?	Штани подерті, на душі лата.

На що лемко з гумором відповідав:

А як я се трохи віджию,
Я си з крімпліну штани пошию.
А як я се трохи відчую –
Двоповерхову хату збудую.
Куплю сой бутса, куплю машину,
Повезу дівчата на Лемківщину.

Чимало творів із розділу «усний фольклор» також належать до нововорів.

Огляд жанрово-тематичних груп лемківського необрядового фольклору виявляє значну збереженість останніх у репертуарі лемківських співаків. У відсотковому відношенні ця група пісенного фольклору лемків становить 80% від новозібраного матеріалу. Відтворення переживань, настроїв, суспільних та історичних подій, стимулює зростання авторської творчості та ролі індивідуальності співака. Зокрема, в сучасних патріотичних піснях, зразках літературного походження, які фольклоризувалися, та авторських творах, стилізованих в дусі народної пісні.

9. Характеристика виконавської манери лемківських співаків

У тісних зв'язках із пісенними традиціями краю, мовним діалектом функціонує самобутній і неповторний регіонально-співочий стиль лемківської пісні. Він виражається в характерній мелодиці, манері виконання, тембровому забарвленні співацьких голосів, звуковидобуванні, музично-діалектних особливостях. Спів лемків належить до карпато-бескидського співочого стилю, в якому домінує сольна традиція. Серед чинників, що цьому сприяли, С. Грица, зокрема, називає спільні для карпатських горян умови життя та праці – «розкиданість і віддаленість гірських садиб одна від одної, перевагу індивідуальних домашніх форм господарювання та ін.»¹⁵¹.

Помітний слід у формуванні виконавської манери лемків залишила культура пастухування, побут та інструментарій вівчарів. Як імітація інструментальних сигналів трембіти, дуди, гайди в пісенності багатьох карпатських народів, зокрема й лемків, набули поширення «сигнальні переклички», відомі під назвою *гівкання*, *госкання* (у словаків та румун – *галекане*, *викрікачки*, *гауліти* тощо). Респондентка з Буцацького р-ну Тернопільської обл. повідомила, що таким вигуками-гівканнями рясно оздоблював спів її батько.

На виконавській манері лемків позначились впливи західнослов'янського пісенного та інструментального фольклору. Співацькі традиції краю поєдналися із прогресивними елементами мистецьких центрів. Спів лемків динамічно виразний, емоційний, не сильний за звучанням, але щирий і темброво характерний, естетично привабливий, почасти наближений до академічного звукоутворення. Аналізуючи його з погляду вокально-тембрового забарвлення, С. Грица зауважила: «Спів лемків має ознаки низинного і почасти верховинського співу Західної України... з досить чіткою артикуляцією слів у зв'язку з пануючим речитативом, одноголоссям, має "висвітлений" мажорний характер... тут домінують мажорні лади над мінорними на відміну від інших локальних стилів України. Він від-

¹⁵¹ Лемківські співанки / [упоряд. М. Соболевський]. – К.: Муз. Україна, 1967. – С. 12.

значається пришвидшеним темпо-ритмом... тут мало орнаментики, більше моторності, ніж співності»¹⁵².

На час записів Ф. Колесси в лемківських селах був поширений одноголосний спів з епізодичним роздвоєнням на два голоси, тому переважну більшість у збірнику вченого «Народні пісні з Галицької Лемківщини» становлять одноголосні приклади і лише незначну частину – дво- й триголосні пісні. З цього приводу дослідник зазначив: «Народна пісня на Лемківщині і взагалі в західній групі українських музичних діалектів *гомофонна*. Та коли дівчата співають пісні гуртом (хором), унісон в пригожих місцях даної пісні нерозривно розщиплюється на два голоси, так що поруч головної мелодії виступають підголоски. Три голоси вчуваються рідко, і то хіба лиш на одному-двох тонах головної мелодії. Звичайно, підголоски «вторують» головній мелодії у терціях, то знов зливаються з нею в унісон... Рідше підголосок із терції переходить на одну-дві нотки у відношення квінти до головної мелодії... Нерозривно підголосок перехрещується з головною мелодією й іде вище, поверх неї... Є всякі підстави до здогаду, підсумовує Ф. Колесса, що на Лемківщині, подібно як і на Подніпров'ю... підголоски – се явище доволі пізнє, що перейшло в народні маси від образованої верстви, головню під впливом церковного співу»¹⁵³.

Хоч у своїй основі спів лемків не вирізняється розвиненим багатоголоссям, не можна однозначно констатувати і його відсутності на Лемківщині. Села в смузі Підгалля, розташовані поблизу словацького кордону, зберігали традиції хорового багатоголосого співу. До таких потрібно віднести Одрехову, Устя Руське та ін.

Ось що зазначив в інтерв'ю уродженець села Одрехова М. Мигаль: «Наше село – славне, знамените, надзвичайно культурне й велике (нараховувалося до 700 номерів) лемківське село, в якому діяла старовинна, побудована ще 1812 р. греко-католицька церква. Діяв шкільний і церковний хори. В народі співали багатоголосо, на забавах грали талановиті музики (музично обдарованими були цілі

¹⁵² Грица С. Фольклор у просторі та часі. Вибрані статті / С. Грица. – Тернопіль : "Астон", 2000. – С. 87.

¹⁵³ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. XLIX.

родини, зокрема Цуприків та Майчиків), ставилися вистави “Назар Стодоля”, “Наталка Полтавка”, діяла хата-читальня»¹⁵⁴.

У листі до С. Грици лемко Р. Соболевський зауважив: «В залежності від традицій хорового світського чи церковного співу в різних селах в більшій або меншій мірі лемки виконували пісні не тільки двома голосами /простим вторуванням/, а підбирали навіть тенорові чи басові партії. Ці традиції хорового, багатоголосного співу були високо розвинуті в с. Устя Руське, де автор [Р. Соболевський. – К. Ч.] прожив понад 25 років»¹⁵⁵.

Лемківщина зазнавала впливу мандрівних музикантів, засвоювала й по-своєму оригінально трансформувала їх, переймала нові засоби естетизації пісні. У результаті сформувався своєрідний виконавський еталон, самотутній стиль і манера виконання. І хоча вміння описати словами неповторність звучання людського голосу, тембр, інтонацію, артикуляцію під силу пильним фахівцям-акустикам, спробуємо виокремити бодай найхарактерніші риси, виявлені під час живого спілкування з виконавцями.

У респондентів старшого покоління домінує народна манера співу; у співаків із місцевостей, у яких був добре розвинений церковний хоровий акапельний спів, а також у людей середнього віку звукоутворення наближається до академічної манери. Обидві манери представлені в наших записах порівну.

Пісні в народній манері характеризуються добре «опертим», сильним, насиченим звуком, подекуди (через похилий вік) тьмяним, сишлим або з сильною вібрацією, рідше крикливим. Вони виконуються в зручних для співака тональностях Es-dur, F-moll, G-dur. Під час переходу від звуків малої октави до першої голос ламається, стає невиразним, приглушеним, фальцетного типу; у жінок насичений грудний регістр змінюється перехідним мікстовим. Виконавські труднощі часом призводять до інтонаційної нестійкості та чвертьтонового ковзання. Стомливим для сприйняття є одноманітно гучний і відкритий народний звук, що подекуди трапляється серед лемківських виконавців.

¹⁵⁴ Архів автора.

¹⁵⁵ Соболевський Р. Лист до С. Грици. – Львів, 1966. – С. 4.

У власне народній манері лемківські пісні виконували М. Щерба (1919 р.), М. Стець (1920 р. н.), Є. Вербицька (1925 р. н.), Т. Бамборак (1923 р. н.), Г. Ракочи (1923 р. н.), Г. Глод (1922 р. н.), А. Шийко (1929 р. н.), К. Годжик (1933 р. н.), учасники ансамблю «Лемківчанка» з с. Зарічево, репрезентуючи пісенно-виконавські традиції краю. Цю категорію представляють особи віком 50–89 років.

Академічна манера є особливістю індивідуального стилю О. Зубрицької, Д. Гаврилишин, М. Шоп'як. Їхній спів відзначається динамічною виразністю, гнучкістю, прагненням до естетизації образного плану твору.

Співоча манера зазвичай вкладається в певні норми, закони, яких дотримується співак, щоб не нашкодити творові. Вони пов'язані зі змістом пісні, її музичним образом, ладом, ритмом, музичною формою. Відчуваючи приховане в мелодії, змісті пісні, співак із народу розкриває його у невимушеній манері, передаючи це слухачеві своїм голосом. Великою мірою вибір засобів для досягнення поставленої мети залежить від індивідуальних музичних здібностей співака, його смаків і технічної майстерності.

За типом голосів у наших записах представлені групи: народне сопрано, академічне сопрано, народний альт, баритон і бас (у чоловіків поділ на народний і академічний голоси на противагу жіночим більш згладжений).

Природньо розвиненим діапазоном голосу відзначились виконавиці: О. Зубрицька ($a-d^2$), А. Шийко ($a-c^2$), Д. Мистівська ($a-c^2$), Д. Гаврилишин ($c-e^2$), Г. Пекар ($a-cis^2$). Робочий діапазон решти співаків здебільшого обмежувався інтервалами ч.5 – ч. 8.

Темпова шкала виконуваних творів – Adagio ($\text{♩}=54$) – Animato ($\text{♩}=126$) з домінуванням темпових показників $\text{♩}=84-104$. Обрядові весільні пісні – ладкання звучали протяжно в темпі Largo, rubato.

Індивідуальний стиль виконання лемківських пісень відзначено в народній співачки О. Зубрицької. Серед прийомів виконавиці – багатий арсенал агогічних, темпових та штрихових нюансів: ten., rit., accel., cresc., dim., фермати, октавні, септимові ходи в кадансах, полегшене, ніби фальцетне, звучання в регістрі другої октави, які виконавиця вибирає відповідно до свого задуму й природної інтуїції.

О. Зубрицькій 85 років, вона активний учасник численних культурних заходів, співає в сільському церковному хорі. Майстерним виконанням лемківських пісень співачка прикрашає щорічні фестини та кермеші лемківської громади¹⁵⁶. Щира й безпосередня, вона залюбки поділилася спогадами про дитинство в рідному краю, почутими там піснями.

Виразна артикуляція, вроджений артистизм вирізняли з-посеред інших тріо лемкинь із м. Долина Івано-Франківської обл. Це виконавиці віком 68–72 роки, яких поєднує багаторічне товаришування. Родом вони з Короснянського та Новосанчівського повіту Краківського воєводства. Знають чимало пісень, брали участь у колективах народної самодіяльності при лемківському товаристві на Івано-Франківщині. Особливостями виконавської манери тріо є ансамблювання голосів, відчуття строю, образу виконуваних творів, гармонічне мислення та орієнтацію у веденні різних партій. Зразки, записані від тріо, – це дво- і триголосі пісні.

На відміну від записів Ф. Колесси, наявність постійного, а не епізодичного дво-, триголосся в наших транскрипціях більш виражена, зокрема, в піснях, співаних на весіллі «Серед села стоїть груша», «Не будеме пити», «Ой, дай Боже, добрий час», колядці «У містечку Вифлеємі», патріотичній пісні «Де би лемко не бив», «Гімн лемків», парубоцькій «Я до леса не піду», ліричній «Кед собі заспівам», «Де ти ідеш, Яничку, Яничку», про втрату вінка «Мала мати дочку», соціально-побутовій «Не єдна дівчина», вояцькій «За полянов чорна рілля» та ін. Пісні, що виконувалися в колективі, належать до двоголосих зразків. У фактурі використовуються консонантні й фонові інтервали терції, квінти, сексти тощо. Очевидно, тенденція до збільшення кількості голосів у гуртовому співі відбувається під впливом професійної музики.

---

¹⁵⁶ Саме на святі «Плаче і кличе Зелена неділя» в с. Копанки Калуського р-ну Івано-Франківської обл. нам і випала нагода знайомства та першого інтерв'ю з цією яскравою представницею Лемківщини. Серед пісень, записаних від О.Зубрицької, – весільна «Шіла муха на конопель», про жіночу долю «Мамко моя, мамко», «Загукали гори», емігрантська «Не пвачте ви, мамко», декілька польських пісень. Ольга Василівна отримала 7-класну освіту, планувала йступити до учительської семінарії, але разом із родиною була переселена на Донбас. Музичне обдарування успадкувала від батька.

У гуртовому виконанні лемківські пісні звучать у гомофонно-гармонічній фактурі, де провідна мелодія проводиться у верхньому голосі (рідше – в нижньому, басовому), а решта голосів створюють гармонічний фон для нього. Підголосковий спів із виводом, як у пісні «Ой попід гай зелененький» № 59, спостерігається рідше:

Отже, у виконавській манері лемківських співаків широко побутують три типи: народна манера, яку характеризує насичений, гортанний звук із превалюванням грудного звучання в низькій теситурі, рідше крикливий звук або звук із вібрацією; академічна манера, позначена вишуканістю звучання, добре опертим яскравим та дзвінким звуком. Третій тип назвемо спів «для себе». Він вирізняється теплим, природнім, ніжним, рівним, ненапруженим звучанням, не сильним, але проникливим та приємним для слухання.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗРАЗКІВ ЛЕМКІВСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В ПОРІВНЯННІ ІЗ ЗАПИСАМИ ХІХ–ХХ ст.

10. Структурні особливості лемківського пісенного фольклору

Лемківський музичний діалект відзначається багатством і різноманітністю ритмічного та мелодичного складу пісень. У будові лемківських пісень домінує вузька 4–8-тактна строфа. «Мелодії з ширшим об'ємом 15–16 тактів носять на собі ознаки чужого, по найбільшій частині мадярського походження»¹⁵⁷. Укрупнення мелодичних форм відбувається за рахунок реприз, повторів, розгорнутих рефренів, різноманітних вставок.

Із давніх зразків з короткою 6-тактною строфою привертає увагу собіткова пісня «А вже скоро святого Яна», одна мелодична строфа якої виступає в ролі пісні:

$\text{♩} = 88$

1. А вже ско-ро свя-то-го Я - на, а со-біт-ка не па - ле - на.
Тільки для б-го купі
тай за - ча - ли го - во - ри - ти,
ко - го ма - ють з ким збу - чи - ти.

¹⁵⁷ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб-к. НТШ. — Т. XXXIX–XL. — Львів, 1929. — С. XXXIII.

У будові лемківських пісень поєднуються періоди із симетричною і несиметричною структурою тактів, нерівномірні групи й такти зі змішаними розмірами – $3/4+3/8+2/4$, $2/4+4/4+5/4$, $2/4+6/8$, $5/8+3/8$, $7/4+5/4+7/4$, $9/8+5/8+9/8$. Ця обставина, вельми характерна для лемківської пісенності, надає неабиякої винахідливості пісенним формам лемків, урізноманітнює їх. Приклади зі змішаними розмірами зустрічаємо в різних жанрово-тематичних групах: колядках, патріотичних, парубоцьких, емігрантських піснях, любовній ліриці тощо.

«До діалектних ознак лемківської пісенності слід віднести улюблені односкладові рефрени (*ей, гої*), котрі не входять у складочислову систему вірша, можуть попереджати його як предикт... роз'єднувати посередині»¹⁵⁸. У наших записах трапляються не тільки односкладові, але й розгорнуті рефрени, надлишкові складивставки, вигуки на зразок *гей, тра-ля-ля, гей, гей, у-ха-ха, ой-ой-ой, раз, сярда-сярада*.

Розширення силабічної схеми рефренами та вставками-вигуками застосовані в новозібраних піснях: «В Зарічові рук гудаци не грали», «Кермеш, кермеш», «Дубе, дубе», «На горі верба», «Ой на горі високо», «Я до леса не піду», «Як єм ішов без ліс, без ліщину», «А у мої миленької» та ін. Вигуки в лемківських піснях «імпровізаційно додаються в процесі виконання як вияв підвищеної емоційності»¹⁵⁹.

Подібно до сербо-хорватських та болгарських мелодій для лемківської пісенності характерна мелодика речитативного типу, витоком якої є мовна основа. Внутрішньоскладові розспіви трапляються вкрай рідко. Силабічність, при якій кожному складу тексту відповідає один тон, окрім лемків, є також ідеалом в музиці словаків.

Під впливом угорського, словацького фольклору в лемківську пісню проникли пунктовані ритми й синкопи. У наших записах понад 20% пісенних прикладів містять різновиди пунктирів та синкоп. Пунктовані ритми широко вживаються в лемківських патріотичних,

¹⁵⁸ Будь здорова, землеце. Українські народні пісні про еміграцію // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К.: Муз. Україна, 1991. – С. 19–20.

¹⁵⁹ Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посіб. / О. Г. Бенч-Шокало. – К.: Ред. журн. "Укр. Світ", 2002. – С. 74.

ліричних піснях та новотворах, надаючи пісенним мелодіям маршового, закличного, танцювального характеру.

На відміну від інших музичних діалектів, у пісенності лемків набув поширення мазурковий ритм 3/4 і такт 3/8, що «пояснюється впливом польських народних пісень, серед яких трійкові такти... завоювали собі домінуюче становище»¹⁶⁰. Ці розміри присутні в новозібраних піснях «Де би лемко не бив», «Ходилам по лісі», «Отам долув при долині», «Пила я вчора», «Ой, лемку, лемку» та ін.

Характерною прикметою лемківської народної поезії є повторення віршів, піввіршів і силабічних груп. Як зауважує Ф. Колесса: «Повторення не свідчать про убожество поетичної чи музикальної інтенції, а уживають ся складачами народних пісень як нарочне музикальне і стихотворне средство, як улюблена форма пісенного складу»¹⁶¹. Поширеним є повтор, що припадає на останній рядок тексту:

Як панна Марія	(6+6)	Закувала зозуленька	(4+4)
по світу ходила	6	В лісі на горісі.	6
І свого синочка	:6:	Шануй мене, мій	(4+4)
В животу носила. (2)		миленький,	:6:
		Як ластівку в стрісі. (2)	

У ліричній пісні «Ой, го-я, го-я» повторюються перший, другий та четвертий рядки. Це сприяє загальному нарощенню обсягу пісні:

Ой, го-я, го-я, доленько моя. (2)	:5+5:
Скажи, моя мила, (2)	:5:
Моя наймиленьша,	5
Чи будеш моя. (2)	:5:

У колядці «У містечку Вифлеємі» повторюється кожен рядок твору:

У містечку Вифлеємі (2)	:4+4:
Божа Маги Сина мала. (2)	:4+4:

¹⁶⁰ Колесса Ф. Музикознавчі праці / ред. М. М. Гордійчук, О. І. Дей. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 15.

¹⁶¹ Там само.

У лемківській пісенності доволі часто вживана форма строфи, в якій друга половина або остання силабічна група попереднього вірша повторюється на початку наступного. Ця форма з жанру обрядових пісень, колядок і шедрівок була перенесена в інші жанри народної поезії, зокрема балади. Виникає правильна ритмічна будова з поділом на дві музично-синтаксичні стопи:

Ой у саду, у садочку
Научала мати дочку.

Научала, говорила,
 Щоби хлопців не любила.

Із цього приводу С. Грица зазначає: «Засадничі двовіршові побудови зазнають у пісенній строфі дуже різноманітних видозмін через повторення окремих її частин чи окремих пісенних колін, їх ритмічні звуження, розширення тощо. Лемківські пісні небагатослівні, але власне тому, що співаки любуються у повтореннях, тим самим вони неначе продовжують їх тривання у часі. Здебільшого повторюють другу частину строфи»¹⁶².

У зв'язку із частим використанням повторів у лемківських піснях виникають цікаві текстові й мелодичні співвідношення. Повтори, які є одночасно в тексті та мелодії, називаються *паралельними*. Текстові повтори, побудовані на різному мелодико-інтонаційному чи ритмічному матеріалі, мають назву *контрастних*. Іноді мелодія буквального повтору в тексті розвивається за принципом низхідної чи висхідної секвенції. Прикладом паралельного сполучення повторів музичного й текстового матеріалу є весільна пісня «Шіла муха на конопель» (№ 19):

¹⁶² Гига О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і передм. С. Й. Грици. – К. : Муз. Україна, 1972. – С.13–14.

Мелодія   aa'c |:b:| c

Текст   aa'c |:b:| c

На контрастному музично-текстовому, але ритмічно близькому матеріалі побудовані повтори в лемківській пісні «Ой тече річка» (№ 42):

Текст

Ритм

Ой тече річка,
Ой тече бистренька.
Ніхто не перейде (2)
Лем я молоденька.

За принципом секвенції побудований повтор мелодії в ліричній пісні «Шкода, Боже, шкода» (№ 63):

$\text{♩} = 70$

1. Шко-да, Бо-же, шко-да ле-са зе-ле-но-го, шко-да, Бо-же, шко-да

ле-са зе-ле-но-го, бо в нім не чу-ва-ти пташ-ка ве-се-ло-

го, бо в нім не чу-ва-ти пташ-ка ве-се-ло-го.

У лемківських піснях використовуються різноманітні віршові структури та їх комбінації: (4+3) 2, (4+4) 2, (5+5) 2, (4+6) 4, 6+6, (4+4+3) 2, (4+4+5) 2, які в різних тематичних групах виступають із перевагою тієї чи іншої форми. Особливо популярною в лемків є структура (6+6), яка часто виступає з розширенням третього рядка шляхом повтору, тобто (6+6) [:6:]+6. Вона зустрічається в обрядових піснях, зокрема колядках, набула поширення в любовній ліриці, дівочьких, жіночих піснях, емігрантській творчості, патріотичних піснях, новотворах:

Не пвачте ви, мамко,
Бо я в Гамериці.
Роблю на таляри (2)
В тий чорний фабриці.

ковних ладів сьогодні менше побутують у репертуарі лемківських співаків, натомість домінують широкорозвинені, розгорнуті мелодії гармонічного плану з модуляціями й відхиленнями в паралельну тональність. Розширення амбітусу пісень до інтервалу октави та ширше виникає за рахунок мелодичного секвенціювання AA⁵BA, наприклад:

♩ = 104

1. Хоть бим ко - сив, хоть бим ко - сив, хоть бим жав,
лем бим то - то, лем бим то - то дів - ча взяв.
Спа - ну - ла мі, спа - ну - ла мі до дя - ки. По - ман - рі - че, по - ман - рі - че ши - ро - кій.

Утім, основний масив пісень складається в обсяг квінти-сексти із субквартовими стрибками. Тоніка в таких піснях зазвичай розміщується посередині звукоряду пісні, наприклад: V 1 | 4 3 | 2 | 2 4 3 2 | 3 2 VII | 1 ||. До типових мелодичних зворотів належать оспівування стійких ступенів I, III, V, найрізноманітніші заповнення субквартового стрибка, використання секвенцій: 3 2 VII | 1// або 2 V VII | 1 || тощо. В кінцевих кадансах часто використовується поступенний низхідний зворот від V (IV) до I ступеня або від V до III ступеня та ін. Незначна кількість пісенних мелодій закінчується розімкнено V-м ступенем. Перевагу мають пісні мажорного нахилу.

Наведені в підрозділі пісенні зразки є типовими для лемківського музичного діалекту, містять характерні ритмічні, мелодико-інтонаційні, мовно-діалектні ознаки й загалом репрезентують екзистенційну картину лемківської народнопісенної культури на сучасному етапі.

11. Види трансформації в новозібраних зразках лемківського пісенного фольклору

Унаслідок колективного творення й усного побутування народний твір схильний до трансформацій. Своє рухливе, мінливе життя в усній традиції він продовжує, навіть будучи закріпленим на папері. Так виявляється внутрішня динаміка розвитку народної поезії й тісно пов'язаної з нею музики. Трансформації словесного й музичного компонентів приводять до якісних зрушень у змісті й формі твору та надають уявлення про еволюцію моделі пісні. При цьому незмінні або домінантні ознаки в пісні є важливими для збереження традиції, змінні або випадкові – стимулюють її оновлення.

У порівнянні із записами фольклористів ХІХ–ХХ ст. найпоширенішими видами трансформації, виявленими в новозібраному пісенному фольклорі лемків, є:

- варіювання та імпровізаційність;
- контамінація (контамінація – змішання, введення в розповідь подій з іншого пісенного твору);
- варіантність;
- редукція¹⁶³ словесного компоненту пісні;
- перетекстування;
- осучаснення мови пісень;
- авторська творчість.

Певна ступінь мінливості пісні на різних її рівнях – інтонаційному, мелодичному, ритмічному, темброво-динамічному, регістровому, темповому та ін. виявляється природною умовою життєвості фольклору. Жодне виконання багатострофової пісні в автентичних умовах не обходиться без *варіювання та імпровізації* наспіву, які виступають пайціннішими ознаками усної народної творчості. Без імпровізації наспів стає одноманітним, закостеним, виконується механічно. «Коли співаки народних пісень з якихось причин не в змозі імпровізувати, – зауважує П. Богатирьов, – пісня починає

¹⁶³ Від лат. *reducire* «скорочувати».

звучати мляво: “не летит песня”, за висловом самих співаків, “нема духу”, “не співається пісня, ніяк не витягнеш”... імпровізація наспіву характеризує творчий обрис співака»¹⁶⁴, відрізняє його від інших індивідуальним почерком, що простежується в кожному виконаному ним творі.

Таким індивідуальним стилем позначений спів лемкині О. Зубрицької, в пісенному репертуарі якої переважають давні, довгі лемківські пісні баладного характеру, емігрантські та родинно-обрядові пісні.

У співі М. Щурик ми спостерігали прийом варіювання звуків. Урізноманітнюючи мелодичну лінію виконуваних пісень за своїм смаком, співачка кожного разу обирає потрібні засоби з великого запасу традиційних вокальних і музичних варіацій. В одному випадку вільно замінюючи звуки в межах тональності, в іншому – домислюючи над- і підголоски до основної мелодичної лінії.

Серед різновидів імпровізації П. Богатирьов виокремлює вимушену й умисну, підготовану й непідготовану. Записуючи пісенний матеріал від лемків, ми мали змогу спостерігати, як по-різному виходили з ситуації співаки, коли під час виконання пісні забували текст чи мелодію. В міру обдарування хтось розгублювався, нарікав на пам'ять, вік, інші намагалися зімпровізувати текст чи мелодію в потрібному метроритмі.

«Усний фольклорний твір змінюється залежно від ситуації, в якій він виконується. До ситуації потрібно віднести склад слухачів»¹⁶⁵, – зазначає П. Богатирьов. Ми особисто пересвідчилися в слушності цієї думки, коли виконавиці (з огляду на молодий вік авторки дослідження) в текстах пісень замінювали окремі сороміцькі слова пристойними. Безперечно, пісня набуватиме іншого звучання в середовищі дітей, молоді, дорослих, у невимушеній атмосфері святкового застілля тощо. І це насамперед залежить від виконавця, його наміру, майстерності, вміння імпровізувати.

¹⁶⁴ Богатирев П. Традиция и импровизация в народном творчестве: VII Междунар. Конгресс антропологических и этнографических наук., август. 1964 г., Москва. – М.: Наука, 1964. – С. 3.

¹⁶⁵ Богатирев П. Традиция и импровизация в народном творчестве: VII Междунар. Конгресс антропологических и этнографических наук., август. 1964 г., Москва. – М.: Наука, 1964. – С. 5.

До різновиду варіювання тексту належить заміна окремих інформаційних, мотиваційних, кваліфікаційних та ін. деталей у пісні. Інформаційними, наприклад, можуть виступати елементи специфічної синонімії – «рухомі» частини, заміна яких не впливає на основний сюжетно-композиційний стрижень твору. Це соціальні ролі персонажів, об'єкти дії, елементи побуту, зміна місцевості розгортання події тощо. Спектр варіювання таких синонімів указує не на розбіжність, а на загальну смислову зону, що входить до основного змісту усного повідомлення.

Інформаційними взаємозамінними компонентами в народних піснях виступають *топоніми*, що дають вказівку на місцевість побутування чи походження твору. Наприклад, парубоцьку пісню «Я си хлопець богушан» від лемків переселенців із с. Богуша (повіт Новий Санч) знаходимо у варіантах «А я хлопець з Кожушан»¹⁶⁶, «А я хлопець (з) Капушан»¹⁶⁷. Варіанти зберігають між собою семантичну й структурну тотожність.

Іноді топоніми чергуються з більш узагальненими назвами: поле, ліс, річка, потік, село, як у варіантах вояцької пісні «В Маластові чорна роля»¹⁶⁸, «А в Мисцовій чорна роля»¹⁶⁹, «За полянов чорна рілля», «Там на горі шире поле»¹⁷⁰. Таким чином розмивається географічна прив'язка твору до конкретної місцевості.

На важливості народної імпровізації наголошував П. Богатирьов: «Якби у всі види народного мистецтва не вносилося імпровізації, традиція стала б штампом. Твір механізувався би, втратив одну з своїх основних функцій – впливу на слухачів і глядачів і поступово повинен був би зникнути з фольклорного репертуару»¹⁷¹.

¹⁶⁶ Антологія лемківської пісні / Упоряд. М. Байко. – Львів, 2005. – С. 387.

¹⁶⁷ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб.-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 265.

¹⁶⁸ Там само. – С. 144–145.

¹⁶⁹ Лемківські співанки / [упоряд. М. Соболевський]. – К. : Муз. Україна, 1967. – С. 283.

¹⁷⁰ Антологія лемківської пісні / Упоряд. М. Байко. – Львів, 2005. – С. 436.

¹⁷¹ Богатырев П. Традиция и импровизация в народном творчестве: VII Междунар. Конгресс антропологических и этнографических наук., август. 1964 г., Москва. – М. : Наука, 1964. – С. 6.

При цьому варто зауважити, що найменше варіюються щодо змісту й форми ті жанри обрядового фольклору, яким у давнину надавалося магічної функції. До таких належать замовляння, закликання весни, ініціальні весільні обрядодії та пісні, що їх супроводжують, зокрема, архаїчні весільні ладкання, тощо. Пісні цих жанрово-тематичних груп навіть сьогодні виявляють велику консервативність і збереженість у репертуарі співаків.

Для прикладу, порівняймо весільні ладкання із записаних на Лемківщині Ф. Колесою¹⁷² й ті, що довелося зафіксувати нам від багатолітніх весільних свашок із Кроснянщини. Незначні мелодичні відмінності зразків пояснюються різною територією їхнього походження: Сянік – Кросно.

Дав ся їм Бог діждати, (2)	(7) 2	Дав ся їм Бог діждати, (2)	(7) 2
Дітину виховати,	3+4	І Марусю виховати,	4+4
Весілечко му справляти.	4+4	І весіля їм справляти.	4+4

Мелодичні контури обох прикладів весільного ладкання дещо відрізняються, хоч в основі виявляють глибоку спорідненість:

Запис Ф. Колесси V1234232VII 1| 23432343242321| 232 VII 142321| 343212121||

Запис автора V12^43VII 1^ | 234^2| 34^231| 2432121 ^3||

^ — знак подвоєння звуку.

Мусимо визнати, що ладкання нині швидко виходять із репертуару сучасних лемківських співаків, їх фіксація в автентичному виконанні є щасливим випадком для збирача.

Унаслідок додавання до традиційного сюжету пісні свого тлумачення, пояснення чи коментаря, а також у результаті поєднання мотивів із двох чи декількох творів виникає явище *контамінації*.

¹⁷² Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб.-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 154.

Під час виконання контамінованого твору співак щораз може повторювати його з попередніми змінами й доповненнями або створювати нові комбінації.

Контамінаційні перетворення відбулися в текстах новозібраних балад із сюжетом «про вдову та її синів-женихів» та «викликання милого чарами». Перший сюжет – це один із численних варіантів¹⁷³ балади про сватання сина до матері й брата до сестри, відомий по усій етнографічній території України.

Другий сюжет є також досить поширеним в Україні. Як зауважує П. Лінтур, «пісня про чабана, що розвиває мотив викликання милого чарами і починається словами “На тім боці Дунаю” або “Ой на горі синета”»,¹⁷⁴ – дуже старовинна; її давність підтверджується органічним зв’язком з обрядовою поезією (в календарній поезії ця пісня зафіксована як веснянка-гаївка), її хоровим виконанням, широким побутуванням на Україні і в Білорусії, в однаковому текстовому звучанні»¹⁷⁵. Описуючи її сьогочасне виконання на території західного Поділля, О. Смоляк зазначає: «Дівчата і хлопці, взявшись за руки, водять гаївку колом», «ходять “ключем” або «колом

¹⁷³ Квітка К. Вибрані статті. – К.: Муз. Україна, 1986 – Ч. 2. / Упоряд. А. Іваницький. – С. 49–50; Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка / [упоряд., вст. ст. та прим. М. Яценка]. – К.: Муз. Україна, 1971. – С. 197–199; Балади: родинно-побутові стосунки / Упоряд. О. І. Дей. Відп. ред. М. Гайдай. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 24–35; Балади: кохання та дошлюбні взаємини / Упоряд.: О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук, А. І. Іваницький; відп. ред. М. М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 120; Гижа О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і передм. С. Й. Грици. – К.: Муз. Україна, 1972. – С. 197–198; Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина друга (нотний додаток) / О. Смоляк. – Тернопіль: Астон, 2001. – С. 39–44; Іваницький А. І. Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору: Навчальний посібник з музичної фольклористики [для вищ. навч. закл. культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації] / А. І. Іваницький. – Вінниця: Нова книга, 2007. – С. 283.

¹⁷⁴ У деяких варіантах *шалата*, *шивета*, ймовірно, від лемк. *шавата* – салат (трава).

¹⁷⁵ Лінтур П. В. Народні балади Закарпаття / [запис, упоряд. текстів, вст. ст. і прим. П. В. Лінтура]. – Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – С. 259.

і співають», чи «ідуть гусачком, тримаючись за пояс попередньої дівчини»¹⁷⁶.

Через свою етично-виховну, естетичну й пізнавальну цінність сюжети обох балад (не лемківські за походженням) затримались у пам'яті респондентки, що має гарні музичні дані, хоч і набули нової комбінації.

У новому записі співачка пов'язала ці два сюжети в один, об'єднавши їх спільною мелодією та формою з рефреном-приспівом. Таким чином, виник новий контамінований варіант, хоча штучність такого поєднання очевидна, див. № 33 «Ой на горі високо».

Варіантність – одна з головних ознак фольклору, яка стосується всіх його родів і видів, вона полягає у наявності багатьох варіантів твору в межах одного або сусідніх сіл. Серед наших записів нараховується небагато варіантів, тому для утворення варіантного ряду послуговуватимемось нотними фіксаціями вчених ХІХ–ХХ ст.

У репертуарі автентичних лемківських співаків і сьогодні побутує весільна пісня «Шіла муха на конопель». Найдавніший її запис опубліковано в збірнику І. Верхратського. Згодом її фіксували Ф. Колесса, Ю. Костюк, О. Гижа. За єдністю тексту пісні утворилася така низка варіантів¹⁷⁷:

Запис І. Верхратського	Сыла муха на коноплю, увалила квіт, На што ты ня пані-матко завязала сьвіт.
Запис Ф. Колесси	Сіла муха на коноплі /:йувалила квіт:/ А юже'с мі, пані мамо, (2), завязала сьвіт.
Запис Ю.Костюка	Шіла муха на коноплю, увалила квіт. Нач же ти мі, пані матко, зав'язала швіт?

¹⁷⁶ Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина друга (нотний додаток) / О. Смоляк. – Тернопіль : Астон, 2001. – С. 39–44.

¹⁷⁷ Аналізуючи споріднені варіанти пісень, послуговуємось поняттям «пісенної парадигми», впровадженням у науковий обіг С. Грицою, та виділеними вченою рівнями механізму множення варіантів. *Пісенна парадигма* – сукупність варіантів одного пісенного зразка, що утворилася внаслідок його трансформації в процесі часово-просторового руху.

Ця пісня належить до індивідуальних мелодій, про які Ф. Колесса зауважує, що вони «легше даються переносити з місця на місце, і є доступніші для варіювання та скоріше підлягають всяким змінам, ніж групові мелодії, переважно співані хором та бережені обрядом і співацькою дружиною»¹⁷⁸. Пісня «Шіла муха на конопель» класифікована як весільна без чіткої функціональної закріпленості до етапу весільного обряду, у ній висловлюється туга за дівуванням, зеленим вінком, юнацькою чистотою і безтурботністю; виконують її і як ліричну під час святкового застілля.

Записаний нами варіант був почутий у родині респондента на Горлицині:

1

Із Горлицького повіту походить і варіант Ф. Колесси¹⁷⁹, записаний від молододі дівчини Ульки Тарбай у 1911 р.:

¹⁷⁸ Колесса Ф. Музикознавчі праці / ред. М. М. Гордійчук, О. І. Дей. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 371.

¹⁷⁹ Пісні транспоновано до спільного тону соль для полегшення порівняльного аналізу нотацій.

Andantino

Сі - ла му - ха ва - хо - но - плі, об - ва - ли - ла квіт,
а ю - же - с мі, па - ні ма - мо, за - в'я - за - ла світ.

Варіанти № 1–2 кваліфікуємо як семантично й структурно то-
тожні. Вони походять з одного середовища і, незважаючи на відда-
леність у часі запису, зберігають єдиний силабо-мелодичний ритм
та подібний мелодичний контур¹⁸⁰:

Інципіт зразка № 1 $5^{\wedge}6^5 | 4254 | 3^21V\P^{\#} | 1 : | 2^{\wedge}VII^{\#}V | 123^4 : | 543^2 | 1 ||$

Інципіт зразка № 2 $3^45^{\wedge} | 423^4 | 3^4321 | : 3^21VII^{\#} | 123^4 : | 543^21 ||$

У другому випадку чотирискладові дилодії завершуються ауг-
ментаціями:

$\frac{5}{8}$ $\frac{5}{8} + \frac{3}{8}$

До варіантів цієї ж пісенної парадигми зараховуємо приклад, за-
писаний у Сяніцькому повіті¹⁸¹.

¹⁸⁰ Читати в g-moll.

¹⁸¹ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 137.

Andantino

Репризне повторення першого рядка розширює силабічну будову: 4+4+[:5:] [:4+4:] +5.

Контрастним із погляду мелодики є варіант Ю.Костюка, записаний 1948 р. на Пряшівщині¹⁸². Згадану пісню виконувала 63-річна респондентка з с. Бехерів (околиці Бардійова):

4

Parlando

Цей 8-ми тактовий період – стислий, лаконічний не розширений репризою. Щодо ладової будови, цей зразок цікавий поєднанням мажорного тетра хорду з опорою на «g» (II рядок) і мінорного трихорду з опорою на субкварту «g» (I рядок). Варіант № 4 семантично й структурно тотожний із попередніми, проте значно відрізняється мелодичним контуром. Для порівняння:

Інципіт зразка № 1: 5^6^5 | 4254 | 3^21VII^# | 1 |:2^VII^#V | 123^4: | 543^2 | 1||

Інципіт зразка № 4: 6^545 | 1234 | 6^545 | 1 | 2^4^ | 3231 | 4^32 | 1||

¹⁸² Українські народні пісні Пряшівського краю / [упоряд. Ю. Костюк]. – Словацьке вид. худ. літ-ри, 1958. – С. 129.

Зміни, наявні у варіантах, не виходять за межі пісенної парадигми і не роз'єднують генетичної спорідненості твору. Об'єднавчими чинниками виступають спільний сюжетний стрижень, ритміка вірша й мелодії.

На рівні ритмо-структури мелодичного контуру тотожність виявляє пісенний варіант із записів О. Гижі¹⁸³:

5

Помірно

Прикладами синонімічної варіантності виступають записи собіткової пісні О. Гижі та автора, в яких при збереженні спільного семантичного коду допускаються взаємозаміни мелодичного контуру:

6

Повільно

7

$\text{♩} = 88$

На сучасному етапі в лемківській пісенності зростає частка *ре-дукованих* творів. Скорочення словесного тексту та випущення його

¹⁸³ Гижя О. Українські народні пісні з Лемківщини / Загальна редакція і перedm. С. Й. Грици. – К. : Муз. Україна, 1972. – С. 53–54.

окремих деталей все більше актуалізується, оскільки твори виконуються головним чином із пам'яті, а не на основі фіксованих джерел.

Так, наприклад, текст 15-ти куплетного варіанту української пісні «Ой пила я, пила я», записаний Г. Танцюрою від Явдохи Зуїхи¹⁸⁴, у лемків зредукований до 6 куплетів з варіантами – у збірці М. Соболевського¹⁸⁵ та до 5 куплетів – у нашому записі. У редукованих варіантах збережено головним чином ті куплети, що становлять сюжетний стрижень твору.

Редуковані пісні свідчать про згасання твору та його перехід в пасивну пам'ять співака. Така тенденція спостерігається в численних записах лемківських пісень, куплети яких скорочено до мінімальної кількості. Насамперед це деякі обрядові пісні та окремі ліричні, вояцькі, призабуті пісні польського походження тощо.

Серед тенденцій, широко розповсюджених у лемків, – пристосування двох, трьох і навіть чотирьох пісенних текстів до однієї мелодії, т. зв. *перетекстування*. Перетекстування є ознакою відносної самостійності пісенних мелодій і текстів та вільного оперування ними з боку співаків. Безперечно, перетекстуванню легше піддаються короткі одно-дворядкові пісні жартівливого характеру, функціонально не прикріплені.

Існує велика кількість текстів на мелодію з інципітом:

123[•] | 3^{•^3} | 23[•]43[•] | 2 1 | 3[•]45 | 5^{^3} | 4565 | 43[•] |
23[•]4 | 4^{^3} | 5[^]43 | 21 | 5^{^3}43 | 21 ||

Попід гаєм Феся телятка пасала. (2) Пасва я си, пасва штири бички з ясва. (2)
Пасучи телятка Феся загукала, І так сим шпівава,
Ей, Феся загукала¹⁷⁹. Аж ся гірка трясва. [№ 82]

¹⁸⁴ Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Г. Танцюра / [упор., передм. та прим. В. А. Юзвенко, М. Т. Яценка]. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 497–499.

¹⁸⁵ Лемківські співанки / [упоряд. М. Соболевський]. – К. : Муз. Україна, 1967. – С. 261–262.

¹⁸⁶ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини // Етнограф. зб.-к. НТШ. – Т. XXXIX–XL. – Львів, 1929. – С. 264.

На основі цієї мелодії створено чимало перетекстувань і в наш час, наприклад, сл. Степана Криницького – «Лемко я си, лемко, в Криниці-м ся родив». У перетекстуваннях помітно зростає частка авторської творчості; до відомих у традиційному фольклорі тем додаються актуальні для сьогодення, що турбують, цікавлять, привертають увагу сучасних співаків та слухачів. Як зауважує З. Василенко, «самостійність пісенних мелодій і текстів відкриває сприятливі можливості для новотворчості»¹⁸⁷. Утім, варто зауважити, що в перетекстуваннях творці-виконавці дотримуються меж традиції, не відходячи від фольклорної норми. Інколи навіть буває важко відрізнити трансформовані твори від автентичних народних зразків.

Як зауважує С.Грица: «Танцювальний характер мелосу – передумова його легкої засвоюваності, міграцій. Моторна танцювальна мелодика є зручною ритмічною матрицею для підтекстовування нових пісенних сюжетів... Звідсіль і досить часті неузгодженості поміж семантикою словесного тексту, пройнятого не раз трагедійними настроями, та «легенькими» танцювального характеру і мажорного нахилу мелодіями...»¹⁸⁸.

Приклади перетекстувань серед новозібраного матеріалу виявлено в парубоцькій, пияцькій пісні та новотворі про переселення лемків в Україну. Всі зразки базуються на типовій для лемківського фольклору однорядковій, функціонально не прикріпленій народній мелодії:

8

¹⁸⁷ Закарпатські народні пісні / упоряд., передм. та прим. З. І. Василенко. – К., 1962. – С. 10.

¹⁸⁸ Будь здорова, землеце. Українські народні пісні про еміграцію // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К.: Муз. Україна, 1991. – С. 20.

Народна поезія чутливо реагує на всі події, що вносять зміни в культурне, економічне життя народу. В часи економічної кризи, що супроводжувалася масовим виїздом населення на заробітки, народна творчість поповнилася емігрантськими творами. При цьому мова пісень доповнилася словами іноземного походження, сленгізмами, діалектизмами, макаронізмами, властивими іноетнічному середовищу. Як зауважує С. Грица: «До... локальних говірок в емігрантських піснях додається лексика німецького, англійського походження, нові поняття, зв'язані з новими умовами життя і праці»¹⁸⁹.

Окремі сленгові вислови: *бос, таляри, шифа* та ін., збережено в нових записках емігрантських пісень від співачки Ольги Зубрицької.

Осучаснення мови пісенних творів активно відбувається і в повоєнний період, коли етнографічна група опиняється в новому соціокультурному середовищі серед українського населення. Під впливом українських і російських народних пісень у нових умовах побутування лемківська пісня поповнюється словами з української літературної мови. Лемківські вислови польського, словацького походження в мовленні носіїв замінюються українськими відповідни-

¹⁸⁹Будь здрава, землице. Українські народні пісні про еміграцію // Упоряд., вст. ст. і прим. С. Грици. – К. : Муз. Україна, 1991. – С. 17.

ками: *гварити, бесідувати* – розмовляти; *грулі, бандурки* – картопля, *ярмак* – базар, *бузі* – губи, *вишисто* – усе, *юж* – вже тощо.

Таким чином, мова в піснях лемків-переселенців на території України осучаснюється через відхід від діалектизмів та наближення до літературної норми, хоч серед старожилів здебільшого зберігається автентична лемківська говірка.

Як спосіб осучаснення мови пісенних текстів згадуються предмети сучасного побуту, наприклад, сьогоденний засіб комунікації – телефон:

Як буде солома –
Будут вишитки дома.
А як буде піно –
Можеш прийти шміло.

А у мої миленької
Не є, не є телефона.
Жеби вна мі позвонила,
Коли, коли сама дома.

Як зазначає С. Грица: «У новій фазі розвитку фольклору... характерне піднесення ролі індивідуума в творчому процесі, ролі авторства, інтеграція писемної та усної творчості»¹⁹⁰. На основі народної пісні складено чимало сучасних авторських творів і в середовищі лемківських співаків. Ми записали жартівливі куплети від К. Криницької, які авторка розпочала рядками відомої пісні: «Тече річка невеличка скочу – перескочу» і продовжила власною поезією в дусі коломийки (с. 217-218).

Отже, серед найпоширеніших видів трансформації, виявлених у нових записах лемківських пісень, потрібно відзначити: імпровізацію, контамінацію, редукцію словесного тексту пісні, перетекстування, осучаснення мови, посилення ролі авторства тощо. Усі ці засоби свідчать про життєвість і динаміку фольклорної традиції лемків від повоєнних років до нашого часу.

¹⁹⁰ Будь здорова, землице. – С. 14.

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ

1. Повічте нам, пастушкове

$\text{♩} = 72$

Музична партитура для голосу та фортепіано. Темп 72 удари на хвилину. Ключовий знак: один діз (F#). Ритм: 4/4. Партитура складається з двох систем. Перша система має два рядки нот з текстом: 'І По-віч-те нам, пас-туш-ко-ве, що сте ви-ді-ли, Же сте ся так о-пів-но-чі, вшиті-кі збу-ди-ли.' Друга система також має два рядки нот з текстом: 'Виділись-ме ди-тя гар-де, я-ко квіт-тя, на-род-же-не в Виф-ле-є-мі.' Під другою системою є додатковий рядок нот з текстом: 'для 2-го ангела' та 'на-ро-дин'. Знак 'V' позначає початок вступу фортепіано.

І По-віч-те нам, пас-туш-ко-ве, що сте ви-ді-ли,
Же сте ся так о-пів-но-чі, вшиті-кі збу-ди-ли.

Виділись-ме ди-тя гар-де, я-ко квіт-тя, на-род-же-не в Виф-ле-є-мі.
для 2-го ангела
на-ро-дин

1. Повічте нам, пастушкове,
Що сте виділи,
Же сте ся так опівночі
Вшиті збудили.
Виділись-ме дитя
Гарде, яко квіття.
Народжене в Вифлеємі.

2. А хто же вам о дитятку
О тим повідав.
І я би-єм з вами пішов,
Жеби то я знав.
Ангели співали,
Нам оповідали,
Же ся Ісус народив.

2. Дякуєме вам за ваші дари

$\text{♩} = 96$

Музична партитура для голосу та фортепіано. Темп 96 удари на хвилину. Ключовий знак: один діз (F#). Ритм: 4/4. Партитура складається з двох систем. Перша система має два рядки нот з текстом: 'Дя-ку-є-ме вам за ва-ші да-ри, жесь-те ся од нам при-кла-ду-ва-ли.' Друга система має два рядки нот з текстом: 'Дай вам, Бо-же, дай вам у-шит-ко-го мно-го сьо-го роч-ку но-во-го.' Знак 'V' позначає початок вступу фортепіано.

Дя-ку-є-ме вам за ва-ші да-ри, жесь-те ся од нам при-кла-ду-ва-ли.

Дай вам, Бо-же, дай вам у-шит-ко-го мно-го сьо-го роч-ку но-во-го.

1. Дякуєме вам за ваші дари,
 Же сьте ся од нам прикладували.
 Дай вам, Боже, дай вам
 Ушиткого много
 Сього рочку нового.

3. Як панна Марія

$\text{♩} = 100$

І Як пан-на Ма-рі-я по сві-ту хо - ди-ла і сво-го си-ноч-ка
в жи-во-ту но - си - ла, в жи-во-ту но - си - ла.

(1) що то га при - йа - ба ста ти - сьо - ти - да,
же над мо - юм пои - сом Си - ва по - ро - зю - да,

(4) поч - ає по - чу - ва - ти. Си - нок - ка сво - бо - ло - г Бл - га ва - жо - ти.

1. Як панна Марія
По світу ходила
І свого синочка
В животу носила. (2)
2. Прийшла вона, прийшла
До одного хвонка. (2)
До одного міста. (2)
3. – Ой хвонку мій, хвонку,
Преночуй ня ночку (2)
В своїм будиночку. (2)
4. Він їй не ночував,
Псами їй зачував.
Пси коли познали,
Брехац перестали. (2)
5. Пішла вона, пішла
До другого міста.
До другого міста,
До другого хвонка. (2)
6. – Ой хвонку мій, хвонку,
Преночуй ня ночку (2)
В своїм будиночку. (2)

7. Він їй не ночував,
Псами їй зачував.
Пси коли познали,
Брехац перестали. (2)

8. Пішва она, пішва
До третього міста.
До третього міста,
До третього хвopка. (2)

9. – Ой хвopку мій, хвopку,
Преночуй ня нoчку (2)
В своїм будиночку. (2)

10. А іди ти, іди
Там під мою шoпку.
Будеш ти там мати
Беспечную нoчку. (2)

11. Вночі-опівночі
Вийшов хвopко на двір.
Што то за новина,
Што то за причина,
Же над моїом шoпком
Звізда засвітила.
То Панна Марія
Сина породила.

12. А же би я то знав,
Же то Мати Бoжа,
Вистелив би я їй
До білого ложа. (2)

13. Вистелив би я їй
Южко з подушками,
А сам би я легав
З дітьми під прожками. (2)

14. Я тя не просила
Южко з подушками,
Лем ім тя просила
Нoчку нoчувати,
Синoчка скупати.
Синoчка свогого,
А Бoга вашого.

4. У містечку Вифлеємі

$\text{♩} = 80$

1. У міс-теч-ку Виф-ле-є-мі. у міс-теч-ку Виф-ле-с-мі

Бо-жа Ма-ти Си-на ма-ла, Бо-жа Ма-ти Си-на ма-ла

Бо-жа Ма-ти не злю-би-ла, од прес-то-лу від-сту-пи-ла

1. У містечку Вифлеємі*
Божа Мати Сина мала.

2. Ручки, нужки уповила,
На престол Го положила.

3. Ізійшли ся всі сятії,
Взяли книги золотії.

6. Дали Йому Ісус Христос,
Божа Мати ізлюбила,
До престола приступила,
Вся ся земля звеселила.

4. Стали вони всі читати,
Якби Йому ім'я дати.

5. Дали Йому сятий Петро,
Божа Мати не злюбила,
Од престола відступила,
Вся ся земля засмутила.

7. Радуйме ся, весельме ся,
Бо Спаситель народився.

* Кожний рядок повторюється двічі.

5. Ну же, ну же, браття-сусіди

♩ = 104

І Ну же, ну же, брат-тя-су-сі-ди, за-будь-мо кло-піт, по-кинь-мо бі-ди.

Най ся пом-но-жить вся-ка по-ті-ха, кло-піт і нуж-да зги-не до ві-ка.

Рефрен

Тре-ба, тре-ба, ми-лі-ї брат-тя, на-род-же-но-му пок-лін від-да-ти.

1. Ну же, ну же, браття-сусіди,
Забудьмо клопіт, покиньмо біди.
Най ся примножить всяка
потіха,
Клопіт і нужда згине до віка.

Рефрен:

Треба, треба, милії браття,
Народженому поклін віддати.

3. Перші чули в полі пастирі,
Як на небесах ангели піли.
Хвала во вишніх хай Богу буде,
А мир на землі вам, добрі люди.

Рефрен:

4. Треба, треба і тее знати,
Які то дари несли дитяти:
Ливан і миро, золото, дари,
Які принесли зі Сходу царі.

Рефрен:

2. Сему винна нещасна Єва,
Що з'їла овоч з райского древа.
Взяла з собою всі свої дітки –
Прийшов Спаситель,
хоче збавити.

Рефрен:

5. А ми є собі біднії хлопи,
Што мали з собов –
несли до шопи.
Прийми, прийми,
Всесильний Пане,
Тобі даєме, на што нам стане.

Рефрен:

6. Вівці віддаймо Йсусу Христу,
Душу і тіло і совість чисту.
Прийми, прийми,
Всесильний Пане,
То ти даєме, на што нас стане.

Рефрен:

6. Ой в Римі, Римі

$\text{♩} = 68$
Один

1. Ой в Ри - мі, Ри - мі та Йру - са - ли - мі, ра - дуй - ся.

Хор

Ра - дуй - ся, зем - ле, Син то ся Бо - жий на - ро - див.

Ра - дуй - ся, зем - ле, Син то ся Бо - жий на - ро - див.

1. Ой в Римі, Римі та Йрусалимі, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
2. Ой треба, треба листи писати, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
3. Листи писати, у світ пускати, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
4. У світ пускати, Йм'я му шукати, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
5. Найшли вни му Йм'я, сам святий Петро, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
6. А Божа Мати та й не злюбила, радуйся.
Та й не злюбила, та й не веліла, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив.
7. Найшли вни му Йм'я, сам святий Павло, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)
8. А Божа Мати та й не злюбила, радуйся.
Та й не злюбила, та й не веліла, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив.

9. Найшли вни му Йм'я, сам Ісус Христос, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив. (2)

10. А Божа Мати та й ізлюбила, радуйся.
Та й ізлюбила, та й повеліла, радуйся.
Радуйся, земле, Син то ся Божий народив.

7. Чи спиш, чи чуєш

$\text{♩} = 80$

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked as quarter note = 80. The first staff contains the melody for the first line of the song, and the second staff contains the melody for the second line. The lyrics are written below the notes.

1. Чи спиш, чи чу - єш, ти, па - не газ - до, у - стань же.

У-стань же го - рі тро - я - ка ра - дость, тро - я - ка ра - дость на дво - рі.

1. Чи спиш, чи чуєш,
Ти, пане газдо, устань же,
Устань же горі:
Трояка радість,
Трояка радість на дворі.

2. Ішли бабоньки
На колядоньки на Йордан,
Ой на Йордан.
На колядницю,
На ту земненьку водицю.

8. Радість ся являє

1. Радість ся являє – *
Христос ся рождає.

4. Ангели співали,
До нього прибули.

2. Мала Діва Сина
Коло Вифлеєма.

5. Принесли му дари,
Пісню заспівали.

3. Як Го породила,
Сіном притрусила.

6. І ми теж співаймо,
Христа прославляймо.

7. Во віки [...]
Йому многа літа.

* Кожний рядок повторюється двічі.

9. У Вифлеємі в стайні на сіні

1. У Вифлеємі
В стайні на сіні
Христос родився
Всім на спасіння.

2. Радійте люди,
Христа вітайте,
Божому Сину
Поклін віддайте.

3. Хвала на небі
Богу святому,
А мир і спокій
Роду людському.

10. Загуду, заграю

$\text{♩} = 72$

1. За - гу - ду, за - гра - ю на сво - їх гу - сел - ках
 ма - лень-ко-му І - су-со-ві, що ле-жить в я - сел - ках, сел - ках.

1. Загуду, заграю
 На своїх гуселках
 Маленькому Ісусові,
 Що лежить в яселках.

2. Ой на Святий вечір,
 В самий опівночі
 Прилетіли ангелики
 Христу допомочи.

3. Святі ангелики
 Прилетіли з неба,
 Дали знати Йосипові,
 Що тікати треба.

4. Утікали вони
 Горув та долинув.
 Хоронили життя своє
 З маленьких дитинов.

5. А на розказ Божий
 Свята Божа Мати
 Веліла нам, християнам,
 Заколядувати.

11. Ой чи спиш, чи не спиш

1. Ой чи спиш, чи не спиш, Чесний господарю? Щадрий вечір, добрий вечір, Чесний господарю*.	9. А на тих брусоньках Три хлібки пшенични.
2. Нема його дома, Поїхав до Львова.	10. А на тих хлібоньках Три килики ¹⁸⁶ злоті.
3. А він там у Львові Древо скупуює.	11. З першого килюха Син Божий оживав.
4. Древо скупуює, Церковцю будує.	12. З другого килиха Йсус Христос оживав.
5. Церковцю будує Із трьома верхами.	13. З третього килюха Пресвята Марія.
6. Із трьома верхами, Четверима дверми.	14. Бувайте здорові, Пане господарю.
7. А у тій церковці Три столи тесові.	15. Та не сам із собов, Та із жінков свойов.
8. А на тих столоньках Три бруси линяні ¹⁸⁴ .	16. Та із жінков свойов, Та як з діточками.
	17. Та із діточками, Та як з звіздочками.

* Приспів «Щадрий вечір, добрий вечір» повторюється з кожним парним рядком.

¹⁸¹ Линяні – льняні.

¹⁸² Килики, килюхи – келихи.

12. А я малий птачок

$\text{♩} = 76$

The musical score is written on two staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. It contains the melody for the first line of the song. The second staff continues the melody. The lyrics are written below the notes. There are some musical markings above the notes, including a 'V' and a 'z'.

1. А я ма - лий пта - чок, сів на об - ла - чок.

А ви ме - ні гріш-ки дай - те, здо - ро - ві б'ста - вай - те.

1. А я малий птачок,
Сів на облачок.
А ви мені грішки дайте,
Здорові б'ставайте.

ВЕСНЯНКИ, ГАЇВКИ

13. Вилетіла ластівочка із скаля

1. Вилетіла ластівочка із скаля,
Розпустила білі крила на поля.
Ой так нараз трава позеленіла,
Ой так нараз прийшла
ярна премила.

2. Вилетіла ластівочка із скаля,
Розбудила біле дівча із снана.
Як ся тото біле дівча збудило,
До ярної роботи ся узяло.

3. Вилетіла ластівочка із скаля,
Розбудила ціленький світ із снана.
Сливки, грушки, черешні розквітають,
Вшиткі люде прекедвешну вітають.

СОБІТКОВІ ПІСНІ

14. А вже скоро святого Яна

$\text{♩} = 88$

А вже ско-ро свя-то-го Я-на, а со-біт-ка не па-ле-на.
павок дая б-чи купі.
тай ча-ча-ди го-ро-ри-ли.
ко-го ма-ють з ким-ду-го-ли.

1. А вже скоро святого Яна,
А собітка не палена.
2. Не палена і не буде,
Поки святий Ян не приїде.
3. Як святий Ян приїжджає,
Собітка ся розпаляє.
4. Гоці, гоці, на потоці
Два голуби воду пили.
5. Пили, пили, скаламутили,
Та й на інше полетіли.
6. Сіли собі на явори,
Тай зачали говорити,
Кого мають з ким злучити.
7. Єсть там в в Ракочи¹⁸⁶ красна
Каська,
А в Мелеха красний Івасьо.
8. Треба їх зозлучити
І на Бога поручити.
9. Як на Бога, так на люди,
Що май бути, нехай буде.
10. Оя, гоя, Касюню моя,
Як помру я – дістанеш коня.

¹⁹³ Імена змінюються за бажанням співаків.

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

15. Весільні ладкання

♩ = 60

А в на-шо-го су-сі-донь-ка, а в на-шо-го
су-сі-донь-ка за-кла-дат-ся го-сти-но-нька.
На по-ду зі-ля, в хи-жі ві-сі-ля. Зі-йди, Гос-по-ди, з не-ба,
бо нам Тя зав-ше тре-ба.
Дав-ся їм Бог ді-жда-ти, дав-ся їм Бог ді-жда-ти
і Ма-ру-сю ви-хо-ва-ти, і ве-сі-ля їм справ-ля-ти.
Гно-шай, мам-цю, бар-ві-но-чок, гно-шай, мам-цю, бар-ві-но-чок
Ма-ри-сі на ві-но-чок.
Гнес-те же нам і ря-су, гнес-те же нам і ря-су,
бо не ма-с-ме ча-су.

А в нашого сусідонька. (2)
Закладатся гостинонька.

Дав ся їм Бог діждати (2)
І Марусю виховати.
І весіля їм справляти.

На поду зілля, в хижі вісіля.
Зійди, Господи, з неба,
Бо нам Тя завше треба.

Гношай, мамцю, барвіночок (2)
Марисі на віночок.

Гнесте же нам і рясу, (2)
Бо не маємо часу.

Клякай, Марись, коло стола, (2)
Розплетесь коса твоя.

16. Не жали ме він...

1. Не жа-ли ме він..., бер-він-ко-вий він..., дай, ста-рос-то, бер-ві - но - чок.

Дай, ста-рос-то бер-ві - но-чок, няї у-в'є-ме ві - но - чок.

При-не-ше-но зіл - ля, ой при-не-ше-но зіл-ля

із пуд-вур на ве - сіл - ля.

Зо-в'є-ме бер-ві - но - чок, ой зо-в'є-ме бер - ві-но-чок

мо-ло-день-кій на ві - но - чок.

А на дво-рі сон-це грі - є, а на дво-рі сон-це грі - є,

а в хи-жі ся ві-нок ві - є

Ві-ноч-ку зе-ле - нень - кий, ві-ноч-ку зе-ле - нень-кий,

у-дай-нам ся щас-ли - вень - кий

По-дай, мам-ко, і - гол - ку, по-дай, мам-ко, і - гол-ку

і ни-точ-ку із шол - ку

При-шн-ва-ти чес - но - чок, при-шн-ва-ти чес - но-чок

на зе-ле-ний ві - но - чок

Сто-ли-ку я - во - ро - вий, сто-ли-ку я - во - ро-вий,

ско-ро ві-нок го - то - вий.

Пус-ти-ме го по сто - лу, пус-ти-ме го по сто-лу

Па-ну Бо-гу на сла - ву.

Чоф-на-рю на-ре - че - ний, чоф-на-рю на-ре - че-ний,

дай то-пір нам то - че - ний.

Бу-де-ме да-ро - ва - ти, бу-де-ме да-ро - ва-ти,

хто куль-ко бу - де ма - ти.

Да-руй, ро-дин-ко, да - руй, да-руй, ро-дин-ко, да-руй,
 лем ду-ка-ти не жа - луй.
 Не - є чоф-на-ря до - ма, не - є чоф-на-ря до - ма.
 пу - шол чоф-на-рьок гра-ти на си-вум же-ре - бля - ті.
 Же-ре-бля ся по-хи - та - ло, же-ре-бля ся по-хи - та - ло
 та й чоф-на-ря по-ла - ма - ло.
 У - па - ла по - ла - ви - на, у - па - ла по - ла - ви - на
 та й чоф-на-ря при-ва - ли - ла.
 Збе-рай-те па-ву - ти - ну, збе-рай-те па-ву - ти - ну
 та й три-май-те по-ва - ли - ну.
 Вшит-кі лю-ди да-ро - ва - ти, вшит-кі лю-ди да-ро - ва - ли

со-кач-ки сьме не ві - та - ли.

І со-кач-ка по-да - ру - є, і со-кач-ка по-да - ру - є.

ста-рос-та юй по-дя - ку - є.

Чо-го би ми да-ро - ва - ли, чо-го би ми да-ро - ва-ли.

кить ми за стул не сі - да - ли.

А чо-го ви не сі - да - ли, а чо-го ви не сі - да-ли.

ми вам міс-то ріх-то - ва - ли.

Кі - би-ли ми за стул сі - ли, кі-би-ли ми за стул сі-ли.

чи би-ли-сьте бі-ду зті - ли.

Си-дять ко-цур на по - ли - щі, си-дять ко-цур на по - ли-щі.

у чер-вс-нуй но-га - ви - щі.

Та вис-та-вив ай - че - ня - та, та вис-та-вив ай - че - ня - та
 на се-ред-ні сва-ше - ня - та.
 Це - є з ким ся тор-го - ва - ти, не - є з ким ся тор-го - ва-ти,
 йдуть со-кач-ки да-ро - ва - ти.
 Дай-те хлоп-ця на ко - лі - на, дай-те хлоп-ця на ко - лі - на,
 бо вже Марь-ка по-ве - ді - ла.
 За - бі-вай, друж-бо, клін - ці, за - бі-вай, друж-бо, клін-ці,
 час вже зні-ма-ти він - ці.
 Час зе-ле-ной по-ла - ма - ти, час зе-ле-ной по-ла - ма-ти,
 а мо-ло-дой по-дів - ча - ти.
 Бо вже мі-ну-ла до - ба, бо вже мі-ну-ла до - ба,
 у - же він-ку не по - до - ба.

18. Як ся Пан Буг радує

$\text{♩} = 100$

1. Як ся Пан Буг ра - ду - є, як ся Пан Буг ра - ду - є;
Млю - да з нянь-ком тан - цю - є, млю - да з нянь-ком тан - цю - є.

1. Як ся Пан Буг радує, (2)
Млода з няньком танцює. (2)

2. Як ся Пан Буг радує, (2)
Млода з милим танцює. (2)

3. Ще ся ліпше радує, (2)
Кіть му личко цілує. (2)

* Треті та четверті рядки повторюються двічі.

19. Шіла муха на конопель

$\text{♩} = 54$

1. Ші - ла му - ха на ко - но - пель, об - ва - ли - ла квіт.
Чо - го ж ти мі, мо - я ма - мо. за - в'я - за - ла світ.

1. Шіла муха на конопель,
Обвалила квіт. (2)
Чого ж ти мі, моя мамо, (2)
Зав'язала світ.

2. Чого плачеш, що нарікаш,
Чого тобі жаль? (2)
Того вінка зеленого, (2)
Що єсь мі го взяв.

3. Чо єсь собі не плакала,
Як єм ти го брав? (2)
Я думала, фалечнику, (2)
Же ти жартував.

4. Не било то жартування,
Било то правда. (2)
Било собі подумати, (2)
Дівчино гарда.

20. Не будеме пити

1. Не будеме пити,
Не будеме їсти,
Покля нам не дате,
Пошто ми ту пришли.

2. Не пришли ми до вас
На хліб, на горілку.
А пришли ми до вас
По русяву дівку.

3. Кукала зозуля,
Правду повідала,
Же я ту не буду,
Дем ся виховала.

4. Дівчатко-лелія,
Лігай ту, де і я.
Лігай на лавочку,
Попри моїм бочку.

5. Коби я лігала
Попри твоїм бочку –
Не ходила би я
В зеленім віночку.

6. Ховалась ня, мамцю,
Ховала, ховала.
Яка біда пришла –
За такусь ня дала.

7. Ніт в біді ні краси,
Ніт в біді подоби,
Лем біду дрілити
З берега до води.

8. Лем біду дрілити,
Жеби ся втопила,
Жеби більше до нас
Біда не ходила.

9. Свашка я си, свашка,
Премилена свашка.
Жеби ся світила
Із горілки пляшка.

10. Свашка я си, свашка,
Уже м посващила.
Остатню м корову
З друзбами пропила.

11. Де свашка сиділа,
Там лавка зогнила.
А де молодиця,
Там ся просвітила.

12. Тото мі ся дівча,
Тото сподабало,
Що сой на ярочку
Ножки умивало.

13. Береза, береза
Суха, не зелена.
Яка я в тім рочку
Смутна, не весела.

14. Дівчатко, жаль мі тя,
Обіцяли мі тя.
Тепер повідають,
Же мі тя не дають.

21. Били-сьме до шлюбу

$\text{♩} = 100$

1. Би - ли - сьме до шлю - бу, шлю - бу нам не да - ли.

На - ші мо - ло - дя - та "От - че наш" не зна - ли.

1. Били-сьме до шлюбу,
Шлюбу нам не дали.
Наші молодята
«Отче наш» не знали.

2. Молода почала
«Отче наш» мовити.
Молодий не знав ся
і перехрестити.

3. А до шлюбу одно,
а зо шлюбу двоє.
А як міне рочок,
то їх буде троє.

4. А дівчатко ружа,
поки не маш мужа,
Будеш мала мужа,
спаде з тебе ружа.

5. Дівчатко квіточок,
як не маш діточок.
Будеш мала діти,
Спадуть з тебе квіти.

6. Вітаю я вас
правою рукою,
Щоб вам щастя плило,
як вода рікою.

7. Вітаю я вас
через корч лілії.
Най вас благословить
серденько Марії.

8. Вітаю я вас
через корч міртусю.
Най вас благословить
серденько Ісуса.

22. Ходить дружка попід грушку

♩ = 100

1. Хо - дить друж - ка по - під груш - ку, зби - ра - є пет - руш - ку.
О - бі - ця - ла кур - ку да - ти, щоб взя - ли за друж - ку.
4,5.) А же - би то Пан Біг дав, щоб наш друж - ба друж - ку взяв.
2,3.) А наш друж - ба лю - бив друж - ку, лю - бив друж - ку,
зро - бив стеж - ку без пет - руш - ку. 6,7.) А на - ші друж - бо - ве ма -
ют дов - гі но - си, як - би їм по - кле - пав, то би бу - ли ко - си.

1. Ходить дружка попід грушку,
Збирає петрушку.
Обіцяла курку дати,
Щоб взяли за дружку.
2. А наш дружба
Любив дружку, (2)
Зробив стежку без петрушку.
3. А ще другу
Без цибулю. (2)
Таки дружку поцілую
4. А жеби то Пан Біг дав,
Щоб нап дружба дружку взяв.
5. А може Бог допоможе,
Що наш дружба дружку возьме.
6. А наші дружбове
Мають довгі носи.
Якби їм поклепав,
То би були коси.
7. А наші дружбове
Високо ся носят.
Прийдуть на весілля,
Паперосів просят.

23. Серед села стоїт груша

$\text{♩} = 66$

1. Се - ред се - ла сто - їт гру - ша вер - хом зе - ле - на.

Під нъом сі - діт мо - я ми - ла, під нъом сі - діт мо - я ми - ла барз за - сму - че - на.

1. Серед села стоїт груша Верхом зелена. Під нъом сидіт моя мила (2) Барз засмучена.	4. Чогось тоді не пвакала, Як єм ти го брав. Я думала, фалечнику, (2) Же ти жартував.
2. В праві руці хусточку ма, Слези витерат. І так смутно невесело (2) На м'я позерат.	5. Не пвач, не пвач, моя мила, Якось то буде. Як зозуля на новий рік (2) Три раз закує.
3. Чого пвачеш, моя мила, Чого тобі жаль? Того вінка зеленого, (2) Што єсь мі го взяв.	6. Ти си думаш, фалечнику, Же я юж глупа. Бо зозуля на Новий рік (2) Нигда не кукат.
7. А як кукат, то сой кукат В Квітну неділю. Ти будеш мій, а я твоя, (2) Маю надію.	

Весільна сирітська

24. Гості мої, гості

$\text{♩} = 92$

The musical score is written for a single melodic line in 4/4 time. It begins with a treble clef and a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The tempo is marked as quarter note = 92. The melody consists of three lines of music. The first line has a fermata over the first measure and a 'V' marking above the eighth measure. The second line starts with a '2.A' marking. The third line ends with a double bar line. The lyrics are written below the notes, with some words aligned under specific notes and others under rests.

1. Гості - ті мо - ї, гості - ті, ку - ди ви ї - ха - ли? Чи ви
2. А ми ї - ха - ли з го - ри
мо - го та - та там де не стрі - ча - ли?

1. Гості мої, гості,
Куди ви їхали?
Чи ви мого тата
Там де не стрічали?

2. А ми їхали
З гори на долину.
Не стрічали батька,
Но його могилу.

3. Ой прийдіть, татуню,
До своєї хати,
Дочка замож іде,
Треба дарувати.

4. Ой не прийду, гості,
Бо земля горює.
Лишив я їй маму,
Хай її дарує.

5. Лишив я їй маму
І сестру рідненьку.
Хай її дарують
Сироту бідненьку.

25. Ой дай, Боже, добрий час

$\text{♩} = 72$

І Ой дай, Бо - же, доб - рий час, доб - рий час, доб - рий час.

Як у лю - дей, так і в нас, так і в нас, так і в нас.

І в щас - ли - ву, і в щас - ли - ву го - ди - ну ве - се - ли - ти, ве - се - ли - ти ро - ди - ну.

1. Ой дай, Боже, добрий час,
Добрий час, добрий час.
Як у людей, так і в нас,
Так і в нас, так і в нас.
І в щасливу,
і в щасливу годину
Веселити, веселити родину.

2. Веселися, родино,
Родино, родино,
Би ся вино родило,
Родило, родило.
Ой дай, Боже,
ой дай, Боже, добрий час,
Як у людей, як у людей, так і
в нас.

3. Бо так було і давно,
І давно, і давно,
Сходилися всі в'єдно,
Всі в'єдно, всі в'єдно.
Сходилися, сходилися в гостину
Веселити, веселити родину.

26. Заходить сонечко

$\text{♩} = 72$

1. За - хо - дить со - неч - ко   за   ви - со - ку го - ру.

Уж ме до - спі - ва - ли,   та й   і - де - ме до - му.

Уж ме до - спі - ва - ли,   уж ме до - спі - ва - ли,   та й   і - де - ме до - му.

1. Заходить сонечко
За високу гору.
Уж ме доспівали,
Тай ідеме дому.
Уж ме доспівали (2)
Тай ідеме дому.

2. Заспівайме собі,
Бо ся розійдеме.
Мине рочок і два,
Поки ся зійдеме.
Мине рочок і два, (2)
Поки ся зійдеме.

3. Мине рочок і два
І дві годиночки,
Поки ся зійдеме
Вшиткі докупочки.
Поки ся зійдеме (2)
Вшиткі докупочки.

27. Додому, додому

♩ = 66

1. Додому, додому, Кажда к своему. Лем я небожатко (2) Не маву і к кому.	5. Ой п'яна я, п'яна, Шо ня треба нести. А ще й за мнов треба (2) Четвертушку нести.
2. Гори облетіла Тота ластівочка, Шо мі щебетала (2) Коло мого личка.	6. Ой п'яна я, п'яна, Я в корчмі не біла. Лем я в Катеринки (2) На гостині біла.
3. ... Добрі нам тут було. Їсти, пити давали, (2) Робить не казали.	7. Кіби наші гості Не їли, не пили, Шоби з нашої хижі (2) Голос не пустили.
4. Раді гостюм, раді, Коли ся ізходять. А ще ліпше раді, (2) Коли ся розходять.	8. Кіть собі заспівам На траві клінковім, Пуйде муй голосок (2) По няньковим дворі.
9. А нянько учує Та ся ізрадує, Як його Марийка (2) Красно приспівує.	

ХРЕСТИЛЬНІ ПІСНІ

28. У нашого кума

1. У нашого кума столик був кругленький, (2)

Ходить коло нього,

Ходить коло нього наш кум молоденький.

2. Кі була не була у кума дітина, (2)

Та була не була

Та була не була у кума гостина.

3. Куме, муй молодий, нам ся не кумати, (2)

Бо ми молоденькі,

Бо ми молоденькі – нам ся любити.

4. Кумо моя, кумо, велика видумо, (2)

Бо ти видумала,

Бо ти видумала, же я з кумом спала.

5. У нашого кума серед хижі яма, (2)

Дай, куме, паленки,

Дай, куме, паленки, бо я ши й не п'яна.

6. Ой куме, кумочко, то добра горілка, (2)

Будеме ї пити,

Будеме ї пити аж до понеділка.

7. Нигда тот Василько веселий не буде, (2)

Кіть му хресна мати,

Кіть му хресна мати співати не буде.

КОЛИСКОВІ ПІСНІ

29. А-а, котки два

$\text{♩} = 76$

А, а, кот - ки два, ша - рі - бу - рі о - бид - ва,
 є - ден пі - шов на ме - жи, дру - гий Ром - ка ко - ли - ше.
 Ай ти, гудзь, пі хо - дач - ків, ні о - нуч.
 Хо - дач - ки ся по - то - пи - ли, о - нуч - ки ся по - гу - би - ли, а - а - а...

1. А-а, котки два,
 Шарі-бурі обидва.
 Єден пішов на межи,
 Другий Ромка колише.

Ай ти, гудзь,
 Ні ходачків, ні онуч.
 Ходачки ся потопили,
 Онучки ся погубили,
 А-а-а...

30. Вже нам сонце заходить

$\text{♩} = 60$

1. Вже нам сон - це за - хо - дить по - за го - ри за лі - си.
 Ні - би кли - че, го - мо - нить: - спа - ти, спа - ти ді - тонь - ки.

Вже нам сонце заходить
 Поза гори, за ліси.
 Ніби кличе, гомонить:
 – Спати, спати, дітоньки.

ДУХОВНІ ПІСНІ

31. Як ішов Пан Бог до раю

$\text{♩} = 60$

The musical score is written on two staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. It contains the first line of the melody with lyrics underneath. The second staff continues the melody with lyrics underneath. The music features various time signature changes, including 2/4 and 3/4. A 'V' symbol is placed above the second measure of the first staff. The lyrics are in Ukrainian and describe the journey of God to Paradise.

1. Як і - шов пан Бог до ра - ю,   як і - шов пан Бог до ра - ю,
та й стрів А - да - ма і Є - ву,   та й стрів А - да - ма і Є - ву.

1. Як ішов Пан Бог до раю, Та й стрів Адама і Єву*.	3. Учинився диявол гадом І звів Адама і Єву.
2. Усі строми об'їдайте, Лем тот єден залишайте.	4. На ти, Єво, на ти ябко, На покушай, яке сладке.
5. Они по раз укусили, Гет із рая виступили.	

* Кожен рядок пісні повторюється двічі.

32. Кажут люди, що я умру

$\text{♩} = 54$

1. Ка - жут лю - ди, що я ум - ру, а я хо - чу жи - ти.

Ско - ль - ко жив - ши на сім сві - ті, а тре - ба ум - ри - ти.

1. Кажут люди, що я умру,
А я хочу жити.
Скільки живши на сім світі,
А треба умрити.
2. Останеться сребро-злото,
Дорогії шати.
Трудно мені їх з собою
На той світ забрати.
3. А хотай би міг забрати –
Там того не треба.
Штири дошки, сажень землі,
Спасеніє з неба.
4. Як ударять в усі дзвони
У смертної години,
Поклонюся всьому світу
І своїй родині.
5. Як упустять грішне тіло
В глибокій доли
І засиплють піском очі,
Не глянуть ніколи.
6. В гробі будуть ребра, боки,
З головою руки.
Душа піде на смертельна,
На вічнія муки.
7. Поминай же, чоловіче,
Так велику страту.
Ібо як хто Богу служить,
Так бере заплату.
8. Перед часом все житіє
На смерть готовися,
Іди з гріхов сповідайся,
І Богу молися.
9. Примирися з ближнім своїм,
Відпусти обиди.
Най і тобі Бог відпустить
Всякі гріхи-вини.
10. А если ся не поправиш,
Зле будеш чинити,
То навіки з проклятими
Будеш в землі гнити.

БАЛАДИ

33. Ой на горі високо

$\text{♩} = 86$

1. Ой на го - рі ви - со - ко рос - те те - рен ши - ро - ко.

П варіант тексту

2. Гей - сар гу - си

Гей, гей, у - ха - ха, рос - те те - рен ши - ро - ко.

Вар. I

1. Ой на горі високо Росте терен широко. Гей, гей, у-ха-ха, Росте терен широко*.	7. Вийшла вдова воду брати, Став корабель припливати.
2. А з-під того терена Вийшла вдова молода.	8. А із того корабля Вийшло два кондуктора.
3. Вийшла вдова молода, Породила сина два.	9. Один книжку читає, Другий вдову питає.
4. Породила сина два, Китайкою сповила.	10. Ой ти, вдово молода, Чи приймеш ти сина два.
5. Китайкою сповила, В чистий Дунай пустила.	11. За одного сама йду, За другого дочку шлю.
6. А за років двадцять п'ять Вийшла вдова воду брать.	12. Ой який то світ настав, Що син мами не впізнав.
13. Ой яка ж то година, Що йде мати за сина.	

Вар. II

1. Ой на горі високо Писар гуси зганяє.	3. Ой ви, хлопці-молодці, Скажіть мой дівоньці.
2. Писар гуси зганяє, На молодців моргає.	4. Нехай вона заміж йде, Бо за мене не піде.
5. Викопала коріння З-під білого каменя.	8. Якби я тя не сховав, Я б до тебе не летів.
6. А ще корінь не скипів, А вже писар прилетів.	9. А що ж тебе принесло А чи човен, чи весло.
7. А чого ж ти прилетів Як ти мене не сховав.	10. Приніс мене сивий кінь До дівчини на спокій.

* Приспів «Гей, гей, у-ха-ха» повторюється з кожним парним рядком.

34. Ішов лісничий през той ліс

$\text{♩} = 104$

І - шов ліс - ни - чий, і - шов ліс - ни - чий през той ліс,
вн - дів о - ле - ня, вн - дів о - ле - ня як ся пас.

1. Ішов лісничий (2) през той ліс, Видів оленя, (2) як ся пас.	2. Чекай, оленю, (2) за хвилю, Най си карабин (2) набію.
3. Юж мі карабин (2) набитий, Юж лежить олень (2) забитий.	

35. Ішли шевці селом

$\text{♩} = 80$

Ішли шевці селом та й стали питати, та й стали питати.

1. чи не майте, пане майстер, щобіт направляти? 2. чи не майте, пане майстер, щобіт направляти?

1. Ішли шевці селом Та й стали питати, (2) Чи не майте, пане майстер, Чобіт направляти?	5. Іди, сину, домів Коней запрягати. (2) Мою жінку, твою мати Будем здоганяти.
2. Ой маю я, маю Сім пар чобіт шити. (2) А сам пішов на гаренду Горівочку пити.	6. Їдуть вони, їдуть, Аж коло Дунаю. (2) Вона йому відповіла: — Я тебе не знаю.
3. А був у тій хаті Семолітній хлопець. (2) Прилітає на гаренду, Чи є ту мій отець.	7. Зігнув майстер майстровую За фартух широкий. (2) Кинув майстер майстровую У Дунай глибокий.
4. Ой тацю мій, тацю, Ви ту при горівці. Ваша жінка, моя мати З шевцями в мандрівці.	8. Пливай собі, майстрова, Від краю до краю. (2) Бо ти мені відповіла: — Я тебе не знаю.

36. В штирнадцятім році

♩. = 60

1. В штир-над-цтїм ро - ці сму-ток нас-тав. В штир-над-цтїм ро - ці сму-ток нас-тав.

В штир-над-цтїм ро - ці сму-ток нас-тав. Пер-шо-го серп-ня я ся про-щав.

1. В штирнадцятім році смуток настав*.
Першого серпня я ся прощав.
2. Прощайся, жінко,
і ви, діти,
Бо я на війну
мушу іти.
3. Пішов на війну,
на варті став.
Летіла куля —
я заплакав.
4. Летіла куля
понад гору,
Та й ударила
у грудь мою.
5. Як ударила,
та й рознесла.
Там моя кровця
в Дунай пішла.
6. А в тим Дунаю
тиха вода.
Там розмовляє
жінка моя.
7. А діти плачуть —
тата нема.
Хто ж нам дасть їсти,
прийде зима.
8. А діти плачут —
тата нема.
Хто нам посіє,
прийде весна.

*Перший рядок повторюється тричі.

ПАТРІОТИЧНІ ПІСНІ

37. Де би лемко не бив

1. Де би лемко не бив –
Все ма на пам'яті,
Же його Отчизна –
То гори Карпати.
2. То гори Карпати
І ліси букові,
Потічки шумливі
І трави шовкові.
3. То чисте повітря,
Що пахне живицьом,
Потічки на полях
З цілющом водицьом.
4. В серцях наших лемків
З дитинства самого
Горить вірна любов
До краю рідного.
5. Як нас наши мама
Малими купали,
То, певно, до води
Чар-зілля давали.
6. Чар-зілля давали
З гірськими соками,
Зато так тужиме
За тими горами.
7. Краю Лемківщини,
Чарівні Карпати,
Ви нам такі милі,
Як отець і мати.
8. Без вітця-матері
Тяжко в світі жити.
Вас, любі Карпати,
Не в силі забити.

38. Гімн лемків

$\text{♩} = 80$

1. Ми бід - ні юж з ді - да - пра - ді - да, то ду - хом хоч будь - мо ба -

га - ти. І чес - ти не дай - ме здоп - та - ти, здоп - та - ти, а

ві - ри не зло - мить нам бі - да.

1. Ми бідні юж з діда-прадіда,
То духом хоч будьмо багати.
І чести не дайме здоптати, здоптати,
А віри не зломить нам біда.
2. Ми темні [...] лемки

Бо сонце і для нас засвітит, засвітит –
Не будем все коло потемки.
3. Ми сваби, як гача до плуга,
То дружно ся берме до діла.
І буде в нас дорас міць-сила, міць-сила,
Лем треба спомочи друг друга.

39. Зелені Бескиди

♩ = 88

1. Зе - ле - ні Бес - ки - ди, го - ри Лем - ків - щи - ни.

Де б лем - ко не бив, де б лем - ко не бив, зга - да - ти вас му - сить.

1. Зелені Бескиди,
Гори Лемківщини.
Де б лемко не бив, (2)
Згадати вас мусить.
2. Рідна Лемківчино,
Квітучії плаї.
Там, де моя матінка (2)
Ходила лучками.
3. Де вона ходила,
Пташечка співала,
Дзвінким голосочком (2)
Землю веселила.
4. Голосе тоненький,
Не дай ся зминуті.
Бо мні з тобов (2)
Гори веселити.
5. Співаночки мої,
Де ж я вас подію.
На святу неділеньку (2)
По горах розсію.
6. Не носи си ока,
Мій лемківський краю.
Летіла б до тебе, (2)
Та крилець не маю.

40. Прилетів пташок зо Львова

1. Прилетів пташок зо Львова

І сів си коло Кракова.

І так си гарді заспівав,

Што аж ся світ зачудував*.

2. Від мого Гоца самого

Сонечко ясне сходило,

А коло твого Сянока

Тихенько знов заходило.

3. В моїй Криниці під горів

Тече срібляста студенка.

Не єдно шварне дівчатко

Міє своє біле личко.

4. Наша зелена Криниця,

То є стройова водиця.

А як ся хто її нап'є,

То здрав'я от роси знайде.

5. Люблю я свою Мохначку,

Поврозник, Тилич, Кам'яну,

Лабову, Поляну, Ждиню

І найдорожчу Горлицю.

* Треті та четверті рядки пісні повторюються двічі.

41. Гори сиві і лісисті

$\text{♩} = 60$

1. Го - ри си - ві і лі - си - сті, ни - ви рів - ні ко - ло - си - сті.
Чи в не - щас - ті, чи в не - до - лі, не за - бу - ду вас ні - ко - ли.

1. Гори сиві і лісисті,
Ниви рівні колосисті.
Чи в нещасті, чи в недолі,
Не забуду вас ніколи.

2. Завтра так само, як нині,
Будем жити на чужині.
Рідний краю, рідні люди,
Я вас люблю все і всюди.

3. Ой на горі сніг біленький,
Десь поїхав мій миленький.
Десь поїхав, не вертає,
Серце з жалю завмирає.

ПАРУБОЦЬКІ ПІСНІ

42. Я си хлопець богушан

$\text{♩} = 92$

І Я си хло-пець бо-гу-шан, не мам же-ни, лем єм сам. Ой на-що мі, на-що
мла-да же-на, як я мам сам зо со-бом дос трап-ле-ня.

1. Я си хлопець богушан,
Не мам жени, лем єм сам.
Ой нащо мі, нащо млада жена,
Як я мам сам зо собом дос траплення.
2. Жені треба то і то,
Сито, ваган, корито.
Ой нащо мі, нащо млада жена,
Як я мам сам зо собом дос траплення.
3. Жені треба фартушок
На ей круглий брюшок.
Ой нащо мі, нащо млада жена,
Як я мам сам зо собом дос траплення.
4. Жені треба панчішки
На ей біленькі ніжки.
Ой нащо мі, нащо млада жена,
Як я мам сам зо собом дос траплення.

43. Я до леса не піду

$\text{♩} = 74$

Я до ле - са не пі - ду,   дре-во ру - бав, дре-во ру - бав не бу - ду.

Дре-во би мя за-би-ло,   що би дів-ча ро-би-ло,   ся - ра-да, ся - ра-да, ро - би - ло.

$\text{♩} = 108$

Ой, ци - га - не   ша-ле-ний, ша-ле-ний,   візь-ми ме - не   за же - ни, за же - ни.

Дам ти ста - ру   за мла-ду, за мла-ду   і ка-пус - ти   заг-ра - ду, заг-ра - ду.

1. Я до леса не піду,
 Древко рубав,
 древно рубав не буду.
 Древко би ня забило,
 Що би дівча робило,
 Сярада, сярада, робило.

Ой, цигане шалений, шалений,
 Візьми мене за жени, за жени.
 Дам ти стару за младу, за младу
 І капусти заграду, заграду.

44. Ой дівчино, дівчинонько

$\text{♩} = 104$

1. Ой, дів-чи-но, дів-чи-нонь-ко, рад бим тя лю-би-ти.
 Да-ле-ка-я до-ро-жень-ка до те-бе хо-ди-ти.

1. Ой, дівчино, дівчинонько,
 Рад бим тя любити.
 Далекая дороженька
 До тебе ходити.

2. Далекая дороженька,
 Високої гори.
 Жебись знава, дівчинонько,
 Як то болять ноги.

45. Бодай тебе

$\text{♩} = 96$

1. Бо-дай те-бе, бо-дай те-бе, бо-дай те-бе,
 бо-дай нас о-бо-є, бо-дай нас о-бо-є.

1. Бодай тебе,
 Бодай тебе, бодай тебе,
 Бодай нас обоє. (2)

3. Не просили
 Діти їсти, діти їсти,
 А ни жєна соли. (2)

2. Покля єм ся
 Не оженив, не оженив,
 Било мі доволі. (2)

4. А як єм ся
 Юж оженив, юж оженив,
 Юж мі не до волі. (2)

5. Бо юж просят
 Діти їсти, діти їсти,
 А і жєна соли. (2)

ДІВОЦЬКІ ПІСНІ

46. Вчєра дощ падав

$\text{♩} = 60$

Вче - ра дощ па - дав, гнес - ки по - го - да.

3,5) Ой, хлоп - ці, хлоп - ці, гар - ді мо - лод - ці,

Гар-да Га-нич - ка, гар-да Га-нич - ка йшла до го - ро - да.

для 2,3,4 куплетів

2) гар - дих хлоп - ців ма.

1. Вчєра дощ падав,
Гнески погода.
Гарда Ганичка (2)
Йшла до города.
2. Ой ішла, ішла,
Але не сама.
Лем коло себе (2)
Гардих хлопців ма.
3. Ой хлопці, хлопці,
Гарди молодці.
Знялисьє вінець,
Вінець те зняли
З моєї голови.
4. Ніхто ти не зняв,
Лем той Яничок.
Він пообіцяв (2)
Златий ланцюжок.
5. Він мі обіцяв,
Але го не дав.
Лем ня притискав (2)
І ня цілував.

47. Ой тече річечка

$\text{♩} = 92$

1. Ой те - че рі - че - чка, ой те - че бис - трень - ка.

Ні-хто не пе - ре - йде, ні-хто не пе - ре - йде, лем я мо - ло - день - ка.

5). Не смій - ся з ме - не, не смій - ся з ме - не,

1. Ой тече річечка, Ой тече бистренька. Ніхто не перейде, (2) Лем я молоденька. 2. Лем я молоденька Перейду злегенька. В правій руці ключик (2) Від мого серденька. 3. В правій руці ключик, Я можу замкнути. Кого я любила, Кого я кохала, Не можу забути. 4. Дай, Боже, забути. (2) На фальшивих хлопців (2) Надії не мати. 5. Не ході, паропче, Під мої ворота. Не смійся з мене, (2) Що я сирота.	6. Ой не смійся з мене І не насмівайся. Я твоя не буду, (2) І не сподівайся 7. Маєш, дівча, красу, Тримай її до часу. Не дай хлопцям взяти, (2) Будеш панувати. 8. У моїм саду Виросла калинка. Хто ей не садив, (2) Най ей не стина. 9. Я їй не садив, Стинати не буду. До тебе, мила, (2) Єще раз прийду. 10. Єще раз прийду Альбо два рази. Жебись не мала (2) До мня урази.

11. До мня урази,
 Ні зажаліня.
 Бо моє серце
 О тобі дума
 І до полудня.

48. Закувала зозуленька

$\text{♩} = 86$

1. За - ку - ва - ла зо - зу - лень - ка в лі - сі на го - рі - сі.

Ша - нуї ме - не, мій ми - лень - кий, як лас - тів - ку в стрі - сі, як лас - тів - ку в стрі - сі.

1. Закувала зозуленька
 В лісі на горісі.
 Шануй мене, мій миленький,
 Як ластівку в стрісі. (2)

2. Не будеш ня шанувати,
 Не будеш ня мати.
 А я піду до другого,
 Будеш жалувати. (2)

3. Мене мати породила
 В неділю раненько.
 Дала мені чорні брови
 Ще й біле личенько. (2)

4. Мене мати породила,
 Я співати вмію.
 Шануй мене, мій миленький,
 Лишень про неділю. (2)

ЛЮБОВНІ (ЛІРИЧНІ) ПІСНІ

49. Там пониже селечка

♩ = 88

1. Там пониже селечка*
Густа брезінечка.

3. Там пониже селечка
Дівки ся купали.

2. А хто ей посадив?
Моя фраїречка.

4. На зелени вербічки
Фартушки вішали.

* Кожний рядок пісні повторюється двічі.

50. Кед собі заспівам

♩ = 72

1. Кед собі заспівам
Трьома голосами.
Єден піде верхом,
А два долинами.

3. Воли навернула,
Сама собі сіла.
Подь же, мій миленький,
Штось бим ти повіла.

2. Кед собі заспівам,
Далеко мя чути.
Подь же, мій миленький,
Воли навернути.

4. Як я си заспівам
Красні премілені,
То ся ми розвуют
Під бучком корені.

51. Де ти ідеш, Янічку, Янічку

$\text{♩} = 88$

1. Де ти і-деш, Я-ніч-ку, Я-ніч-ку? До заг-ра-ди на-ко-сить тра-вич-ку.
Не за-пе-рай за со-бов две-реч-ка, бо я і - ду, тво-я фра-ї - реч-ка.

1. Де ти ідеш, Янічку, Янічку?
До загради накосить травичку.
Не заперай за собов дверчка,
Бо я іду, твоя фраїречка.

2. Де ти ідеш, Гелено, Гелено?
До заградки накошено шено.
Не заперай ти дверка за собов,
Бо я іду, Гелено, за тобов.

52. Ой, го-я, го-я

$\text{♩} = 80$

1. Ой, го - я, го - я, до - лень - ко мо - я,
ска - жи, мо - я ми - ла, ска - жи, мо - я ми - ла,
мо - я най-ми-лень - ша чи бу-деш мо - я, чи бу-деш мо - я.

1. Ой, го-я, го-я,
Доленько моя.
Скажи, моя мила, (2)
Моя наймиленьша,
Чи будеш моя. (2)

2. Як я тобі скажу,
Кой сама не знам.
Іще я маленька, (2)
Іщем не виросла,
Робити не знам. (2)

3. Не старайся, дівча,
Не старайся нич.
Росте на дереві (2)
Така материя,
Що навчить робить. (2)

4. Іще єсь ня не взяв,
Юж ся строїш бить.
Заваруй ня, Боже, (2)
І Пані Марія
За такого іть. (2)

53. Від гроду до гроду

♩ = 76

І Від гро - ду до гро - ду йшло дів - ча по во - ду. Як
на - ді - йшла фа - ля тру - ти - ла го в во - ду. Від гро - ду до
гро - ду йшло дів - ча по во - ду, як на - ді - йшла фа - ля тру - ти - ла го в во - ду.

1. Від гроду до гроду
йшло дівча по воду.
Як надійшла фалія,
трутила го в воду.

2. А там три козаки
коні напували
І о тій дівчині
собі розмавляли.

3. Єден козак каже –
рибка в воді грає,
Другий козак каже –
дівчина втопляє.

4. Третій козак каже,
ходім ратувати –
Молодій дівчині
тяжко умирати.

5. Ратуй ня, козаче,
ратуй ня, молоду,
Як ня вирагуєш,
дам ті надгороду.

6. Від батька рідного –
коня вороного,
Від неньки рідненької –
полотна ляного.

7. Не хочу від тебе
надгороди брати,
Тільки хочу тебе
за женічку взяти.

8. Мала б я козаче
твойов женов бити,
Воліла би я ся
в Дунаю втопити.

9. Пливе там дівчина,
пливе краса ладна,
А за нею плине
хусточка ядвабна.

54. В Зарічові рук гудаци не грали

$\text{♩} = 145$

1. В За - рі - чо - ві рук гу - да - ци не гра - ли,
бо па - роб - ці чор - ні чиж - ми не ма - ли.

На не - ді - лю, на не - ді - лю бу - дуть гратъ,

гей, бо па - роб - ці чор - ні чиж - ми бу - дуть матъ,

1. В Зарічові рук гудаци не грали,
Бо паробці чорні чижми не мали.
На неділю, на неділю будуть гратъ,
Гей, бо паробці чорні чижми будуть матъ.

2. Ой яка ж я на свій розум шалена,
Все в ня бетяр, а його не хцела.
Терас мушу на свой розум бановать,
Гей, моглисьме ся аж до смерти любовать.

3. Хто хоче матъ в Зарічові фраїрку,
Мусить купить штири метри патличку.
Штири метри, штири метри і чвертку,
Гей, так буде матъ в Зарічові фраїрку.

55. Коли я гусочки пасала

1. Коли я гусочки пасала,
Та я ся високо впасала.
Високо, високо,
Повише коліна,
Бо йде муй миленький з Вугілля.
2. Іде вун, іде вун, іде вун,
Червені чижемки несе вун.
Червені чижемки,
Біла ружа, жовтий пас.
Не буду я веще гуси пас.
3. Лем я буду пасти качата,
Што найкращой спадло до блати.
Поможте мі хлопці, того кача убрати,
Дам я вам ся ниська вечур бочкати.

56. Ішли-зьме ту ледом-ледом

$\text{♩} = 126$

І - шли - зьме ту ле - дом - ле - дом,
на - шли - зьме ту фляж - ку з ме - дом.

А ми от-таль не пі-де - ме, пок-ля ми ей не ви - п'є - ме.

1. Ішли-зьме ту ледом-ледом,
Нашли-зьме ту фляжку з медом.
А ми отгаль не підеме,
Покля ми ей не вип'єме.
2. Іду, іду не знам кади,
Дує вітер на ня вшяди.
Дує, дує вшеліякий,
Бодай не дув нигда такий.
3. Вершком іду, коня веду,
Долинами вовки жену.
Треба іти до сусіда,
Бо мі з ними велька біда.
4. Гора, гора родит попер,
Чия же я буду тепер.
Буду, буду Янічкова,
Бо Янічко душа моя.
5. Гора, гора горувата,
Моя мила волювата.
Бодай мала і три воля,
Жеби біла мила моя.
6. Добрі тому коса косит,
Што му мила їсти носить.
Не шкодит му горбок, яма,
Хоцьки коса не клепана.

57. Хоть бим косив, хоть бим жав

♩ = 104

1. Хоть бим ко - сив, хоть бим ко - сив, хоть бим жав,
 лем бим то - то, лем бим то - то дів - ча взяв.
 Спа - ну - ла мі, спа - ну - ла мі до дя - ки. По - ман - рі - че, по - ман - рі - че ши - ро - кій.

1. Хоть бим косив, (2) хоть бим жав,
 Лем бим тото (2) дівча взяв.
 Спанула мі, спанула мі до дяки.
 Поманріче, поманріче широкий.
2. Кібим знала, (2) котрий муй,
 Стелила бим (2) кабат свуй.
 А муй кабат, а муй кабат цікастий,
 А муй милий, а муй милий барнастий.
3. Купала ня моя мама в дубині,
 Жеби мене вшиткі хлопці любили.
 Ой, Боже муй, што я буду робити,
 Як ня будуть вшиткі хлопці любити.
4. [...]
 Бо я знаю, (2) што ти хоч.
 Хотів бись ня (2) іскламать,
 Би ня била, би ня била моя мать.
5. А ти, милий, [...]
 Бо ще у нас (2) не лягли.
 А як у нас (2) ляжуть спать,
 Дам я тобі, дам я тобі милий знать.

58. А у мої миленької

$\text{♩} = 96$

1. А у мо - ї ми-лень-ко - ї я - во..., я - во - ро - ві две - рі

са - мі мі ся от - во - ря - ють, ко - ли, ко - ли йду до

не - ї, ко - ли, ко - ли йду до не - ї.

1. А у мої миленької Яво... яворові двері Самі мі ся отворяють, Коли, коли йду до неї.	4. Не є мого миленького Не є, не є мого Янка. Буде моя постілочка Стеле... стелена до рана.
2. Самі мі ся отворяють, Самі, самі запераяють. Вставай горі, моя мила, Бо зо... бо зорі зоряють.	5. А у мої миленької Не є, не є телефона, Жеби вна мі позвонила, Коли, коли сама дома.
3. Постелилам постілочку — Сама, сама не лягаю. Сілам собі пуд облячом, Мило... милого чекаю.	6. Не є мого миленького, Не є, не є мого Янка. Пушла бим го виглядати, Та не... та не знаю звідки.

59. Ой попід гай зелененький

1. Ой попід гай (2) зелененький
Брало дівча (2) лен дрібненький.
2. Не так брало, (2) лем ходило,
До тихого Дунаєчка говорило.
3. Ти, Дунаю, (2) тиха вода,
Кому я ся сподобаю, я молода?
4. Не дай мене, моя мамцю, за пияка,
Бо пропие худобину, хоч би яка.
5. А дай мене, моя мамцю, за такого,
Щоб він мене вірно любив, а я його.

60. Ой ходила по садочку

♩ = 104

1. Ой хо-ди-ла по са-доч-ку, по зе-ле-нім бар-ві-ноч-ку.

Ой хо-ди-ла, го-во-ри-ла — не-ма то-го, щом лю-би-ла.

1. Ой ходила по садочку,
По зеленім барвіночку.
Ой ходила, говорила —
Нема того, щом любила.
2. А він стоїть над водою,
Розмавляє щось з другою.
А мені ся серце крає,
Що з другою розмавляє.
3. Мила моя не журися,
Що я младий не женюся.
А як буду женитися,
Дам ті пива напитися.
4. Не хочу я твого пива,
Не хочу я того дива.
А возьму я ніж-відерце,
А проб'ю я своє серце.
5. Серце проб'ю, душу згублю
А за то я що тя люблю,
Серце проб'ю, душу згублю
А за то я що тя люблю.
6. Твоя мати чарівниця,
І до того ж розлучниця.
Розлучила рибку з водом
І розлучить мене з тобом.

61. Ходилам по лісі, збиралам горіхи

$\text{♩} = 80$

1. Хо-ди-лам по лі-сі, зби-ра-лам го-рі-хи. Не бу-ло й не бу-де з ми-ло-го по-ті-хи.

Про-гні-вав - ся че-рез то, щом ска-за - ла зле сло-во.

1. Ходилам по лісі, збиралам горіхи. Не було й не буде з милого потіхи. Прогнівався через то, Щом сказала зле слово.	4. Прийшла додомоньку, сіла на горбоньку, Та й так си гадаю своїй головоньці. А нарешті щось буде, Певно, милий спати йде.
2. Прийшла на забаву, стала о порозі. Мій милий гуляє, слава йому Боже. Хустинов ся втирає, Мене в танець не бере.	5. Ой мила, миленька, як перепеленька. Най я си пригорну до твого серденька. Най ти тота варяє, Що з тобою гуляє.
3. В танець ня не бере, зо мнов не говорить, Іншу дівчиноньку за рученьку водить. А я з того ще й жалю Іду спати додому.	6. Ой мила, миленька, треба зрозуміти: Щоб з тобов гуляти, треба добре вміти. А я з іншов гуляю, Все про тебе думаю.

62. Бувай же здорова

$\text{♩} = 88$

1. Бу - вай же здо - ро - ва, ти, дів - чи - но мо - я,
 не за - бу - вай ме - не, ко - ли лас - ка тво - я,
 Я в до - ро - гу від'їжд - жа - ю, на сер - день - ку ту - гу ма - ю.
 З то - бов роз - та - ю - ся, на Бо - га зда - ю - ся.

1. Бувай же здорова, ти, дівчино моя,
 Не забувай мене, коли ласка твоя.
 Я в дорогу від'їжджаю,
 На серденьку тугу маю.
 З тобов розтаюся, на Бога здаюся.
2. Їдь, милий, в дорогу, дорога щаслива.
 Я на кожному кроці буду ти жичлива.
 Тільки повертайся з дороги,
 Знаєш, милий, що вороги
 Нам на перешкоді – любитися годі.
3. Гоню коня хутко до мого двору.
 Ой вийди, дівчино, та най поговорю.
 Стою, стою – не виходить,
 Видно вона мною гордить.
 Може облюблена, певно, заручена.

63. Шкода, Боже, шкода

♩ = 70

1. Шко - да, Бо - же, шко - да ле - са зе - ле - но - го,
шко - да, Бо - же, шко - да ле - са зе - ле - но - го,
бо в нім не чу - ва - ти пташ - ка ве - се - ло - го,
бо в нім не чу - ва - ти пташ - ка ве - се - ло - го.

1. Шкода, Боже, шкода леса зеленого,*
Бо в нім не чувати пташка веселого.

2. Пташок не зачвірчить –
Дівча не запіває.
Шкода, Боже, шкода,
Не лес ся називат.

3. Кеди я ходива,
Травка ся родива.
Кеди милий ходив,
Барвінок ся стелив.

4. Гуляйте, парубци,
Бо юж не будете.
Бо прийде тот рочок,
Же ся розийдете.

* Кожен рядок пісні повторюється двічі.

64. Свитай, Боже, свитай

1. Свитай, Боже, свитай,
Щоби новий день бил,
Щоби я увидів, (2)
В котрім домі єм бив.

2. Любували сьме ся,
Як голубки в лесе.
Тепер не будемо, (2)
Бо ся розійдеме.

3. Поточе, поточе,
Що в тобі черкоче?
Чи камінь, чи вода, (2)
Дівчина молода.

65. Коли я йшов чрез ліс калинковий

$\text{♩} = 100$

1. Ко - ли я йшов чрез ліс ка - лин - ко - вий,
та я на - йшов ка - мінь мар - му - ро - вий.
З - пуд ка - ме - ня во - да ся у - ли - ла.
Пий ю, ми - ла, кі - тісь спра - вед - ли - ва.

1. Коли я йшов чрез ліс калинковий,
Та я найшов камінь мармуровий.
З-пуд каменя вода ся улила.
Пий ю, мила, кітись справедлива*.
2. А нач би я тоту воду пила,
Кіть я іщи дівка справедлива.
Напіємся з бистрого яречка,
Не буду ті веце фраїречка.
3. Мила моя, яка ти паранна,
На каждый день хусточка гадванна.
Моли Бога, жебись била моя,
Будеш ходить боса і голодна.
4. Не буду я боса і голодна,
Бо я собі заробити гонна.
Пуйду копать зелену ріпочку
Та й зароблю собі на хусточку.

*Треті та четверті рядки повторюються двічі.

66. Отвори, мати, віконце

$\text{♩} = 72$

От-во-ри, ма-ти, ві-кон-це, по-ди-вись кот-ра го-ди-на.
П'ять мі-нут вже по де-в'я-тій, а мо-го ми-ло-го не-ма.

Вар. I.

1. Отвори, мати, віконце, Подивись котра година. П'ять мінут вже по дев'ятій, А мого милого нема.	3. Інша мене не займає І надармо тя не звожу. До тебе серця не маю, Тому так пізно приходжу.
2. Чи ти м'я, милий, не любиш, Чи так надармо м'я зводиш, Чи тебе інша займає, Що ти так пізно приходиш?	4. Як ти м'я, милий, не любиш І ненавидиш очей моїх, То я поїду в чужину І на чужині загину.

Вар. II.

1. Отвори, мати, віконце, Подивись котра година. П'ять мінут вже по дев'ятій, А мого милого нема.	2. Приходить він до мене, Сідає він коло мене. Подаєш ти мені руки, Смієшся з моєї розлуки.
3. Не сідай ти коло мене, Не вражай ти серця мого. Бо і я сама не знаю, Що я ти вчинила злого.	

67. Коби той вечір

$\text{♩} = 80$

1. Ко - би той ве - чір, ко - би той ско - рий, щоб че - рез
річ - ку пе - ре - йти. Щоб за - не - ха - ти сво - є ко -
хап - ня, що - би за Га - лю за - бу - ти.

1. Коби той вечір, коби той скорий, Щоб через річку перейти. Щоб занехати своє кохання, Щоби за Галю забути.	4. Ой іде Галю берегом річки, Там, де пливають кораблі. Скочила в воду, і все затихло, Осталась в серцю назавжди.
2. Знаю, козаче, знаю я добре, Що ти до нас трьох приходив. Скажи, козаче, щирую правду, Котру ти з нас трьох полюбив?	5. Ой іде козак берегом річки, Узяв хустинку з рукава. Кинув на воду — візьми си Галю, Се та хустина, що ти дала.
3. Любив одну — була цікава, Любив другу красоту. Любив третю — сумна ходила, Осталась в серцю моєму.	6. Візьми хустину, обвий нев серце, Щоб не чорніло у воді. І карі очі і стан дівочий, Щоби не снилися мені.

68. Отам долув при долині

$\text{♩} = 66$

1. О - там до - лув при до - ли - ні сто - їть ка - мінь мар - му - ро - вий.

На тім, на тім ка - ме - ни - ку сі - діт хло - пець чор - но - бро - вий.

1. Отам долув при долині
Стоїть камінь мармуровий.
На тім, на тім каменику
Сідіт хлопець чорнобровий.

2. Сідіт, сідіт та й думає,
Та й думку гадає.
Як то тяжко на серденьку,
Як хто ся з ким закохає.

3. Допоможи мені, Боже,
Тото дівча взяти.
Хоч худоби не біжуся,
А з хорошов оженюся.

4. А що ж мені по худобі,
Як в стайню заляже.
Як не з єднов негіднищев
Чоловік сой світ зав'яже.

69. Ки би мені дали

$\text{♩} = 100$

1. Ки - би ме - ні да - ли ще раз ви - би - ра - ти, зна - ла би я, зна - ла,
ко - му руч - ку да - ти. Зна - ла би я, зна - ла, ко - му руч - ку да - ти.

1. Ки би мені дали
Ще раз вибирати,
Знала би я, знала,
Кому ручку дати*.

2. Не дала бим тому,
Хто в корчмі гайнує.
Лем бим дала тому,
Хто дома газдує.

3. Газдуй, газдо, газдуй,
Ужесь догаздовав.
Малам штири воли,
Вже їх прогайновав.

4. Малам штири воли
З сивими рогами.
Вжесь їх прогайновав
З чужими жонами.

* Треті та четверті рядки пісні повторюються двічі.

70. А там з гори, гори

$\text{♩} = 80$

Г.А там з го - ри, го - ри, гей, і - дут ма - зу - ри.

Стан, стан, є - ди - нач - ко, дай, дай мі сер - деч - ко, дай ко - ням во - ди.

1. А там з гори, гори,
Гей, ідуть мазури.
Стан, стан, єдиначко,
Дай, дай мі сердечко,
Дай коням води.

2. Я не можу стати,
Коням води дати.
Мати мі казала,
Жебим рано не вставала
Коней нагувати.

3. Мами ся не бій,
На коня сідай.
Їдем в чужі краї,
Там, де красні обичаї,
Малюваний двір.

4. Бричков їхали,
Люди плакали.
Што то за єдина,
Што то за дівчина
Їде з панамми.

71. Ой у саду, у садочку

1. Ой у саду, у садочку* Научала мати дочку.	6. Правду скаже — оженюся, Як не скаже, то уб'юся.
2. Научала, говорила, Щоби хлопців не любила.	7. Поховають мене в лісі, При зеленому горісі.
3. Гей ви, хлопці молодії, Беріть коні воронії.	8. Прийдут дівки оріх рвати, Будут мене споминати.
4. Беріть коні, їдьте в поле, Там дівчина просо поле.	9. Десь тут лежить розмайночок — Сеї дівки коханочок.
5. Просо поле, гречку в'яже, Вона мені правду скаже.	10. Десь тут лежать карі очі, Щом кохала вдень та вночі.

* Перший рядок повторюється двічі.

ПРО ВТРАТУ ВІНКА

72. Як я си заспівам

$\text{♩} = 86$

1. Як я си за - спі - вам, як я со - бі гів - кну.

Вда - рить го - ло - со - чок ма - те - рі по вік - ну.

1. Як я си заспівам,
Як я собі гівкну.
Вдарить голосочок
Матері по вікну.

2. Як мати то вчує,
Гірко забанує,
Же її дівчина
По горах мандрує.

3. Мандруй, дівча, мандруй,
Лем ся добре справуй.
Старих людей шануй,
Молодих ся варуй.

4. Я ся варувала,
Як ми ся належить.
Моє варування
В колисониці лежить.

73. Зелене пасолиня

$\text{♩} = 96$

1. Зе - ле - но - є па - со - лин - ня во - да за - му - ли - ла
 На - ша лю - бов не про - па - ла, лем ся при - та - ї - ла.

1. Зелене пасолиня

Вода замулила.

Наша любов не пропала,

Лем ся притаїла.

2. Наша любов не пропала,

Наша любов буде.

Лем ся мало причаїла,

Би забили люди.

3. Ой, Марічко цукрована,

Цукриком облита.

Кулькось була цілувана,

Тулькось будеш бита.

4. На потоці не є води,

Упила ї каня.

Ізтратила дівка вінець

Через цілування.

74. Чорний ворон піпку курить

$\text{♩} = 100$

1. Чор - ний во - рон піп - ку ку - рить, муй ся ми - лий твер - до жу - рить.
 Най ся жу - рить, так му тре - ба, ми - ну - ла го мо - я кед - ва.

1. Чорний ворон піпку курить,
Муй ся милий твердо журить.
Най ся журить, так му треба,
Минула го моя кедва*.

2. Коли я йшла через хотарь,
Возик мі ся розцоркотав.
Зберай міла колесочка,
Будеш моя фраїрочка.

3. Не буду ся оддавати,
Такой буду провбивати.
Буду рости, як тополя,
Чий ся верне моя доля.

4. Мила моя, будь здорова,
Мої гроші не полова.
Бо полова – не пелевні,
Мої гроші у кишені.

* Треті та четверті рядки пісні повторюються двічі.

75. В четвер вечір

1. В четвер вечір мати доню била, (2)
Де ж ти, доню, віночок згубила,
Де ж ти, доню, віночок згубила, раз.

2. Ой згубила в зеленому гаю, (2)
Піду з милим його поглядаю,
Піду з милим його поглядаю, раз.

3. Не найдеш ти вінка зеленого, (2)
Бо згубила лем коло милого,
Бо згубила лем коло милого, раз.

76. Як єм ішов без ліс, без ліщину

$\text{♩} = 92$

1. Як єм і - шов без ліс, без лі - щин - ну, на - ди - бав єм
мо - ло - ду дів - чи - ну, на - ди - бав єм мо - ло - ду дів - чи - ну, раз!

1. Як єм ішов без ліс, без ліщину, (2)
Надибав єм молоду дівчину, (2) раз!
2. Ти, дівчино, личка рум'яного, (2)
Переночуй мене молодого, (2) раз!
3. Я би тебе переночувала, (2)
Коби я ся зради не бояла, (2) раз!
4. Ой не бійся, не бійся нічого, (2)
Не зрадив я, не зрадив нікого, (2) раз!
5. Не зрубав я зелену калину, (2)
І не зраджу молоду дівчину, (2) раз!

77. Мала мати дочку

$\text{♩} = 96$

1. Ма - ла ма - ти доч - ку, Ка - те - ри - нов зва - ла, ма -
ла ма - ти доч - ку, Ка - те - ри - нов зва - ла.
Во - на ту - ю Ка - те - ри - ну до кор - чми пу - ша - ла.

1. Мала мати дочку, Катеринов звала.*
Вона тую Катерину до корчми пушала.
2. Іди, Катерино, іди погуляй си.
Лем уважай, Катерино, звабити не дай ся.
3. Пішла Катерина, та й си погуляла.
А як прийшла додомоньку, тай си заплакала.
4. Ой Боже мій, Боже, што ся зо мнов діє,
Же на моїй Катерині фартух коротіє.
5. Пішла до Дунаю води ся напила.
Каламутна вода була, вона мене здула.
6. [...] воду пити.
Не вір, мамо, Катерині, Катерина брепше.
7. Я видів, я бачив в глибокій долині,
Як рахував козак гроші нашій Катерині.
8. Рахував, рахував на фартух біленький.
Вона стала, заплакала – світе мій миленький.

* Кожен рядок пісні повторюється двічі.

78. Купалося дівча в ставі

1. Купалося дівча в ставі,*
Пасло коня на отаві.
2. Пан староста ішов з поля,
Зайняв коня аж до двора.
3. Як ся дівча довідало,
То й по коня приїхало.
4. Принесла му три таляри –
Один новий, а два стари.
5. Дівча, дівча, сховай собі,
Лем ня прийми ночку собі.
6. Прийди, прийди, легко ступай,
Подковками не дотикай.
7. Бо моя мати тихо лежить.
Хто загуркать – зараз біжить.
8. Нічка южка – вставай з ліжка,
Бо в коморі хтось си дурка.
9. Ніч я южка з ліжка скочил,
Пан з комори юж вискочив.
10. Як вискочив, та й си тупнув,
Подковками собі тріснув.
11. Дівча, дівча, остань здорова,
Я парубок ти невіста.
12. Хоть бись сіла на сто конів,
Юж твій вінок не вігониш.
13. Хоть бись сіла і на двіста –
Юж не будеш дівка чиста.

* Кожний рядок пісні повторюється двічі.

ПІСНІ ЖІНОЧІ Й ПРО ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

79. Же би́ла я бі́ду знала

$\text{♩} = 84$

1. Же би - ла я бі - ду зна - ла, бу - ла бим ся не від - да - ла.

Аж те - пер я бі - ду зна - ю - піз - но лі - гам, ра - но вста - ю.

1. Же би́ла я бі́ду знала, Була бим ся не віддала. Аж тепер я бі́ду знаю – Пізно лігам, рано встаю.	3. Ледвем дитя накормила, Курка миску ми розбила. А муж ходит подудрує, Ще кием мі погрожує.
2. Хату мести, сіни мести І за плугом їсти нести. В пецу палю, на хліб мішу, Дитя плаче, я колишу.	4. Же би́ла я бі́ду знала, Була бим ся не віддала. Гоя-гоя, гоя-гоя, Головонько бідна моя.

80. Загукали гори

$\text{♩} = 80$

За - гу - ка - ли го - ря, за - гу - ка - ли ле - си.

Де ся мі по - ді - ли мо - ї мла - ди ча - си...

1. Загукали гори, загукали леси...
Де ся мі поділи мої млади часи.
2. Часи мої, часи, не зазнали краси,
Літа мої, літа, не зазнали світа.
3. Загукала сова пониже Грибова.
Прийшли мі на мисль мамусині слова.
4. Не так мамусині, як вітця старого,
Же я не слухала, докля малам кого.

81. Мамко моя, мамко

$\text{♩} = 60$

1. Мам - ко мо - я, мам - ко, сер - це ся мі зам - кло.

На ключ, на ко-лод-ку, на ключ, на ко-лод-ку, про лю - бу со - лод - ку.

юж ниг - да не бу - дуть.

1. Мамко моя, мамко, Серце ся мі замкло. На ключ, на колодку (2) Про любу солодку.	4. Прийде новий рочок І нова неділя. Так ся розійдете, (2) Як янове зілля.
2. За горов, за скалов Там дівча заспало. Кричав єм – не чує, (2) Най з Богом ночує.	5. Розкошеньки мої, Як съте ся минули. Як тоти квіточки, (2) Што на яр квітнули.
3. Співайте, дівчата, Бо юж не будете. Прийде новий рочок, (2) Та ся розійдете.	6. Квіточки квітнули, І квітнути будуть, А мої розкоши (2) Юж нигда не будуть.

82. Пасва я си, пасва

$\text{♩} = 72$

1 Пас - ва я си, пас - ва шти - ри бич - ки з яс - ва,
 пас - ва я си, пас - ва шти - ри бич - ки з яс - ва
 і так сим шпі-ва - ва, і так сим шпі-ва - ва, аж ся гір - ка тряс - ва.

1. Пасва я си, пасва Штири бички з ясва*, І так сим шпівава, (2) Аж ся гірка трясва.	5. Вставай юж, синова, Бо ся юж виспава, Іди здій корови, (2) Жесь си їх пригнава.
2. Двома потоками Бистра вода ходит. Нигде то невістка (2) Мамі не вигодить.	6. Добрісь, мамцю, знава, Жем корів не мава. Поштось свого сина (2) До нас посивава?
3. Хоц би та невістка Звоти вінці шива, То їй мама повість, (2) Же нич не робива.	7. Тихо будь, синова, Не вотверай губи. Возьму си коцюбу, (2) Виб'ю тобі зуби.
4. Мама пішва спати, А невістка дримле. Іди, ляж, синова, (2) На свої перини.	8. Не на твоїм хлібі Я ся виховава, Жебись мі коцюбов (2) Зуби вибивава.

* Пісенний рядок «Пасва я си, пасва штири бички з ясва» повторюється двічі.
За аналогією у наступних куплетах.

83. Ой піду я в ліс по дрова

$\text{♩} = 72$

1. Ой пі-ду я в ліс по дро-ва, та й на-лом - лю ло - му,
За-вів ме-не дур-ний ро-зум у чу-жу-ю сто - ро - ну.

1. Ой піду я в ліс по дрова, Та й наломлю лому. Завів мене дурний розум У чужую сторону.	4. Плила, плила з рожи цвітка, На камені стала. Вийшла мати воду брати Та й цвіткою пізнала.
2. А у чужій стороньці Ні батька, ні мати. Болить мене головонька, Нікому і сказати.	5. Де ж ти, доню, рік лежала Чи два хорувала. Що так твоя з рожи цвітка Навіки ізів'яла.
3. Ой зірву я з рожі цвіту, Та й пущу на воду. Пливи, пливи, з рожи цвітка, Аж до мого роду.	6. Ні я, мамцю, рік лежала, Ні два хорувала. Далась мене за нелюба, Навіки я зів'яла.
7. А в нелюба гірка губа, Нікому й сказати. Болить мене головонька, Нічим перев'язати.	

84. Мене мама одну мала

1. Мене мама одну мала*,
За кальвіна ня видала.
2. За кальвіна ня видала,
Бим до рочки дитя мала.
3. Рости, рости, кальвінятко,
Тільки не будь, як твій батько.
4. Бо твій батько п'є-гуляє,
Людську кровцю проливає.
5. Людська кровця – не водиця,
Проливати не годиться.
6. Стояв кальвін під віконцем,
Та й заслухав своїм серцем.
7. Лягай, жінко, на лавоньку,
Най ти зітну головоньку.
8. Чекай, милий, зара(з) ляжу,
Най дитині слово скажу.
9. Праве личко цілувала,
А на ліве номер дала.

* Кожен рядок пісні повторюється двічі.

СИРИТСЬКІ ПІСНІ

85. Не єдна дівчина

$\text{♩} = 80$

1. Не єд - на дів - чи - ня в се - лі хлоп - ця ма - є,
я мі си - ро - ти - ні нич ся не траф - ля - є.

1. Не єдна дівчина
В селі хлопця має,
А мі сиротині
Нич ся не трафляє.

2. Піду на музику,
Хлопці сой співають.
Беруть дівки в танець,
А мене минають.

3. Сижу я си, сижу
І так си думаю:
Ніхто м'я не бере,
Бо поля не маю.

4. Де широка вода
На тихім Дунаю,
Піду утоплюся,
Бо поля не маю.

5. Мамцю моя, мамцю,
Що єсь си зробила,
Жесь мене сиротом
Без поля лишила.

ВОЯЦЬКІ ПІСНІ

86. За полянов чорна рілля

$\text{♩} = 80$

1. За по - ля - нов чор - на ріл - ля. Я єй о - рав не бу - ду.

За по - ля - нов чор - на ріл - ля. Я єй о - рав не бу - ду.

Ся - ду со - бі на сво - го ко - ни - ка, та й на вій - ну по - ї - ду.

1. За полянов чорна рілля.
Я єй орав не буду.*
Сяду собі на свого коника,
Та й на війну поїду.

2. Я на війну, з війни домів,
А ти ся не віддала.
Повідж мені, моя наймиліша,
На кого ж ти чекала?

3. Чекала я, мій миленький,
Чекала я на тебе.
Же як ти ся з війноньки повернеш,
То я піду за тебе.

4. Той перстеник, щось мі дала,
Я го носив не буду.
Наб'ю його в люфу карабіна,
Та й на віват вистрелю.

* Пісенний рядок «За полянов чорна рілля. Я єй орав не буду» повторюється двічі. За аналогією у наступних куплетах.

87. Сиділ цисар на троні

1. Сиділ цисар на троні, Сиділ цисар на троні, на троні, Та й мислив си о войні. (2)*	7. Як волосся стинали, Як волосся стинали, стинали, То всі хлопці плакали.
2. Маю дочки, маю дві, Маю дочки, маю дві, маю дві. Обі вишлю на війну.	8. Як їй мундур давали, Як їй мундур давали, давали, Батько й мати плакали.
3. А ти, доцю молодша, А ти, доцю молодша, молодша, Ти до войска є здальша.	9. Як на коня сідала, Як на коня сідала, сідала, Сама ревно плакала.
4. Я, татуню, не піду, Я, татуню, не піду, не піду, Бо я серця м'якого, Не заб'ю я нікого.	10. Як до війська прибула, Як до війська прибула, прибула, Тисяч турків забила.
5. А ти, доцю, ти старша, А ти, доцю, ти старша, ти старша, Ти ж до войска є здальша.	11. Сам ся цисар дивував, Сам ся цисар дивував, дивував, Що за воїн воював.
6. Я, татуню, я піду, Я, татуню, я піду, я піду, Бо я серця твердого, Заб'ю я кожного.	12. То не воїн, а дочка, То не воїн, а дочка, а дочка, Українська юначка.

* Останні рядки, крім 4-го куплета, повторюються двічі.

88. Дубе, дубе

$\text{♩} = 104$

1. Ду - бе, ду - бе, ду - бе зе - ле - ний, гра - ля - ля, ду - бе, ду - бе, ду - бе зе - ле - ний!

Хто ж тя бу - де, ду - бе, тя - ти, як я бу - ду во - ю - ва - ти?

Ду - бе, ду - бе, ду - бе зе - ле - ний!

1. Дубе, дубе,
Дубе зелений, тра-ля-ля,
Дубе, дубе, дубе зелений!
Хто ж тя буде, дубе, тяти,
Як я буду воювати?
Дубе, дубе, дубе зелений!
2. Лучко, лучко,
Лучко зелена, тра-ля-ля,
Лучко лучко, лучко зелена!
Хто ж тя буде, лучко, косив,
Як я буду шаблю носив?
Лучко, лучко, лучко зелена!
3. Мамцю, мамцю,
Мамочко моя, тра-ля-ля,
Мамцю, мамцю, мамочко моя!
Зроби мені периночку,
Най ся видам того рочку.
Мамцю, мамцю, мамочко моя!
4. Доню, доню,
Донечко моя, тра-ля-ля,
Доню, доню, донечко моя!
Зроблю тобі периночку,
Видавайся того рочку.
Доню, доню, донечко моя!
5. Винце, винце,
Винце червене, тра-ля-ля,
Винце, винце, винце червене!
Хто ж тя буде, винце, пити,
Як я буду тя любити?
Винце, винце, винце червене!
6. Дівча, дівча,
Дівча рум'яне, тра-ля-ля,
Дівча, дівча, дівча рум'яне!
Хто ж тя буде, любовати,
Як я буду воювати?
Дівча, дівча, дівча рум'яне!

89. Коли я руковав

$\text{♩} = 100$

1. Ко - ли я ру - ко - вав, ми - ла шат - тя пра - ла,
 ко - ли я ру - ко - вав, ми - ла шат - тя пра - ла.
 Я юй ся по - кло - нив, я юй ся по - кло - нив,
 я юй ся по - кло - нив, а вна за - пла - ка - ла.

1. Коли я руковав,
 мила шаття прала*.
 Я юй ся поклонив, (3)
 А вна заплакала.

3. Я юй ся поклонив
 на сивім конічку,
 А вна заплакала, (3)
 Бо брала водичку.

2. Я юй ся поклонив:
 «Дай, Боже, дай, Боже».
 А вна заплакала, (3)
 Ой Боже муй, Боже.

4. Не плач, мила, не плач,
 Заплачем обоє,
 Як будуть різати (3)
 Волосічко моє.

5. Волосічко моє,
 Де с ся подівало?
 В сваявськуй касармі (3)
 На облак падало.

* Перші та другі рядки пісні повторюються двічі.

ЕМІГРАНТСЬКІ ПІСНІ

90. Не пвачте ви, мамко

♩ = 76

1. Не пвач - те ви, мам - ко, бо я в Га - ме - ри - ці.

Роб - ло на та - ля - ри, роб - ло на та - ля - ри в тий чор - ний фаб - ри - ці.

закінчення 6-го куплету

на Бо - га ми - ло - го,

1. Не пвачте ви, мамко, Бо я в Гамериці. Роблю на таляри (2) В тий чорний фабриці.	4. Як я в тій фабриці Робити не буду, То я заран-рано (2) На шифці юж буду.
2. Як машину пушам – Нитки ся таргают. Мої чорні очі (2) Слези заливають.	5. На шифці юж буду До старого краю. Піду одвідіти (2) Свою рідну маму.
3. Бос на мя позерат І так мі повідат, Же я в тій фабриці (2) Робити не буду.	6. Свою рідну маму, І тата старого, Бо я їх лишива (2) На Бога милого.

91. Тяжко жити на чужині

♩ = 72

♩ = 72

Тяж-ко жи-ти на чу-жині, тяж-ко тут при-ви-ка-ти.

А-ле тяж-че на-шим лем-кам рід-ний край за-би-ва-ти.

1. Тяжко жити на чужині, Тяжко тут привикати. Але тяжче нашим лемкам Рідний край забивати.	3. [...] страшну весну Сорок сегого року, Як вигнали наших лемків На чужину далеку.
2. Як спогляну рідну землю Ой нашу Лемковину, Жаль на серци, сизи в очах, О маво не загину.	4. Шумте верхи і потоки На нашій Лемковині. Шумте, черчте, вас чуєме На далекій чужині.

92. Чия хата соломою вкрита

♩ = 72

1. Чи - я ха - та со - ло - мо - ю вкри - та?

Си - дить ма - ти сльо - за - ми за - ли - та.

Си - дить, си - дить сти - ха про - мов - ля - є,

што за си - на не чу - є й не зна - є.

1. Чия хата соломою вкрита?

Сидить мати сльозами залита.

Сидить, сидить, стиха промовляє,

Што за сина не чує й не знає.

2. Сину, сину, ти моя потіха,

Лишив єсь ня, як кору з горіха.

Сиджу, сиджу, бідна, дома плачу,

Што я тебе не чую й не бачу.

3. Ой не плачте ви, очка рідненькі,

Я утратив життя молоденьке.

Вандруючи по чужому світу,

Загубив я молодії літа.

Фотоілюстрації

Фото 1. **Зубрицька Ольга** (1928 р.)

Фото 2. **Ханас Параскевія** (1929 р.)

Світлини з першої Лемківської ватри в с. Копанки Калуського району Івано-Франківської обл. – «Плаче і кличе Зелена Неділя» (фото А.Кирпан)

Фото 3. **Гичва Розалія** (1922 р.)

Фото зроблене на Кермеші в м. Борислав Львівської обл.

Фото 4. Учасниці хору «Студенька» (м. Калуш).

Світлина з Лемківської ватри «Плаче і кличе Зелена Неділя» (фото А.Кирпан)

Фото 5. **Русин Катерина**, представниця «Бескидського земляцтва» в Рожнятівському районі Івано-Франківської обл.

Фото 6. Лемкині **Стець Марія** (1920 р.),
Щерба Марія (1919 р.) з сусідкою.

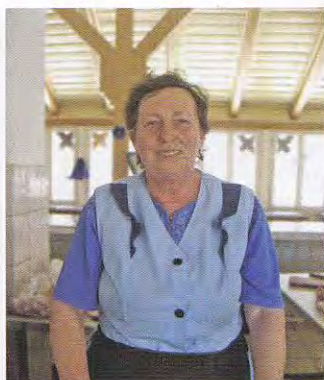

Фото 7. **Шекета Стефанія**
(1950 р.)

Фото 8. **Совтисік Дарка** (1949 р.)

Фото 9–12. Учасники та гості фестивалів лемківської культури

Фото 13. Учасники та гості фестивалів лемківської культури

Фото 14. Народна хорова капела "Лемковина"

Фото 15–16. Артефакти лемківської духовної культури:
мистецтво лемківської писанки та вишивки.

Фото 17–18. Пам'ятний знак на честь 50-річчя «Акції Вісла», встановлений на ювілейній XXV-ій Лемківській ватрі в Польщі

Фото 19. Лемківська церква свв. Володимира і Ольги
у Шевченківському гаю (Львів)

СОРОМІЦЬКІ ПІСНІ

95. На горі верба

1. На горі верба,
На ній галуззя, ой, йой, йой.
Погнівалася
Жінка на мужа, ой, йой, йой.

2. Взяла перину
Та й подушчину, ой, йой, йой.
Та й пішла спати
На конюшину, ой, йой, йой.

3. Пирог з п'єца
Пирог з п'єца ой, йой, йой.
Дитині дала,
Щоб не сказала, ой, йой, йой.

4. Дитина мала
Пирог з їла, ой, йой, йой.
Пішла батькові
Все розповіла, ой, йой, йой.

5. Ой, тацю, тацю,
Тату, татунцю, ой, йой, йой.
Полюбив козак
Нашу мамунцю, ой, йой, йой.

6. Наша мамунця
З козаком спала, ой, йой, йой.
Аж ся перина
Перевертала, ой, йой, йой.

96. Вандрували вандрівники

♩ = 116

І. Вап - дру - ва - ли вап - дрів - ни - ки, бив єм за Ти - сом,
 ван - дру - ва - ли ван - дрів - ни - ки, бив єм за Ти - сом.
 Во - лів я ся не же - ни - ти з том па - рад - ни - цьом.

1. Вандрували вандрівники,
 Бив єм за Тисом*.
 Волів я ся не женити
 З том парадницьом.

2. Што є з тобов, мій миленький,
 Шо тобі ся стало?
 Вчера ж ми ся присігали,
 А ниська не дано.

3. Ой у лузі при дорозі
 Зелена ліщина.
 Просилася в лісничого
 Молода дівчина.

4. Прошу тебе, пусти мене,
 Молодий лісничу.
 Як я буду чепец мала,
 Сама тя закличу.

5. Як я буду чепец мала
 І білу хустину.
 Тогди я тебе закличу
 До ся під перину.

* Перші та другі рядки пісні повторюються двічі.

ПІЯЦЬКІ ПІСНІ

97. Піла я вчора

1. Піла я вчора,
Піла я нині,
Пропила міток
На мотовилі.

2. Ой, мужу, мужу,
Не бий ня дуже –
Я той пропила,
Що рвався дуже.

3. Я той пропила,
Що дуже рвався.
А як не віриш –
Мошка спитайся.

98. Ой Боже, Боже

1. Ой Боже, Боже,
з тими бабами
Ми до корчмички,
они за нами.

3. Ой ішла дівча
без кукурічу,
Та й залюпала
собі спідницю.

2. Ми налісме,
они виписють,
Прийде платити,
они ся сміють.

4. Прийшла додому,
мати ї биє.
Ой дівко, дівко,
спідниця гниє.

ПРОТИСТАВЛЕННЯ БІДНОСТІ Й БАГАТСТВА

99. На широ́кім ставі

1. На широ́кім ставі
Жабка собі рехче.
Чисьте пошаліли,
Же мя жаден не хче.

2. Зозуленька кукат,
А мі серце пукат.
Багатий ся женит,
Багатої шукат.

3. Богачу, герою,
Не ходи за мною.
Ти багач, я – бідна,
Не пара з тобою.

4. Ти багач, я – бідна,
Не побере́мося.
Дурна в нас натура,
Же ми любимося.

5. А я хо́ц убога,
З убогого двору.
Так мі сонце світит,
Як і багатору.

АВТОРСЬКІ ПІСНІ, НОВОТВОРИ

100. Ой, лемку, лемку

1. Ой, лемку, лемку,
Ти скурвий сину,
Чогось приїхав
На Україну?

2. Не твоя земля,
Не твоя хага,
Штани подерті,
На душі лата.

3. А як я се трохи віджию,
Я си з крімпліну штани пошию.
4. А як я се трохи відчую –
Двоповерхову хату збудую.
5. Куплю сой бутса, куплю машину,
Повезу дівчата на Лемківщину.
6. А нас поляки не полюбили,
З лемківської землі нас виселили.
7. Ми від'їжджали, горко плакали,
На наші ліси ся оглядали.
8. Ліси шуміли, ся нагинали,
Они за нами тоже плакали.
9. Земле лемківська, ти наша мати,
Ми не будеме в тобі лежати.
10. Ой Боже, Боже, за що карасц,
Што з наших хатів нас виганяєш?
11. Ой Боже, Боже, ми ж твої діти,
Де ми се маєм тепер подіти?

УСНИЙ ФОЛЬКЛОР

Як я лічила свого чоловіка (лемківська байка)

Питають ня:

– Розкаж, як ти лічила свого Пецка?

А я кажу:

– Та як єм го лічила, та юж ціле село знає.

– Але, мамо, повідь.

– Мій Пецко думат, же буде жив триста років, як горох, але вшит-ко єдно байза за ним прийде. А який дохтор прийде в селі, він уже одразу иде до дохтора і гварит: «Скоро ня зберай, я иду, бо приїхав новий дохтор чи з Варшави, ци з Кракова не знам одки прийшол». Та й беру го зберат, бо якби гмер, то би сой не пережалував. Ну я йому зрихтувала кошалку сира, сметани, масла, яєць (добре, же куру не казав різати). Но байка, пішов мій Пецко. Гварю:

– Ну як ти там тот дохтор?

– А як дохтор...

– То што ся тя визвідував?

– Та так ня ся визвідував. Я прийшов до нього та й гварю: «Што робити, жеби барз довго жити на сім світі?»

Дохтор ся звидує (хлоп молодий такий був, багарисько троха) та й гварит:

– Уйку, а ви, – каже, – палінку п'єте?

– Та ніт, не п'ю.

– А курите?

– Та ніт, не курю.

– Ну, але на чужи жени зазерате?

– Та ніт, не зазерам.

– То пошто вам, – каже, – довго жити?

Ну ба, ну байка, пішов. Але мі уповів, дав мі мастило, бо й ту ня болить і ту ня коле. Рецепт мі повиписував. Прийшов я домів та от ті даю рецепту. Ну, я му дала. А рецепта така, же треба читати три

дни, а окуляри п'ятераки треба брати, бо не видно нич. Ну, але байка, гварит, давай лижку. Думам, што одну лижку, дам му дві. Я му дала тоту лижку, а мій Пецко очі перевернув, язик вивалив. Смотрю, же юж буде му кінець. Ну, лиш байка, я скоро води – нич не помагат. Але малам в пецу тепле молоко, я витягла, дала. Пецко, байка, юж одишов, каже: «Но, Маричко, іщем таке підле лікарство николи не пив».

А я гварю: «Слухай, Пецку, ну де ж ти видів добре лікарство, – кажу, – то все недобре». Но нич, але іде на другий день дітина моя, внучатко до школи. Кажу: «Дитино, но лем почитай ту рецепту, што там пише». А она пришла та й гварит:

- Бабо, а не зотрулисьє діда?
  - Ніт, – кажу – не зотрулам. А што таке? Пішов до ліса.
  - Та бо треба було му плечі смарувати, а ви му з'їсти дали.
- Отак ім го лічила.

Записано від **Шекети Стефанії Михайлівни** (1950 р. н.) у м. Чортків Тернопільської обл.

Тече річка невеличка скочу – перескочу

Тече річка невеличка, скочу – перескочу.
На весіллі погуляв, ледь ноги волочу.

Дай мі, Боже, здоровля свекрушеньку мати.
Навчу її довкола хати гопак танцювати.
Бо свекруха балакуча, не хоче робити,
Тільки ходить межи люди невістку судити.

Я люблю сваху і свашини діти
І люблю в свахи за столом сидіти.
В свахи у воротах виросла береза.
Я додому не піду, бо я не твереза.

В свахи на городі викопана яма.
Я додому не піду, бо я ще не п'яна.
Всі поля поорані тільки одна смужка.
Товаришка іде замуж, а я в неї дружка.

Товаришка іде заміж, а я ще не зараз,
Бо я в себе на ниві копи не нажала.
Не нажала копи жита, то нажну пшениці.
Товаришка восени, я піду в М'ясниці.

Жала я пшеницю, складалам в копицю.
З ким же я, товаришко, вийду на вулицю?
Ой багато пісень знала, та й позабувала,
Нема моєї колежанки, щоби нагадала.

Ой на дворі вітер ясени хилиє.
Свекруха ся гонорує, же невістку має.
Бубен не бубнів би, треба його бити.
Жена би померла, якби не любити.

Як ми полюбилися, думала козак,
Добре придивилась – виджу то пияк.
Ой на ставі, на ставочку пливають качки у рядочку.
Як то гарно для мамусі, як доня в віночку.

Від Тернополя до Львова трава зелененька.
Я з своїм миленьким пара щасливенька.
А я свого миленького пізнаю здалека:
Він високий, гнеться як смерека.

Ой летіла зірка з неба, біля села впала.
А молода молодому до серця припала.
Бажаю дружці спіймати сороку,
А би ся віддала іще цього року.

А кухарка з старостою одну мову мали:
По кавалтку солонини собі заховали.

Лемківщина заросла лісами

Лемківщина заросла лісами,
Кади́ль ми ходили босима ногами.
Кади́ль ми ходили і гриби збирали,
Носили на ярмак, ляхі́м продавали.

Котра́ була тлуста, то́ ся торгували,
За дурні гроші́ свині заберали.
А лемки мусі́ли свині́ продавати,
Бо не́ було за що́ їм податок дати.

А наші́ лемки свині́ годували,
Везли на ярмак, ляхи́ ся сміяли.
Ходили помі́ж фіри, свині́ вибирали,
Котра́ була тлуста, паличков шукали.

А з лемківських ді́тей тільки́ ся сміяли,
До вищо́ї школи́ їх не́ допускали.
А добре́ зробили, же́ лемків вигнали,
Не́ будуть лемки ляхі́в годували.

Склала **Марія Щерба (1919 р. н.)**. Записано в с. Нагірянкa Чортківського р-ну Тернопільської обл.

Верши́к про моє́ життя́

Як я помру, запхают в моги́лу.
Пішла́ моя́ врода...
Як я бідувала, яќ була́ молода.
Ві́сьмнадцят лі́т мала,
Як е́м ся віддала,
Стара́ свекру́ха їсти́ мі́ не́ дала.

А́ тепер я помру,́ будуть́ ня́ ховати,
І́ не́ буде́ кому́ за́ мнов́ заплакати.
А́ надлетить ворон і́ сумно́ за́кряче,
А́ моя́ дитина́ в моги́лі́ заплаче.

А́ ту́ наступила́ та́ й́ вже́ друга́ біда:
Виганя́ють лемків, і́ не́ зна́ме́ кудá.
А́ прийшли́ поля́ки,
з но́чі́ нас́ вигнали́
І́ під́ го́лим не́бом е́сьме́ ночували.

— Не́ плач,́ моя́ доню́, не́ треба́ плакати,
Бо́ до́ тебе́ иде́ твоя́́ рідна́́ ма́ти.
А́ будеш́ ти,́ доню́, на́ бра́мі́ сто́яти,
Свою́́ рідну́́ ма́му́ будеш́ зу́стрічати.
Не́ мала́м ні́кого,́ лем́ ту́ е́дну́ дочку́.
І́ та́ не́ принесе́ на́ цвинтар́ кві́точку́.

Ді́тина́ мі́ хвора́ і́ буде́ гмерати,
А́ я́ над́ ним́ плачу́, де́ го́ похováти.
Моя́́ дитина́́ три́ ро́чки́ мала́,
В́ Яго́льніці́ на́ цмонта́рі́ я́ го́
похováла.

— Ма́мо́ моя́,́ ма́мо,́ я́ не́ можу́ встати́,
Бо́ землі́чка́ тяжка́, не́ годна́м підня́ти.
А́ хпа́де́ Вам,́ ма́мо,́ із́ не́ба́ зі́рочка́,
А́ то́ не́ зі́рочка́, то́ моя́́ кві́точка́.

Склала **Марія Щерба (1919 р. н.)**.

Записано в с. Нагірянкa Чортківського р-ну Тернопільської обл.

ВИСНОВКИ

Лемківський пісенний фольклор – самобутня і невід’ємна частина загальноукраїнської традиційної культури. Після депортації групи з корінної етнічної території в 1944–1946-х роках та горезвісної операції «Вісла» у 1947 р. пісенна традиція лемків зазнала значних і незворотніх змін. Вплив нового оточення, його сприйняття лемківської культури, зміна побуту та нагальних життєвих потреб етнофортів лемківської культури відбиваються на системі фольклору, його жанрово-тематичному складі, репертуарній традиції. Із активного репертуару лемків зникає чимало старовинних лемківських співанок, календарно- й родинно-обрядових пісень. Адаптуючись до нових умов та середовища, розселені на просторах України, лемки довго тужили за своїми домівками. За свідченнями респондентів, розмовляти своєю говіркою боялися, співати – теж і лише з часом освоїлися і відчули себе повноправними господарями.

З 50-х років ХХ ст. традиційну музику лемків в Україні популяризує славетне тріо сестер Байко, народна хорова капела «Лемковина». Лемківські пісні все частіше звучать на радіо в авторських обробках Філарета й Миколи Колессів, Ю. Корчинського, Б. Фільц, М. Попенка, І. Майчика, Г. Верети, Є. Козака, О. Грами, О. Яковчука, Я. Ярославенка.

До матеріальної й духовної культури лемків невпинно зростає інтерес наукових кіл. Окрім праць ХІХ ст. Я. Головацького, Г. де-Воллана, В. Гнатюка І. Верхратського, Ф. Колесси, С. Людкевича та Й. Роздольського, Ю. Костюка, на початку ХХ ст. з’являються наукові розвідки, статті, пісенні збірники. Серед них «Лемківські співанки» М. Соболевського, «Українські народні пісні з Лемківщини» О. Гижі, «Украинские песни Закарпатъя» В. Гошовського, «З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців

Східної Словаччини» М. Мушинки, «Лемківські народні пісні» в обробці Б. Дрималика, «Будь здорова, землице» С. Грици, оригінальні хорові твори І. Майчика та ін.

Унаслідок розкриття низки архівних матеріалів наприкінці ХХ ст. поживається публікація історичних досліджень про причини й наслідки депортацій, скерованих проти відвічних мешканців Карпат – лемків. Це: «Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х років: Документи, матеріали, спогади»; С. Ткачов. «Польсько-український трансфер населення 1944–1946 рр. Виселення поляків з Тернопілля»; В. Сергійчук «Десять буремних літ: Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: Нові документи і матеріали» тощо. Визнано, що операція «Вісла» була актом геноциду проти українського народу.

Упродовж довгих років лемки протистояли полонізації, словакізації, русифікації, жорстоким депортаційним заходам, зберігали етнічну ідентичність та етнокультурну єдність з українським народом. У цьому їм допомагав тісний зв'язок з усною народною творчістю, яка для групи стала чи не єдиним потужним каталізатором і фактором самоідентифікації.

Збираючи польові матеріали від етнофорів лемківської культури, нам вдалося зафіксувати 350 пісенних зразків, інструментальні награвання, спогади, розповіді, що стали підґрунтям для аналізу стану лемківської пісенної традиції від повоєнних років понині в рамках даного видання.

Як свідчить зібраний польовий матеріал, календарно та родинно-обрядові пісні, що становили значну частину пісенної спадщини лемків, на початку ХХІ ст. відходять на периферію сфери побутування, скорочуються, трансформуються. На сучасному етапі активно побутують родинно-побутові, соціально-побутові та жартівливі пісні, поповнюється група новотворів, зокрема патріотичні пісні авторського походження. Співвідношення обрядових та необрядових пісень у репертуарі співаків становить 20/80. На сьогодні автентична лемківська пісенна традиція перебуває в стані вичерпання, домінують вторинні форми репрезентації лемківського фольклору в обробках та аранжуваннях.

Лемківські пісні є багатим джерелом пізнання суспільного й культурного життя лемків, віддзеркаленням їх історії. Вони вирізняються діалектними особливостями в контексті української мови та народної музики. Говір групи належить до південно-західного наріччя української мови, ґрунтується на загальноукраїнській лексиці та виявляє локальні особливості у граматичній будові, фонетичній системі, словниковому фонді. В піснях лемків зустрічаються архаїзми, запозичення зі словацької, польської, угорської, німецької мов. Є зразки наближені до літературної норми.

Міжкордонне геополітичне розташування Лемківщини позначилося на музичному діалекті, до загальноукраїнської основи якого додалися іноетнічні елементи пісенності сусідів, напливові сюжети, нові жанрово-тематичні блоки, характерні ритмо-мелодичні, композиційні ознаки тощо.

У виконавській манері лемківських співаків домінує сольна традиція. Спів лемків належить до карпато-бескидського співочого стилю, відзначається пришвидшеною темпо-ритмікою, домінуючим речитативом, мажорним ладовим мисленням; він естетично привабливий, динамічно виразний, емоційний, не сильний за звучанням, але ширий і темброво характерний, почасти наближений до академічного звукоутворення.

У порівнянні із записами XIX–XX ст. новозібрані зразки пісенного фольклору трансформуються за рахунок варіювань і редукції словесного і музичного компонентів пісні, застосування контамінацій, перетекстування та осучаснення мови пісень тощо. У результаті пісня постає перед слухачем у численних варіантах.

Іншою характерною рисою лемківських пісень є багатство й різноманітність ритмічного складу, використання пунктирів, синкоп, дробленого ритму, авґментація в закінченнях пісенних рядків, контраст словесних наголосів та метричних акцентів. Урізноманітнення пісенної форми через ритмічні звуження і розширення, відбувається внаслідок повторення віршів, піввіршів (силабічних груп), додавання односкладових рефренів-вигуків, використання різноманітних віршових структур та їх комбінацій, поєднання періодів із однорідними та мішаними тактами та ін.

В лемківській пісенності переважає мелодика силабічного типу, що полягає у відповідності одного, рідше двох тонів кожному складу тексту.

Загалом пісням лемківської етнографічної групи притаманний консерватизм у збереженні архаїчних елементів у мелодиці та модальному складі, хоч пісні трихордового та кварто-квінтового звукорядів трапляються дедалі рідше. На сучасному етапі переважають широкорозвинені мелодії гармонічного плану з модуляціями і відхиленнями в паралельну тональність, із застосуванням мелодичного секвенціювання типу АА⁵ВА. Перевагу має мажорний лад, що підкреслює оптимістичний, бадьорий, життєрадісний характер лемків.

Багатовікове сусідство зі словаками, поляками в межах Карпатських гір, спільна землеробська праця, пастивництво, торговельні стосунки, вихід на заробітки сприяли взаємообміну культурними цінностями між слов'янськими народами. На території етнічних стиків пісня легко переходила з одного середовища в інше, стаючи спільним надбанням.

З метою збереження духовної спадщини рідного краю з 1988 р. лемки засновують суспільно-культурні товариства й осередки. Переселенці ініціюють проведення мистецьких заходів – кermешів, фестин, ватр, поетичних, пісенних і танцювальних конкурсів для підлітків і молоді.

У вирі пануючих глобалізаційних процесів перед українською традиційною культурою, і лемківською як її складовою, постають численні випробування. У пропонованому науковому виданні автор зроблено спробу простежити буття лемківської етнографічної групи на теренах сучасної України та проаналізувати стан пісенного фольклору групи в нових соціально-економічних і культурних умовах переселенської ситуації. Чимала кількість музично-етнографічного матеріалу, зібраного сьогодні, свідчить про живе побутування пісенної традиції лемків, яка вносить розмаїття в єдину національну культуру України.

**Перелік умовних позначень,
використаних при нотації пісень**

	метроном рівного темпу
	абсолютна висота початкового звуку мелодії
	незначне подовження звуку – пролонгація
	незначне вкорочення звуку – абревіація
	глісандо вгору або вниз
	незначне (в межах чверті тону) підвищення чи зниження звуку
	акцентування звуку
	повне (загальне) взяття дихання
	варіант, що вписується під місцем, яке варіюється
Щодо тексту	
Яво... яворові двері	обривання слова
<p>Специфічні фонетичні риси лемківських говірок, що передаються за допомогою спеціальних знаків, прийнятих у діалектологічному транскрибуванні – <i>л</i> (лабілізований [л]), <i>с''</i> (дорсальний [с]), у пісенних текстах з технічних причин передаємо літерами української абетки <i>в</i>, <i>и</i>: (пр., <i>пвачте</i>, <i>лишива</i>, <i>нашов</i>, <i>маво</i>, <i>тівко</i>, <i>пасва</i>, <i>шіла</i>, <i>мишляв</i>, <i>шіно</i>, <i>шміло</i> та ін.). В лемківському діалекті існує низка варіантів звуку <i>и</i>, що вимовляється з різною мірою твердості: <i>і-и-ы</i>.</p>	
[...]	відсутність або нерозбірливість тексту
<p>Назва пісень подається за першим рядком тексту (крім випадків, де іншу назву давали самі виконавці, напр. «Гімн лемків»).</p>	

Словник діалектних слів

Бановать (банувати) – тужити
барз – дуже
без – через
бетяр (батир) – розбишака
благот, блото – болото, ніщо
бочкати (боськати) – цілувати
брєзінєчка – берізка
брішок – животик
бутс (бус) – автобус

вандрувати – мандрувати
варувати ся – берегтися
вельце (вєце) – більше
в'єдно – разом
взаран – завтра
видів – бачив
волповатий – хворий на зоб
вчєра – вчора
вшєлиякий – всілякий
вшиткі – всі

гадwab, гадwabний – шовк, шовковий
гарде, гарді — гарне, гарно
гівкати – гукати
гнески (гнес) – сьогодні
го – його
гудаци – музиканти

газда – господар

дорас – зараз
дос (дост) – досить
дрілити, друляти – кинути
дудрати – бурчати, сваритися
дякусме – дякуємо

єден – один

жалувати – жаліти
же (жеби) – що, щоб
же стє – що ви
жаден – жоден

заварувати – зберегти
завидіти – заздрити
заграда – город
закля – поки
замкло – замкнуло
земнєньки – холодна
зобачити – побачити, знайти

ібо – бо
іскламать – звести

кабат – широка довга спідниця
кальвін – жорстока людина, вбивця
каня – пташка
касарня – казарма
кед – але, якщо, як, коли
кермєш – празник, церковне
престольне свято
керпці – взуття (постоли)
красні – гарно
кукати – 1) кувати, 2) заглядати
кулькось – скільки

ладне – красиве
лігац – лягати
любовать – любити, кохати
люфа – ствол, дуло рушниць,
гармати

ма – має
мишляти – думати
мі, мні – мені
млада – молода
млачка – болото, калабаня
му – йому
муй – мій
мундур – мундир

найздальша – найбільш придатна
нашов – знайшов
нигда – ніколи
ниська – сьогодні
ніт – немає

но – але, лиш
ногавиці – штани
ньо́м – нею
няньо – батько

оби́ди – обра́зи
облачо́к – віконце
одви́дити – прові́дати

палю́нка – горі́лка
паради́ця (пара́дна) – горда, пишна
паробці́ – парубки
пас – пояс
пасати́ся – підперізува́тися
патли́чка (пантли́чка) – стрі́чка,
стьо́жка
пасту́шкове – пастухи
пасо́линя – квасо́ля
пе́ц – піч
пі́пка – лю́лька
пові́дж (пові́чте) – скажи, скажіть
поду́друє – див. дудрати
по́дь (по́д, по́т) – ходи
по́кля – поки
по́кушай – спробу́й
пра́жна – поро́жня
пре́з (чре́з) – чере́з
премі́лені – гарні
призе́ратися – пригляда́тися
прикла́дували – стара́лися
пу́щати – луска́ти

ре́хче (ре́че) – говори́ть, ка́же
ро́зпала́є – розгора́ється
ру́к – рік
руко́вати (руку́вати) – і́ти до війська

стро́ми – висо́кі дере́ва
си (со́й) – со́бі
сизи (сивзи), слези (слизи) – слю́зи
со́бом – со́бою
со́бітка – ватра, ба́гаття
сока́чка – ку́харка
справе́длива – справж́ня, че́сна, цнотли́ва
стара́тися – жу́ритися
стро́їти – готува́тися

таля́ри(і) – гро́ші, дола́ри
те́рас – зара́з, те́лер
ті́вко – ті́льки
то́ти – ті́
тра́плення (тра́питися) – мучи́ться,
ва́жко пра́цювати
ту́лькось – сті́льки

фа́ля – хви́ля
фале́чник – фальши́вий, вперти́й
фля́жка – пля́шка
фраі́речка (фраі́рка) – коха́на, ми́ла

хова́ти – виховува́ти, годувати
хорува́ти – хворі́ти
хота́р – поля́, лани́ і лу́ки, що нале́жать
до се́ла
хотя́й – хоч
хре́сьня – дити́на, хре́стини яко́ї
святку́ють

цмонта́р (цмента́р) – цвинта́р, кладо́вище
цну́ти – тужи́ти
цу́крована – солоде́нька

чи́жми (ци́жми) – ту́флі, взуття́
чо – чо́му

шале́ний – 1) швидки́й тане́ць, 2) про
люде́й
шати́ (шаття́) – одя́г, сукня́
ши́фка – корабе́ль
ші́ла – сі́ла
ші́но (ше́но) – сі́но
ші́міло – сме́ливо
шти́ри – чо́тири

ю́ш (ю́ж, у́ж) – вже́, біль́ше

я́бко – я́блуко
я́р – ве́сна

Показчик виконавців

№	Відомості про інформаторів	Номери пісень
1.	Пісні записано від учасників лемківського товариства в м. Бережани Тернопільської області: Мостранська (Олесневич) Галина (1932 р. н.) Переселена з с. Одрехово Сяніцького повіту Краківського воєводства в 1946 р. Освіта – вища. Кузяк Марія (1928 р. н.) Переселена з с. Богуша Новосанчівського повіту Краківського воєводства в 1946 р. Освіта – середня. Пенсіонерка. Кузимчак Ярослава (1925 р. н.) Переселена з с. Яблониця Сяніцького повіту Краківського воєводства в Одеську область в 1945 р. Освіта – торгова спец. Грає на мандоліні. Пенсіонерка.	1, 5, 8, 9, 42
2.	Кучерява Віра (1932 р. н.) с. Залуж Мукачівського р-ну Закарпатської обл. Записані пісні чула ще дитиною в с. Порошково Перечинського району Закарпатської обл.	2, 31
3.	Самодіяльний народний фольклорний ансамбль « Лемківчанка » (с. Зарічево Перечинського р-ну Закарпатської обл. Керівник Пекар Г.М. Учасники: Низовець М. (1963 р. н.), Шахайда М.Ю. (1945 р. н.), Тронішак М. (1959 р. н.), Чернега М. (1960 р. н.), Шахайда М.І. (1947 р. н.), Магада М., Кушнір М., Сорока Г., Мегела М., Мокшан Г., Пекар Л., Станко І.	4, 7, 16, 17, 18, 27, 28, 54, 55, 57, 58, 65, 69, 74, 89
4.	Ракочи Катерина (1931 р. н.) Переселена з с. Збоїськ, Сянок, Польща в 1946 р. Шушко Ганна (1930 р. н.) Переселена з с. Ославичі Сяніцького повіту Ряшівського воєводства. Пісні записано в с. Тустоголови Зборівського р-ну Тернопільської обл.	14, 29, 36, 97
5.	Годжик Катерина (1933 р. н.) Переселена з с. Ванівка, Кроснянського повіту Краківського воєводства в 1945 р. Освіта – закінчила 6 класів, займалася с/г. Пиж Марія (1934 р. н.) Переселена з с. Ріпник Кроснянського повіту Краківського воєводства. Освіта – 2 класи, працювала в колгоспі, клубі. Зінська Марія (1935 р. н.) Переселена з с. Ріпник Кроснянського повіту Краківського воєводства. Освіта – 1 рік ходила в школу в Польщі, працювала бухгалтером. Співала в фольклорно-етнографічному заслуженому лемківському хорі.	84 20, 23, 37, 38, 59, 77, 88

5.	Мистівська Дарія (1932 р. н.) Переселена з с. Боднарка Горлицького повіту Краківського воєводства. Освіта – 4 класи. Працювала в колгоспі. Співанки вивчила від родини та на весіллях. Околович Ольга (1936 р. н.) Переселена з с. Ріпник Кроснянського повіту Краківського воєводства. Освіта – вища, закінчила Івано-Франківський пед. інститут. Співала в лемківському хорі, грає на акордеоні. Пісні записані в с. Підзамочок Бучацького р-ну Тернопільської обл.	
6.	Зубрицька Ольга Василівна (1928 р. н.) Переселена з с. Брунари вижні Горлицького повіту Краківського воєводства. Освіта – 7 кл. та 2 роки учительської семінарії. Пісні знає від родини. Виступає на святах лемківської культури, співає в церкві. Пенсіонерка.	19, 80, 81, 90
7.	Ракочи Ганна (1923 р. н.) Переселена з с. Збоїще, Сянок, Польща в 1946 р. Пісні записано в с. Тустоголови Зборівського р-ну Тернопільської обл.	24, 33, 35, 87, 95
8.	Домбровська Ольга Бенедиктівна (1938 р. н.) Переселена з с. Крільова, Королева-Руська, Новий Санч в Тернопільську обл. в 1945 р. Освіта – неповна середня, закінчила 7 класів, працювала ланковою. Пісні записано в с. Пастуше Чортківського р-ну Тернопільської обл.	47
9.	Фателяг Ярослава Михайлівна (1924 р. н.) Переселена з с. Бонарівка Ряшівського повіту, район Стрижів в с. Глибоке Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Освіта – 7 класів, пісень навчилася від родини.	32
10.	Вербицька Єфросинія (1925 р. н.) Переселена з м. Криниця Краківського воєводства в 1946 р. Грає на варганці (губна гармоніка). Пісні записано в с. Ягільниця Чортківського р-ну Тернопільської обл.	34, 44
11.	Записи від лемків « Бескидського товариства » Рожнятівського р-ну, Івано-Франківської обл. надані фондами радіо м. Івано-Франківськ.	6, 11, 39, 40, 61, 72, 75
12.	Гічва Розалія (1922 р. н.) Переселена з с. Ванівка Кроснянського повіту Краківського воєводства 21 вересня 1945 р в Тернопільську обл. Пісні записано в м. Борислав Львівської обл.	30, 41, 66 I вар., 79
13.	Процько (Шавинська) Дар'я Василівна (1940 р. н.) Переселена з с. Поврозник Новосанчівського повіту Краківського воєводства в жовтні 1945 р. Освіта – вища базова. Записує лемківські пісні, співала в ансамблі.	46, 49,

13.	<p>Шоп'як Марія Іванівна (1936 р. н.) Переселена з с. Терстяна Кроснянського повіту Краківського воєводства в 1945 р. Освіта – закінчила 2 класи в Польщі, економічний факультет інституту (після переселення). Співає в ансамблі «Відгомін Бескидів», веде пісенник. Пенсіонерка. Багато років була головою лемківського товариства в м. Долина.</p> <p>Гаврилишин Даниїла Ярославівна (1938 р. н.) Переселена з с. Ванівка Кроснянського повіту Краківського воєводства в Донецьк. Освіта – середня спеціальна. Закінчила музичне училище, за фахом диригент-хоровик, 11 років очолює ансамбль «Відгомін Бескидів». Грає на фортепіано, акардеоні. Пісні записано в м. Долина Івано-Франківської обл.</p>	43, 50, 85, 94
14.	<p>Казимирович Юлія (1932 р. н.) Переселена з с. Квятонь Горлицького повіту Краківського воєводства. Пісні записано в с. Нагір'янка Чортківського р-ну Тернопільської обл.</p>	48, 76
15.	<p>Чарнош Микола (1928 р. н.) Переселений з с. Ванівка Кроснянського повіту Краківського воєводства в 1945 р. Пісні записано в с. Ягільниця Чортківського р-ну Тернопільської обл.</p>	66 П вар., 86
16.	<p>Цапала Анастасія (1923 р. н.) Переселена з с. Павлово Ярославського повіту Ржешівського воєводства. Освіта – 4 класи. Працювала в колгоспі. Пенсіонерка. Записи з с. Підгайчики Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.</p>	71
17.	<p>Пічкара Ірина (1949 р. н.), Романчак Ганна (1947 р. н.) Пісні записано в с. Тур'я-Бистра Перечинського р-ну Закарпатської обл. від автохтонних представників лемківської етнографічної групи.</p>	51, 73
18.	<p>Бамборак Теодора (1923 р. н.) Переселена з с. Ростока Перемишлянського повіту Львівського воєводства в 1945 р. Пісні записано в с. Нагір'янка Чортківського р-ну Тернопільської обл.</p>	67, 83
19.	<p>Ятчишин (Нестеряк) Ємілья (1931 р. н.) Переселена з с. Незнаєва Горлицького повіту Краківського воєводства. Дану пісню співали після переселення з Лемківщини. Записано в м. Івано-Франківськ.</p>	91
20.	<p>Ковальчук (Щурик) Марія (1932 р. н.) Переселена з с. Барвінок Кроснянського повіту Краківського воєводства. Пісню записано в с. Нагір'янка Чортківського р-ну Тернопільської обл.</p>	93

21.	Совтисік Дар'я Казимирівна (1949 р. н.) Родина переселена з с. Гвоздянка, р-н Стрижів Рязівського повіту в 1945 р. в Івано-Франківську область. Пісні запам'ятали від батька. Освіта – 10 класів. Співає в церковному хорі, ансамблі лемківської пісні. Від природи має гарний голос і добру пам'ять, часто виконує пісні сольо. Пісні записано в с. Глибоке Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.	62, 63, 82, 99
22.	Щерба М. (1919 р. н.) Переселена з с. Кам'янка Кроснянського повіту Краківського воєводства. Освіта – 4 класи. Займалася с/г працею. Є автором новотворів про переселення. Стець М. (1919 р. н.) Переселена із с. Завадка Римаівська на Тернопільщину в 1945 році. Пісні записано в с. Нагір'янка Чортківського р-ну Тернопільської обл.	15, 22, 53, 68, 100
23.	Ханас Парасковія (1929 р. н.) Переселена із с. Незнаєве Горлицького повіту Краківського воєводства до Сталінської обл. в 1945 році, переїхали в Самбір.	52
24.	Демчак Василь (1955 р. н.) Батьки переселені у 1945 році з с. Брунари Нижні Горлицького повіту Краківського воєводства в Лутугінський р-н Луганської обл. Освіта – Лутугінський педагогічний інститут, працює вчителем географії, біології.	45, 56, 96, 98
25.	Шийко Антоніна (1929 р. н.) Переселена з с. Липна Горлицького повіту Краківського воєводства в 1945 році до Харкова. З 1958 р. живе в с. Ягольниця Тернопільської обл. Пенсіонерка	60, 78
26.	Глод Анна (1922 р. н.) Переселена з с. Дашниця, р-н Ясло Краківського воєводства у с. Ровеньки Луганської обл. у 1945 році.	3
27.	Петрочко Ганна (1941 р. н.) Переселена з с. Юрково Перемишлянського повіту Рязівського воєводства на Тернопільщину.	70
28.	Степанюк Дарина (1999 р. н.) Записи здійснено в с. Порошково Перечинського р-ну Закарпатської обл.	10,12, 13,25,26
29.	Шекета Стефанія Михайлівна (1950 р. н.) Батьки переселені з с. Барвінок та Завадка-Римаівська Краківського воєводства.	92
30.	Криницька Катерина (1928 р. н.). Переселена з с. Поворозник Новосанчівського повіту Краківського воєводства. Нині проживає в с. Вікторівка Козівського р-ну Ів.-Фр. обл. Пісні записано на фестивалі лемківської пісні в Монастириську.	21
31.	Горошак Андрій (1921 р. н.). Переселений з с. Почта Грибів, Бенцарова Новосанчівського повіту Краківського воєводства на Тернопільщину.	64

Огляд за жанрами

Село/ місто	Район	Колядки, щедрівки	Гайки	Собіткові	Весілля	Християні	Коліскові	Душові	Балади	Патрістичні	Парубочі	Дівочі	Про любов	Про вітати віна	Жіночі	Сирітські	Воєнні	Емігрантські	Жартівливі	Соромні	Пияцькі	Протиставлення бідності й багатства	Новотвори	Сума по селах
Зарічево	Перечинський	2			4	1						6	1				1							15
Порошкове	Перечинський	2	1		2																			5
Тур'я Бистра	Перечинський											1	1											2
Залуж	Мукачівський	1					1																	2
Пастуше	Чортківський										1	1												2
Ягільниця	Чортківський							1	1	1	1	1												4
Нагір'янка	Чортківський				2						1	4	1	1	1	1	1	1					1	12
Бережани	Тернопільський	4								1														5
Тустоголови	Зборівський			1	1	1	1	3									1		1	1				9
Підзамочок	Бучацький				2					2		1	1	1	1	1	1							8
Підгайчики	Теребовлянський										1													1
Вікторівка	Козівський				1																			1
Брошнів	Рожнятівський				1									2			1							4
м. Калуж	Калуський											1												1
м. Долина	Долинський										1	1	2			1		1						6
Фонди радіо	м. Ів-Франк.	2								2		1	2											7
Глибоке	Коломийський						1					2		1							1			5
Борислав	Бориславський	1			1			1		1	1	1	1	1	1	1		1						6
Чортків	Чортківський																1							1
КГО «Тов-во Лемківщина ім. Б.-І. Антонича»	м.Київ										1	1							1	1				4
Всього пісень:		12	1	1	13	1	2	2	4	5	4	3	23	7	6	1	4	3	2	2	2	1	1	100

Характеристика співацьких голосів

№	Дані виконавця	Тип голосу	Діапа-зон	Характеристика
1.	О. Зубрицька (1928)	академічне сопрано	a-d ²	Образно і динамічно витончений. У регістрі другої октави – полегшене «фальцетне» звучання.
2.	Л. Гаврилишин (1938)	академічне сопрано	c-e ²	Яскравий, добре опертий.
3.	А. Шийко (1929)	народне сопрано	a-c ²	Дзвінкий, гортанний, крикливий, із вібрацією.
4.	К. Криницька (1935)	народне сопрано	b-c ²	Крикливий, із вібрацією, інтонаційно нестійкий.
5.	О. Домбровська (1938)	народне сопрано	h-c ²	Теплий, «елегічний».
6.	М. Поп'як (1936)	народне сопрано	c-c ²	Дещо «приглушений», але достатньо яскравий.
7.	Д. Мистівська (1932)	народне сопрано	a-c ²	Сильний, крикливий.
8.	Г. Пекар (1956)	народне сопрано	a-cis ²	Насичений, опертий.
9.	Д. Совтисік (1949)	академічне сопрано	b-cis ²	Інтонаційно стійкий, добре опертий, яскравий.
10.	Ю. Казимирович (1932)	народний альт	es-c ²	Теплий, ніжний, світлий. Спів приємний для слухання.
11.	Р. Гічва (1922)	народний альт	e-a ¹	Ніжний, тьмянний, приглушений.
12.	Г. Ракочи (1923)	народний альт	es-a ¹	Насичене грудне звучання, низька теситура. Звуки g'-a' напружені, перехідні.
13.	К. Годжик (1933)	народний альт	fis-a ¹	У колективі лідирує. Звук хриплий, гортанний.
14.	М. Ковальчук (1932)	народний альт	d-g ¹	Яскравий, дзвінкий, теплий.
15.	Г. Петрович (1941)	народний альт	gis-f ¹	Слабо «опертий», тьмянний.
16.	Т. Бамборак (1923)	народний альт	f-e ¹	В регістрі першої октави голос ламається, хриплий, тьмянний.
17.	Є. Вербицька (1925)	народний альт	e-fis ¹	Тьмянний, несильний, сиплий.
18.	М. Щерба (1919)	народний альт	g-g ¹	Насичений, крикливий.
19.	І. Пічкарь (1949)	народний альт	g-a ¹	Теплий, без вібрації.
20.	Д. Процько (1940)	народний альт	gis-h ¹	Ніжний, світлий, інтонаційно стійкий.
21.	В. Кучерява (1932)	народний альт	f-a ¹	Несильний, «елегічний».
22.	М. Стець (1919)	народний альт	g-h ¹	Несильний, із вібрацією.
23.	А. Паплап (1923)	народний альт	d-d ¹	Тьмянний, несильний, сиплий.
24.	Я. Фател'яг (1924)	народний альт	fis-g ¹	Густий, несильний.
25.	А. Глод (1922)	народний альт	g-h ¹	Сиплий, несильний, слабо опертий.
26.	С. Періг (1920)	народний тенор	G-fis	Теплий, слабо опертий.
27.	І. Святко (1916)	народний баритон	E-b	«Елегічний», несильний, дещо тьмянний.
28.	А. Горошак (1921)	народний баритон	D-c	Насичений, теплий.
29.	М. Чарнош (1928)	народний бас	B-c	Інтонаційно стійкий, благородний, соковитий.
30.	В. Демчак (1955)	народний бас	Fis-fis	Виразний, слабо опертий.

Антропологічні особливості лемків¹⁹⁴

Українці середньої смуги	Східна Галичина - Лемки
Число промірених	91
<i>I. Барва волосся в %</i>	
Ясна	1,1
Каштанова	18,7
Темна	80,2
<i>Барва очей в %</i>	
Ясна	16,5
Мішана	30,8
Темна	52,7
<i>II. Зріст (в абсолютних цифрах)</i>	1653
малий (у %)	23,0
нижчий за середній	26,4
вищий за середній	28,6
високий	22,0
<i>III. Головний показчик (в абсолютних цифрах)</i>	83,3
доліхоцефали	1,1
мезоцефали	12,1
суббрахіцефали	41,8
брахіцефали	45,0
<i>IV. Височина черепа (продовжний діаметр = 100)</i>	71,8
<i>V. Личний показчик</i>	1018
<i>VI. Носовий показчик</i>	71,7
<i>VII. Профіль носа</i>	
вигнутий	25,3
рівний	60,4
вгнутий	14,3
<i>VIII. Довжина нижньої кінцевості (нози)</i>	48,0
<i>IX. Довжина ніг щодо бюсту</i>	92,5

¹⁹⁴ Дані із праці Хв. Вовка «Студії з української етнографії та антропології». – К.: Мистецтво, 1995. – С. 22–23.

Алфавітний покажчик творів

А-а, котки два – 67, 152

А вже скоро святого Яна – 60-61, 97, 113, 130

А там з гори, гори – 188

А у мої миленької – 98, 117, 177

А я малий птачок – 58, 128

Били-сьме до шлюбу – 64, 142-143

Бодай тебе – 74, 75, 166

Бувай же здорова – 78, 181

Вандрували вандрівники – 88, 212

Весільні ладкання – 64, 107, 131-132,

Вже нам сонце заходить – 67, 152

В Зарічові рук гудаци не грали – 98, 173

Вилетіла ластівочка із скаля – 60, 129

Від гроду до гроду – 69, 77, 172-173

Вчора дощ падав – 75, 167

В четвер вечір – 79, 192

В штиринадцятім році смуток настав – 69, 71-72, 158

Гімн лемків – 72, 73, 95, 160

Гори сиві і лісисті – 72, 73, 163

Гості мої, гості – 64, 65-66, 146

Де би лемко не бив – 72, 73, 95, 99, 159

Де ти ідеш, Янічку, Янічку – 95, 171

Додому, додому – 64, 149

Дубе, дубе – 84, 85, 98, 204

Дякуємо вам за ваші дари – 58, 118-119

Же била я біду знала – 82, 196

Загуду, заграю – 58, 126
Загукали гори – 95, 196-197
Закувала зозуленька – 75, 99, 169
За полянов чорна рілля – 84, 85, 95, 106, 202
Заходить сонечко – 64, 148
Зелені Бескиди – 72, 73, 161
Зеленоє пасолиня – 79, 191

Ішли-зьме ту ледом-ледом – 175
Ішли шевці селом – 69, 72, 157
Ішов лісничий през той ліс – 69, 70-71, 156

Кажут люди, що я умру – 68, 69, 154
Кед собі заспівам – 77, 95, 170
Кермеш, кермеш – 88, 98, 210
Ки би мені дали – 187-188
Коби той вечір – 69, 77, 186
Коли я гусочки пасала – 174
Коли я йшов чрез ліс калинковий – 184
Коли я руковав – 84, 205
Купалося дівча в ставі – 69, 79, 80-81, 195

Мала мати дочку – 69, 79-80, 95, 194
Мамко моя, мамко – 82, 95, 197
Марько наша, Марько – 139
Мене мама одну мала – 69, 83, 200

На горі верба – 88, 98, 211
На широкім ставі – 89, 214
Не будеме пити – 64, 95, 141
Не єдна дівчина – 83, 95, 201
Не жали ме він... – 64, 133-138
Не пвachte ви, мамко – 86, 95, 102, 206
Ну же, ну же, браття-сусіди – 122

Ой Боже, Боже, з тими бабами – 115, 213

Ой в Римі, Римі – 58, 123-124

Ой, голя, голя – 99, 171-172

Ой дай, Боже, добрий час – 64, 95, 147

Ой дівчино, дівчинонько – 74, 75, 166

Ой, лемку, лемку – 90, 99, 116, 215

Ой на горі високо – 69, 70, 98, 109, 155-156

Ой піду я в ліс по дрова – 69, 82, 199

Ой попід гай зелененький – 77, 96, 178

Ой тече річечка – 75, 101, 168-169

Ой у саду, у садочку – 78, 100, 102, 189

Ой ходила по садочку – 77, 78, 179

Ой чи спиш, чи не спиш – 58, 127

Отам долув при долині – 77, 99, 102, 187

Отвори, мати, віконце – 77, 78, 185

Пасва я си, пасва штири бички – 82-83, 114, 198

Пила я вчора – 89, 99, 114, 116, 213

Повічте нам, пастушкове – 58, 118

Прилетів пташок зо Львова – 72, 162

Радість ся являє – 58, 125

Свитай, Боже, свитай – 183

Серед села стоїт груша – 64, 95, 145

Сиділ цисар на троні – 69, 84, 85, 203

Там пониже селечка – 170

Тяжко жити на чужині – 86, 87, 207

У Вифлєсмі в стайні на сіні – 58, 125

У містечку Вифлєсмі – 58, 95, 99, 121

У нашого кума – 150-151

Ходилам по лісі – 99, 180

Ходить дружка попід грушку – 64, 143-144

Хоть-бим косив, хоть-бим жав – 103, 176

Чи спиш, чи чуєш – 58, 124

Чия хата соломою вкрита – 86-87, 208

Чорний ворон піпку курить – 79, 191-192

Шіла муха на конопель – 64, 95, 100-101, 109-113, 140-141

Шкода, Боже, шкода – 101, 182

Юж ся похмарило – 88, 102, 209-210

Я до леса не піду – 74-75, 95, 98, 165

Як ем ішов без ліс, без ліщину – 69, 79, 80, 98, 193

Як ішов пан Бог до раю – 68-69, 153

Як панна Марія по світу ходила – 58, 99, 119-120

Я си хлопець богушан – 74, 106, 164

Як ся пан Буг радує – 140

Як я си заспівам – 79, 190

ПОЯСНЕННЯ ДО АУДІОДИСКА

Серед додатків видання пропонуємо аудіодиск, до якого увійшли зразки лемківського музичного фольклору, записані від носіїв традиції. Вміщені на диску пісенні та інструментальні твори представляють різні жанрово-тематичні групи, назви яких збережено відповідно до класифікації Ф.Колесси. Пісні записано під час польових експедицій автора у селах та містах західної України.

1. «У містечку Вифлеємі» – колядка
2. «Чи спиш, чи чуєш» – йорданська
3. «Загуду, заграю» – колядка
4. «А я малий птачок» – щедрівка
5. «А вже скоро святого Яна» – собіткова
6. «Шіла муха на конопель» – весільна
7. «У нашого кума» – хрестильна
8. «Ой на горі високо» – балада
9. «Я си хлопець богушан» – парубоцька
10. «А у мої миленької» – лірична
11. «Хоть бим косив, хоть бим жав» – лірична
12. «Вчера дощ падав» – дівоцька
13. «Там пониже селечка» – лірична
14. «Кед собі заспівам» – лірична
15. «В Зарічові рук гудаци не грали» – лірична
16. «Коли я гусочки пасала» – лірична
17. «Коли я йшов до милої» – лірична
18. «Ой у саду, у садочку» – лірична
19. «Мамко моя, мамко» – жіноча й про подружнє життя
20. «Загукали гори» – жіноча й про подружнє життя
21. «Ой піду я в ліс по дрова» – жіноча й про подружнє життя
22. «Не єдна дівчина» – сирітська
23. «За полянов чорна рілля» – вояцька

24. «Сиділ цисар на троні» – вояцька
25. «Коли я руковав» – вояцька
26. «Не плачте ви, мамко» – емігрантська
27. «Юж ся похмарило» – жартівлива
28. «Кермеш» – жартівлива
29. «Пила я вчора» – пияцька
30. Інструментальне награвання на варганці

Виконують:

Самодіяльний народний фольклорний ансамбль «Лемківчанка».

Керівник Г.М. Пекар.

(с. Зарічево Перечинського р-ну Закарпатської обл.)

№№ 1, 2, 7, 10, 11, 15, 16, 17, 25

Дарина Степанюк (1999 р.) с. Порошково Перечинського р-ну
Закарпатської обл.

№№ 3, 4

Катерина Ракочи (1931 р.) с. Збоїськ, Сянок, Польща

№№ 5, 8, 24, 29

Ольга Зубрицька (1928 р.) с. Брунари вижні Горлицького повіту
Краківського воєводства

№№ 6, 19, 20, 26

Марія Кузяк (1928 р.) с. Богуша Новосанчівського повіту Краків-
ського воєводства

№ 9

Дар'я Процько (1940 р.) с. Поврозник Новосанчівського повіту
Краківського воєводства

№ 12, 13

Марія Шоп'як (1936 р.) с. Терстяна Кроснянського повіту Кра-
ківського воєводства,

Даниїла Гаврилишин (1938 р.) с. Ванівка Кроснянського повіту
Краківського воєводства,

Дар'я Процько (1940 р.) с. Поврозник Новосанчівського повіту
Краківського воєводства

№№ 14, 22, 28

Анастасія Цаплап (1923 р.) с. Павлово Ярославського повіту
Ржешівського воєводства

№ 18

Теодора Бамборак (1923 р.) с. Ростока Перемишлянського повіту
Львівського воєводства

№ 21

Микола Чарнош (1928 р.) с. Ванівка Кроснянського повіту Кра-
ківського воєводства

№ 23

Марія Ковальчук (1932 р.) с. Барвінок Кроснянського повіту
Краківського воєводства

№ 27

Єфросинія Вербицька (1925 р.) м. Криниця Краківського воєводства

№ 30

РЕЗЮМЕ

Монография «ЭКЗИСТЕНЦИЯ ЛЕМКОВСКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ» является результатом научно-исследовательской и экспедиционной работы «следами» розселения лемков на территории Тернопольской, Львовской, Ивано-Франковской областей и проживания лемков-автохтонов в некоторых районах Закарпатской области.

Судьба жителей повоеванной Лемковщины – трагическая страница в истории Украины. Вследствии ряда преступных переселенческих акций 1944–1947-х годов край остался без своих коренных жителей, которых рассеяно по всему свету. Многолетнее пребывание за пределами своей этнической территории конечно не прошло бесследно для лемков, однако им таки удалось сохранить свою идентичность, традиционную культуру и песенный фольклор. Хотя сегодня проблема лемковской аутентичной традиции стоит достаточно таки остро.

Робота является своеобразным срезом адаптации лемковской этнографической группы на территории современной Украины и представляет квинтэссенцию всего собранного и атрибутированного массива полевого материала.

SUMMARY

A monograph "EXISTENCE OF LEMKO'S MIGRANTS IN THE CONDITIONS OF CONTEMPORARY UKRAINE" is the result of scientific research and expeditions by the Lemko's "traces" of settlements in the Ternopil, Lviv and Ivano-Frankivsk regions and residence of Lemko-autochthons in some areas of the Transcarpathian region.

The fate of postwar Lemko inhabitants is a tragic page in the history of Ukraine. Due to a number of felonious resettlement actions of 1944-1947 the region was left without its indigenous people who are scattered around the world. A long stay outside of their ethnic territory certainly did not pass without a trace for Lemkos but they still managed to maintain their identity, culture and traditional folk songs. Although today the problem of Lemko's authentic tradition is still quite sharp.

The study is a kind of a cut of Lemko's ethnographic group adaptation on the territory of contemporary Ukraine and is the quintessence of the collected and attributed array of field data.

Науково-популярне видання

Чаплик Катерина Миколаївна

**ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЕМКІВСЬКИХ
ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Для обкладинки використано фото Кирпан А.

Редагування: *Пуряєва Н.*

Художня обкладинка: *Ананко К.*
Макет і комп'ютерне верстання: *Нестеренко Є.*

Підписано до друку 27.11.2013 р.
Формат 70 x 100¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура «Тип Таймс».
Обл.-вид. арк. 6,72. Ум.-друк. арк. 13,72.
Наклад 500 прим. Зам. № 1311.

Видавничий дім Дмитра Бураго
Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.
Тел./факс: (044) 227-38-28, 227-38-48;
e-mail: info@burago.com.ua
www.burago.com.ua
Адреса для листування: 04080, м. Київ-80, а/с 41

Матеріали друкуються вперше за рахунок

«Гранта Президента України для обдарованої молоді на 2013 рік»

ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЕМКІВСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Аудіо-CD

Розповсюджується безкоштовно

Катерина Миколаївна Чаплик – кандидат мистецтвознавства, молодший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

Народилася 25 липня 1983 року в м. Києві. Закінчила Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова (2005), аспірантуру при ІМФЕ ім. М. Рильського (2008); володар «Гранта Президента України для обдарованої молоді на 2013 рік».

У сферу наукових зацікавлень автора входить пісенна традиція лемківської етнографічної групи, її видозміни і трансформації на сучасному етапі. З цієї тематики видала збірник «Нові записи лемківських пісень» (Київ, 2008) та низку наукових статей у журналах Інституту МФЕ.